

TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA
UYGULAMALARI VE KİMSESİZ ÇOCUKLAR:
YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN
ÇOCUKLAR ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR
İNCELEME

Emma SAYGI DOĞRU
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2008

TÜRKİYE’DE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI VE KİMSESİZ
ÇOCUKLAR: YETİŞTİRME YURTLARINDA KALAN ÇOCUKLAR ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Emma SAYGI DOĞRU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nadir SUĞUR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2008

ÖNSÖZ

Yüksekisans öğrenimim boyunca hem ders aşamasında hem de tez danışmanlığı esnasında kendisinden oldukça fazla şey öğrendiğim ilkeli, içten tez danışmanım Prof. Dr. Nadir Suğur'a çalışmama yaptığı katkılardan ve rehberlikten dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamı gerçekleştirdiğim Eskişehir Erkek Yetiştirme ve 100. Yıl Kız Yetiştirme Yurdu Yöneticileri ve Personeline çalışma esnasında gösterdikleri misafirperverlikten dolayı teşekkür ederim.

Anket verilerini değerlendirme esnasında yardımlarından dolayı Temmuz Gönç Şavran'a, tüm çalışma boyunca verdikleri destekten dolayı aileme ve eşim Murat Doğru'ya teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Emma SAYGI DOĞRU

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

- Ls. 2003 Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü,
Eskişehir
- Lise 1998 İzmir Şirinyer Lisesi, Yabancı Dil Bölümü, İzmir

İş

- 2003-2004 İngilizce Öğretmeni, Dursunbey Lisesi, Balıkesir
- 2005-2009 İngilizce Öğretmeni, Eskişehir Cumhuriyet Lisesi, Eskişehir

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: 1 Şubat 1980

Cinsiyet: Kadın

Yabancı Dil: İngilizce - Almanca

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
TABLolar LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	3
1.4. Sınırlılıklar	3
2. YÖNTEM	4
2.1. Araştırma Modeli	4
2.2. Evren ve Örneklem	7
2.3. Veriler ve Toplanması	8
2.3.1. Eskişehir Erkek ve Kız Yetiştirme Yurtlarına İlişkin Genel Bilgi	9
2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	10
3. ALANYAZIN TARAMASI	10
3.1. Sosyal Politika Tanımı ve Tarihi	10
3.1.1. Refah Devleti Olgusu	12
3.1.2. Refah Devleti Tarihçesi	14
3.1.3. Küreselleşme ve Refah Devleti	16
3.1.4. Refah Devleti ve Sosyal Politikaya Yön Veren Çeşitli Yaklaşımlar ..	19
3.1.4.1. Liberal yaklaşım	20
3.1.4.2. Eleştirel yaklaşım	23
3.1.4.3. Sosyal demokrat yaklaşım	25
3.1.5. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı	27
3.1.5.1. Eleştirel yaklaşım	28
3.1.5.2. Liberal yaklaşım	28
3.1.5.3. Irka dayalı ve feminist yaklaşımlar	30
3.1.6. Türkiye’ de Refah Devleti Ve Sosyal Politika Gelişimi	31
3.1.6.1. Meşrutiyet öncesi dönem	31
3.1.6.2. Meşrutiyet sonrası dönem	32
3.1.6.2.1. 1980 öncesi dönem	33
3.1.6.2.2. 1980 sonrası dönem	34
3.1.7. Sonuç	38
3.2. Refah Devleti Modelleri ve Türkiye	40

3.2.1. Anglo-Sakson model	41
3.2.2. Muhafazakar model	41
3.2.3. Kuzey Avrupa modeli	42
3.2.4. Güney Avrupa modeli	42
3.2.4.1. Güney Avrupa modeli ve Türkiye	43
3.2.4.2. Refah rejimlerinin dönüşümü	47
3.3. Yoksulluk Tartışmaları ve Türkiye’de Yoksulluk	49
3.3.1. Bağımlılık Yaklaşımı	51
3.3.2. Marksist Yaklaşım	51
3.3.3. Dyswelfare Yaklaşımı	51
3.3.4. Dışlanma Yaklaşımı	52
3.4. Sosyal Dışlanma Tartışmaları	54
3.4.1. Sosyal Dışlanma ve Marjinalleşme	59
3.4.2. Sosyal Dışlanma ve Yeni Yoksulluk	61
3.4.2.1. Kenardalık	62
3.4.2.2. Sınıfsızlık	62
3.4.2.3. Toplumsal dışlanmışlık	63
3.4.3. Sonuç	64
4. BULGULAR VE YORUM	66
4.1. Giriş	66
4.1.1. Örneklem Hakkında Genel Bilgi	66
4.1.2. Örneklem Devletin Algısı ve Devletten Beklentileri	81
4.1.3. Örneklem Maddi Destek Kaynakları	91
4.1.4. Örneklem Yurt/Okul Fiziki Koşulları ile Yurt/Okul Çalışanlarından Memnuniyet Düzeyi ve Boş Zaman Faaliyetleri ...	97
4.1.5. Örneklem Sosyal İlişki Ağı ve Kendisine İlişkin Ekonomik Düzen Algısı	106
4.1.6. Örneklem Geleceğe İlişkin Planları, Yüksek Öğrenim ve Meslek Edinme ile İlgili Düşünceleri	110
4.1.7. Örneklem Kurumda Bulunma Sebebinin Sorumluları	115
4.1.8. Örneklem Yoksulluk İle İlgili Düşünceleri	122
4.1.9. Örneklem Yurtdışı Yapılmasını İstedikleri Değişiklikler, Aileye İlişkin Algısı ve Toplumsal Dışlanmışlık Hissi	129
4.1.10. Örneklem Gelecek İle İlgili Planları, Evlilik ve Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceleri	138
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	144
5.1. Sonuç	144
5.2. Öneriler	152
EK	153
KAYNAKÇA	161

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Yaşa göre dağılım oranı	68
Tablo 1. Doğdukları birime göre dağılım oranı	69
Tablo 2. Anne medeni durumuna göre dağılım oranı	70
Tablo 3. Baba medeni durumuna göre dağılım oranı	71
Tablo 4. Baba mesleğine göre dağılım oranı	72
Tablo 5. Anne mesleğine göre dağılım oranı	73
Tablo 6. Okul düzeyine göre dağılım oranı	74
Tablo 7. Kardeş sayılarına göre dağılım oranı	76
Tablo 8. Kardeşlerin barınma durumuna göre dağılım oranı	76
Tablo 9. Kardeşlerle görüşme sıklığına göre dağılım oranı	77
Tablo 10. Yetiştirme yurdundan önce kaldıkları yere göre dağılım oranı	78
Tablo 11. Yurtta kalma süresine göre dağılım oranı	79
Tablo 12. Çocukların yurtta kalma sürelerinin cinsiyete göre dağılım oranı	79
Tablo 13. Çocukların ailelerinin yaşadıkları evin türüne göre dağılım oranı	80
Tablo 14. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişki	82
Tablo 15. Devletin yoksul insanlar için yapması gereken şeylerin cinsiyete göre öncelik sırası	84
Tablo 16. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet algısı arasındaki ilişki	86
Tablo 17. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet algısı arasındaki ilişki	88
Tablo 18. Yurt arkadaşlarından maddi destek alma durumu	89
Tablo 19. Anne-babadan maddi destek alma durumu	90
Tablo 20. Kardeşlerden maddi destek alma durumu	91
Tablo 21. Akrabalardan maddi destek alma durumu	92
Tablo 22. Maddi destek miktarı	93
Tablo 23. Yeterince paranız olsa yine bu yurtta kalmak ister misiniz?	94
Tablo 24. Yurtta kalmayı isteme nedenleri	95
Tablo 25. Yurtta kalmayı istememe nedenleri	95
Tablo 26. Devletin yurtta kalan çocuklar için yapması gereken şeylerin cinsiyete göre öncelik sırası	97
Tablo 27. Çok paranız olsa nerede yaşamak istersiniz?	101
Tablo 28. Çok paranız olsa kiminle yaşamak istersiniz?	102
Tablo 29. Yurtta kalan çocukların boşzaman faaliyetleri	103
Tablo 30. Örneklemin yurttaki odasından, görevlilerden ve öğretmenlerden memnuniyet düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişki	104
Tablo 31. Örneklemin yurt yöneticisi, okul ortamı ve arkadaşlarından memnuniyet düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişki	105
Tablo 32. Örneklemin okul öğretmenleri ve yöneticileri ile cinsiyet arasındaki ilişki	105
Tablo 33. Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda ilk kime gidersiniz?	107
Tablo 34. Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda ilk hangi kuruma	

gidersiniz?	108
Tablo 35. Örneklemin kendine ilişkin ekonomik düzey algısı ve cinsiyet arasındaki ilişki	109
Tablo 36. Örneklemin geleceğe ilişkin planları	110
Tablo 37. Örneklemin üniversite okumayı isteme nedenleri	111
Tablo 38. Örneklemin üniversite okumayı istememe nedenleri	112
Tablo 39. Örneklemin gelecekte yapmak istediği meslek ile cinsiyet arasındaki ilişki	112
Tablo 40. Türkiye’de iyi bir meslek edinebilmek için gerekli olan destek kaynaklarına ilişkin düşünceler	114
Tablo 41. Bu kurumda bulunmamdan annem sorumludur.	115
Tablo 42. Bu kurumda bulunmamdan babam sorumludur.	115
Tablo 43. Bu kurumda bulunmamdan annem ve babam sorumludur.	116
Tablo 44. Bu kurumda bulunmamdan devlet sorumludur.....	117
Tablo 45. Bu kurumda bulunmamdan toplum sorumludur.	117
Tablo 46. Bu kurumda bulunmamdan kendim sorumluyum.	118
Tablo 47. Sizce fakir kime denir?	122
Tablo 48. Sizce zengin kime denir?	124
Tablo 49. Yoksulluğun sebebine ilişkin düşünceler	125
Tablo 50. Yoksulluğun sebebi ile ilgili ifadelerle ilişkin düşünceler	126
Tablo 51. Yoksulluktan kurtulmanın yollarına ilişkin düşünceler	127
Tablo 52. Örneklemin yoksulluktan kurtulmanın yollarına ilişkin düşünceleri .	127
Tablo 53. Örneklemin yurttan yaşamaya ilişkin öncelikli şeyler ve cinsiyetle arasındaki ilişki	128
Tablo 54. Siz yönetici olsaydınız yurttan ilk değiştireceğiniz şey ne olurdu?	129
Tablo 55. Örneklemin kurumla ilgili bir şikayeti olduğunda izlediği yollar	130
Tablo 56. Örneklemin aile ilgili tanımlamaları	131
Tablo 57. Aile toplumun temelidir.	131
Tablo 58. Aile dayanışma demektir.	132
Tablo 59. Aile bireyin sığınabileceği en güvenli limandır.	132
Tablo 60. Aile şiddetin yaygın olduğu bir kurumdur.	133
Tablo 61. Dayak cennetten çıkmadır.	133
Tablo 62. En yakın hissedilen kurum.....	134
Tablo 63. Yurttan kaldığım için arkadaşlarım beni dışlamaktadır.	135
Tablo 64. Yurttan kaldığım için okuldaki öğretmenlerim beni dışlamaktadır.	136
Tablo 65. Yurttan kaldığım için yurt çalışanları beni dışlamaktadır.	136
Tablo 66. Kendimi sahipsiz ve yalnız hissediyorum.	137
Tablo 67. Etrafımdaki insanlar söz ve hareketleriyle önyargılı davranmaktadır.	138
Tablo 68. Neden evlenmek/evlenmemek istiyorsunuz?	139
Tablo 69. Örneklemin bir evlilikte ne olması gerektiği ile ilgili düşünceleri	142
Tablo 70. Örneklemin çocuğunu büyütürken dikkat edeceği hususlarla cinsiyet arasındaki ilişki	143
Tablo 71. Büyük bir miktar paranız olsa ne yapardınız?	142
Tablo 72. Örneklemin kendi geleceğine ilişkin düşünceleri	144

1. GİRİŞ

1.1. Problem

SHÇEK(Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) Müdürlüğü'ne bağlı 112 Yetiştirme Yurdundan biri olan Eskişehir Erkek-Kız Yetiştirme Yurtlarında kalan çocukların doğdukları yer, kardeş sayısı, ailelerinin gelir durumu, anne-baba meslekleri ve medeni halleri, kısacası sosyo-ekonomik profilleri, toplumsallaşma süreçlerini nasıl yaşadıkları, norm ve değerleri, devlet, aile, okul, yurt gibi toplumsal kurumlara bakış açıları ve bu kurumlardan memnuniyet düzeyleri, geleceğe ilişkin planları ve tüm bu konulardaki düşüncelerinin cinsiyet değişkeni bazında nasıl farklılık gösterdiği bu çalışmanın esas problemidir.

-Çalışmanın problemine ilişkin veriler anket tekniğine dayalı olarak toplanıp aşağıdaki alt başlıkların aydınlatılmasında kullanılacaktır.

- SHÇEK Müdürlüğü'ne bağlı Erkek- Kız Yetiştirme Yurtlarında kalan çocukların sosyo-ekonomik profilleri nedir?

- Kurumda kalan çocukların devlete dair algıları, devlet hakkındaki düşünceleri ve devletten beklentileri nelerdir?

- Bu kurumlarda kalan çocukların kaldıkları kurum haricinde herhangi bir ekonomik desteği var mıdır?

- İçerisinde sosyalleştikleri okul ve yurttan, buradaki çalışanlardan memnuniyet düzeyleri nedir?

- Kendilerini toplumun neresinde konumlandıklarını, dışlanmışlık hissi taşımakta mıdır?

-Kurumda bulunmalarını bireysel sebeplerle mi, yapısal sebeplerle mi, yoksa dinsel inanışlarla mı açıklamaktadırlar?

-Aileye ilişkin düşünceleri toplumun diğer kesimlerinden büyük bir farklılık arz etmekte midir? Aileye yaptıkları atıflar olumlu mudur, olumsuz mudur?

-Yoksulluk hakkındaki düşünceleri, yoksulluğun sebepleri ve yoksulluktan kurtulmanın yolları hakkındaki fikirleri nelerdir?

- Geleceğe ilişkin planları, kaygıları nelerdir?

1.2. Amaç

1920’li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik krizi gidermek amacıyla 1930’larda uygulamaya başlanan Keynesçi “refah devleti” anlayışının 1980’li yıllarda terk edilmeye başlanması toplumsal alanda köklü dönüşümler yaşanmasına sebep olmuştur.

Refah devleti politikalarından farklı olarak liberal politikalar dünyada izlenen ekonomi politik sonrası derinleşen yoksulluk ve eşitsizliğin bireysel sebeplere dayandığını öne sürmektedir. Yoksul olan kimselerin kendi hatalarından, becerisizliklerinden dolayı çalışma isteğinden yoksun olduklarını bu sebeple yoksulların iki farklı kategoride değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buna göre refah devleti harcamalarına bağımlı yaşayan kimseler, gerçekten piyasada çalışamayacak “atıl” durumda olan hasta, yaşlı ve çocuklardan ayırt edilmelidir. Bunun yanı sıra, tek ebeveynli ailelere ayrılan refah devleti harcamalarının boşanma oranlarını arttırdığını, çocukları “baba” rol modelinden yoksun bıraktığını, annelerine verilen yüksek yardımların ise çocukların refah kültürü içerisinde sorumsuz, eğitimde başarısız ve suça eğilimli yetişmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber, anneler ise önlerine sunulan bu refah dolayısıyla, özgürlüğüne düşkün, çalışma isteğinden yoksundur. Ayrıca ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetleri de tüm topluma yayılmakla devlet bütçesine yük olmakta ve bireylerin sorumsuzca bu kaynakları tüketmesine yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı liberal politikaların yukarıda öne sürdüğü iddialarla, refah devleti harcamalarının geri çekilmesi gerektiğine ilişkin iddialarının ne denli geçerli olduğunu ve gelişmiş ülkelerden farklı olarak gelişmekte olan bir ülkedeki refah devleti harcamalarının nasıl bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik olarak birbirinden farklı sebeplerle Eskişehir Erkek-Kız Yetiştirme Yurtlarına verilmiş çocukların devlet, aile, piyasa ve yoksulluk hakkındaki düşüncelerinin ve içinde buldukları nesnel koşulların liberal politika yanlısı görüşlerle ne kadar tutarlılık arz ettiği uygulamalı bir araştırma verilerine dayalı olarak tartışılmaktadır.

1.3. Önem

Bir toplumda sağlıklı toplumsal bağların oluşabilmesi, bireylerin kendilerini var olan toplumun bir parçası olarak kabul edip, toplumsal amaçlar çerçevesinde toplumla beraber hareket etmesine bağlıdır. Bu bağı oluşturabilmek için gerekli olan değerleri, bakış açısını bireye kazandıran en önemli kurumlardan biri ailedir. Ancak birbirlerinden farklı sebeplerden dolayı aile kurumundan yoksun olan insanlar da devlet himayesindeki yetiştirme yurtları sayesinde toplumsal ve bireysel kimliklerini oluşturmaya çalışmaktadır. Bu kimselerin geldikleri sosyo-ekonomik yapıyı, dünyaya, topluma, toplumsal sorunlara ve olgulara bakış açılarını öğrenmek hem kurumun hem de Sosyal Hizmetler alanında bilimsel çalışma yapan insanların bu çocuklar hakkındaki görüş açılarına katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çalışma, bu çocukların topluma uyum sağlama süreci zarfında yaşayabilecekleri problemlerin önceden belirlenip, bu problemlere yönelik çözüm önerileri geliştirilmesine yardımcı olmayı amaç edinmesi sebebiyle önem taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye’de SHÇEK üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar, kısıtlı sayıdadır. Bununla beraber var olan çalışmalar, çoğunlukla sosyal hizmet görevlilerinin kurum içi çalışma koşullarının ve kurumda barınmakta olan çocuklara psiko-sosyal yönden uzman yaklaşımının nasıl olması gerektiğiyle ilgili mesleki alanlara yoğunlaşmıştır. Kurumun kendisinin kurumda kalan insanların profiline ilişkin yaptığı bir adet çalışması bulunmakla beraber bu çalışma istenilen düzeyde genişletilememiştir. Bu ifadeye çalışmada yer veren kurum, araştırmalarını genişletmeyi bir sonraki döneme bırakmıştır. Bu tez çalışması aynı zamanda kurum tarafından yapılmış olan çalışmayı desteklemesi ve kurum çalışanlarına kurumda kalan insanlar hakkında bilgi sağlaması sebebiyle ayrıca önem taşımaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırmaya sadece Eskişehir İli Sosyal Esirgeme Kurumu Erkek ve Kız Yetiştirme Yurtlarında kalan 13- 18 yaş grubundaki çocuklar dahil edilmiştir. Yurtta çalışan personel ve yöneticiler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırmanın amacı

kurumda kalan çocukların yoksulluk, aile, devlet, toplum, yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili düşüncelerini öğrenmektir. Dolayısıyla araştırma sadece bu başlıklarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca kurumda barınmakta olan bu çocukların büyük bir kısmının ailelerinin neden onları buraya bıraktıkları ile ilgili kesin, net bir bilgileri mevcut değildir. Çocukların ailelerinin içinde bulunduğu yoksullukla ilgili anlattıkları anekdotlar bize yoksulluğun ailenin dağılması üzerinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ancak; tek neden yoksulluk değildir. Kurumda kalan çocukların tam olarak neden bu kuruma geldikleri sorusu, çocukların geçmiş hayatlarıyla ilgili bilgilerin gizli tutulması ve çalışmanın ebeveynleri kapsamaması sebebiyle açıklık kazanamamıştır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, Eskişehir İli Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne bağlı Erkek ve Kız Yetiştirme Yurtlarında Ankara Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından faks aracılığıyla verilen 10.03.2008 - 09.05.2008 tarihlerini kapsayan izin sonrası İl Müdürlüğü yetkilileri ve Erkek-Kız Yetiştirme Yurtları yöneticileriyle birebir görüşmeleri takiben başlamıştır. 17.03.2008 tarihinde erkek yetiştirme yurdunda başlayan anket görüşmeleri sonrası görüşmeler, kız çocuklarla kız yetiştirme yurdunda devam etmiş, üçü kız, üçü erkek çocukla yapılan derinlemesine görüşmelerle beraber 04.05.2008 tarihinde sonlandırılmıştır. Anket görüşmeleri, yetiştirme yurdu yöneticileri tarafından gösterilen ders çalışma salonlarında birebir yapılmış, her bir anket görüşmesi yaklaşık 45-50 dakika süre içerisinde tamamlanmıştır.

Çalışmada anket tekniğinin tercih edilmesinin temel sebebi, 90 kişiyle yapılan görüşmelerin belli bir süre zarfında, araştırma konusu olan konulara ilişkin kısa, net ve istenilen bilgilere ulaşılabilmesini sağlamasıdır. Anket bu kurumda kalan kimselerin ekonomik, sosyal profilini belirlemeye yönelik sorularla başlayıp, devlet algılarını,

devletten beklentilerini, devleti tanımlama biçimlerini anlamaya yönelik hem açık hem kapalı uçlu sorularla yapılandırılmıştır. Bu soruları takiben, bu kimselerin sosyal ve ekonomik ilişki ağlarını anlamaya yönelik hem kapalı uçlu hem de açık uçlu sorular sorulmuştur. Daha sonraki kısımda, kurumda barınan çocukların yurttan, okudukları okuldan ve eğer çalışıyorlarsa çalışma yerlerinden memnuniyet düzeylerini anlamaya yönelik geliştirilen bir ölçekle kaldıkları odadan, yurttan çalışan görevlilerden, öğretmenlerden, yöneticiden, okul ortamından, arkadaşlarından, okuldaki öğretmenler ve yöneticiden, çalışıyorlarsa işyeri ortamından, çalışma arkadaşlarından, işvereninden ve ücretten memnuniyet düzeyleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu sorularla amaçlanan ise bu kimselerin toplumla ilişkiye girdikleri noktalarda bir sıkıntı yaşayıp yaşamadıkları ve içinde buldukları toplumsal ilişkilerden ne derece memnun olduklarını belirlemektir.

Ardından bu çocukların toplumsal dayanışma ağları içerisinde ne kadar yer aldıklarını tespit etmek amacıyla kapalı ve açık uçlu sorular sorulmuş, sonrasında gelecekle ilgili planları ve toplumda bir yer edinebilmek amacıyla hangi yöntemleri olumladıklarına ilişkin kapalı uçlu sorular sorulmuştur. Bu soruların ardı sıra burada kalan çocukların içinde buldukları durumu yapısal sebeplere mi yoksa bireysel sebeplere mi dayandırdıklarına ilişkin ve kimi ne kadar sorumlu tuttıklarına dair geliştirilen bir ölçek kullanılmıştır. Daha sonra, yoksullukla ilgili tanımlamalarına, yoksul olarak kimi gördüklerine, yoksulluğun sebebini kime neye bağladıklarına, yoksulluktan kurtulmanın çaresini kimde, hangi yöntemlerde gördüklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu soruları yurda ilişkin olumlu ve olumsuz algılarını ölçmeye çalışan sorular takip etmiştir.

Son olarak ise burada kalan çocukların aileyi tanımlamaları istenmiş, aileye ilişkin algılamalarını ölçmeye çalışan bir ölçek kullanılmıştır. Bu soruların ardı sıra bu kimselere kendilerini okulda veya çalışıyorsa işyerinde arkadaşları, öğretmenleri varsa işverenleri, yurttan çalışan insanlar ve toplumda etkileşime girdikleri insanlar tarafından dışlanmış hissedip hissetmediklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Evlilik hakkındaki düşünceleri, evliliğin gerekleri, çocuğa ilişkin tutumları açık uçlu sorularla ölçülmeye çalışılmış, ekonomik olarak bağımsız bir durumda olsalardı ne yapacakları ve en nihayetinde kendi gelecekleriyle ilgili nasıl bir algıya sahip oldukları sorulmuştur. Bu

sorularla amaçlanan var olan toplumsal sistemleri olumlayıp, olumlamadıkları ve toplumla kendilerini ne derece bütünlük içerisinde algıladıklarını öğrenmektir.

Böylece bu anket sorularıyla amaçlanan; toplumda var olma kanalları itibariyle alışlagelmiş aile sistemi dışında sosyalleşen, ekonomik ve sosyal yönden güçlü yaşam bağları olmayan, sosyal devlet uygulamaları sayesinde hayata tutunmaya çalışan insanların yoksulluk, aile, devlet, toplum algılarını birbirinden farklı ölçeklerle ölçmektir. Bunun yanı sıra içinde buldukları durumla bu yapılara ilişkin tutum ve algılarının arasında bir ilişki olup olmadığını test etmektir. Bu sebeple, frekans dağılımı, çapraz tablo istatistikleri kullanılmıştır.

Anket çalışması sonrası Erkek Yetiştirme Yurdundan 3 erkek, Kız Yetiştirme Yurdundan da 3 kızla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde çocukların hayat hikayelerini anlatmaları istenmiş, görüşmeler doğdukları ailenin yapısı, ekonomik durumu, çocuklarını yurda bırakma sebepleri, yurttaki yaşam, kendilerine ve içinde yaşadıkları topluma, toplumsal kurumlara ilişkin algıları ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, güncel siyaset başlıklarıyla yönlendirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin yapılmasındaki amaç anket tekniğinin sınırlılıklarını aşmaktır. Anket tekniği bireylerin belirli sorulara karşılık, önceden belirlenmiş cevaplardan birini seçmeleri için oluşturulmuştur. Açık uçlu sorular kullanıldığında dahi olası cevaplar veri analizi amacıyla kodlanmak durumundadır. Bireylerden kendi yaşamları ve toplumsal yaşama dair algılarıyla ilgili bilgilere ve samimi açıklamalara ise nitel bir veri toplama aracı olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ulaşılmıştır.

Araştırmada Eskişehir Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü' ne bağlı Erkek ve Kız Yetiştirme Yurdunun seçilmesinin başlıca sebebi, il sınırları içerisinde olması ve ulaşım masraflarının araştırma maliyetini yükseltmemesidir. Bunun yanı sıra Türkiye genelinde tüm yetiştirme yurtlarında asgari 32 en fazla 140 kişi barınmaktadır. Eskişehir Yetiştirme Yurdunda ise 56 erkek, 37 kız toplamda 93 çocuk koruma altında bakılmaktadır. Zihinsel engelli iki kişi de dahil olmak üzere bu çocuklardan bazılarının

anket sorularını cevaplama isteksiz davranması sebebiyle çalışma, 90 çocukla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla evrene genellenebilecek örneklem, yeterli kişi sayısını arz etmektedir.

Araştırmanın 0-6 ve 7-12 yaş grubu çocuk yuvaları yerine 13-18 erkek-kız yetiştirme yurtlarında gerçekleştirilmesinin sebebi ise ankette ve derinlemesine görüşmelerde sorulan soruların sadece 13-18 yaş grubu tarafından algılanabilecek ve bilinçli bir şekilde yanıtlanabilecek düzeyde olmasıdır.

Araştırma örnekleminin minimum 30 kişiden oluşması koşulu altında sadece kız yetiştirme yurdunda yapılacak bir araştırmanın evrene genellenebilecek yeterlilikte olduğunu göstermektedir. Ancak, örnekleme geniş tutup, araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacının yanı sıra, çalışma erkek ve kız yetiştirme yurtlarında kalan çocukların birbirlerinden önemli derecede farklılaşıp farklılaşmadıklarını belirlemeyi hedeflemiştir. Böylece, yetiştirme yurtlarının kız ve erkek çocuklara karşı tutumlarının, çocukların bu tutumlara karşı geliştirdiği duygu, düşünce ve algı farklılıklarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bununla beraber yurda, topluma, toplumsal kurum ve olgulara atfettikleri değerlerde cinsiyet değişkeni bazında belirgin bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma sonuçları bu farklılaşmanın varlığını ortaya koymuş, bazı konularda belirgin farklılaşmalar kaydedilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de bulunan 113 adet (48 kız, 65 erkek) yetiştirme yurdunda kalan 3751 kız, 6692 erkek çocuk oluşturmaktadır.

Örneklem ise araştırma modeli bölümünde açıklanan sebepler dolayısıyla Eskişehir İli sınırları içerisinde bulunan Eskişehir 100. Yıl Kız Yetiştirme Yurdu ve Erkek Yetiştirme Yurdunun şu anda bakımı altında bulunan 55’i erkek, 35’i kız olan 13-18 yaş grubu aralığında olan kimselerdir. Ayrıca Erkek Yetiştirme Yurdunda 1 erkek çocuk tercih etmediği için, Kız Yetiştirme Yurdunda kalan 2 kız çocuk da zihinsel olarak

engelli olduğu ve soruları cevaplamak istese de algılamakta ve cevaplamakta zorluk çektiği için çalışma kapsamı dışında kalmıştır.

2.3. Veriler ve Toplanması

Araştırmada veri toplamak amacıyla iki farklı teknik kullanılmıştır. Bu tekniklerden birincisi anket ikincisi derinlemesine görüşmedir. Anket formunda 84 adet kapalı uçlu, 16 adet açık uçlu soru ve 8 adet kapalı uçlu soru sonrası açık uçlu seçenek barındıran soru bulunmaktadır. Anket görüşmeleri, kişilerin cevaplama süresine bağlı olarak birbirinden farklılaşsa da azami 60 dakika asgari 40 dakika sürmüştür. Bu görüşmeler Erkek Yetiştirme Yurdunda çocukların etüt salonlarından bir tanesinde hafta içi akşam 19:00 – 21:00 saatleri arasında yüz yüze ve yalnız yapılmıştır. Çalışmanın bu saatler arasında yürütülmesinin sebebi çocukların gündüz okulda olmaları, akşam saat 18:00’de akşam yemeği yendikten sonra ders çalışmaya etüt salonlarına çıkmalarıdır. Görüşmelerin 21:00’de bitirilmesinin sebebi ise saat 21:00’ de akşam kahvaltısı yapılması ve sonrasında uyumaya gitmek zorunda olmalarıdır. Görüşmeler, hafta sonlarında çocukların çarşı iznine veya internet salonlarına gitmeleri sebebiyle çoğunlukla gerçekleştirilememiştir. Kız Yetiştirme Yurdunda ise görüşmeler kütüphane salonunda yine birebir ve yüz yüze yapılmıştır. Bu yurttaki görüşmeler de hafta içi ve 19:00-22:00 saatleri arasında yürütülmüş, yetiştirme yurdu çalışanlarının ve görüşme yapılan kimselerin kadın olması anket görüşmelerinin daha uzun saatlere kadar yapılabilmesini olanaklı kılmıştır. Aynı şekilde bu yurttaki da hafta sonları görüşmeler çarşı izinleri sebebiyle aksamıştır.

Anket görüşmeleri her iki yurttaki da bitirildikten sonra örnekleme iyi yansıttıkları düşünölen 3 erkek, 3 kız öğrenciden derinlemesine görüşmeler için randevu alınmış son bir haftada her gün bir kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme karşıdaki kişinin soruları cevaplama süresine bağlı olarak en fazla 74 dakika en az 40 dakika sürmüştür. Görüşmeler görüşölen kişinin onayı alınarak ses kayıt cihazıyla kayda alınmıştır. Sonrasında birebir kağıda aktarılmıştır. Görüşmeye katılan kimselerin paylaştıkları gerçek yaşam öyküleri ve araştırma konusuna ilişkin başlıklar

hakkındaki fikirleri, algıları analiz sonuçlarının yorumlanmasında kullanılmış ve hipotezle örtüşükleri noktalarda birebir alıntılanmıştır. Anket ve derinlemesine görüşmeler 31 işgünü içerisinde tamamlanmıştır.

2.3.1. Eskişehir Erkek ve Kız Yetiştirme Yurtlarına İlişkin Genel Bilgi

Erkek Yetiştirme Yurdu, 1951 yılında Eskişehir'e bağlı Mahmudiye İlçesinde açılmış, 1955 yılında şehir merkezine, daha sonra da, 1971 yılında, şu anda içinde faaliyet gösterdiği binasına taşınmıştır. Yurt binası 525 m²'lik kapalı alana sahiptir. Etrafını çevreleyen bahçenin toplam alanı 19.000 metre karedir. Bina, bodrum kat dahil 5 kattan oluşan tek blok halindedir. Binanın bodrum katında ambar, giysi, gıda ve kırtasiyenin bulunduğu depolar, mutfak, çamaşırhane, kiler, soğuk hava deposu, banyo ve kalorifer bulunmaktadır. Binanın giriş katında danışma, büro, müdür odası, sosyal servis uzmanı odası, yemekhane, bulaşıkhanne, misafir salonu, lokal, arşiv, çay ocağı bulunmaktadır. 1. katta, revir, öğretmen odası, etüt odaları, kütüphane, uygulama mutfağı, bilgisayar odası ve dinlenme bölümü bulunmaktadır. 2. ve 3 katta ise 18 adet çocuk odası ve 2 adet TV odası mevcuttur.

Erkek Yetiştirme Yurdunda 1 psikolog, 1 sosyal çalışmacı, 3 öğretmen, 1 hemşire, 1 mutemet, 1 şoför, 3 hizmetli, 6 müteahit elemanı temizlik görevlisi, 4 müteahit elemanı yemekhane görevlisi toplam 21 çalışan bulunmaktadır. Ayrıca kurumda Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından geçici görevlendirme ile gönderilen öğretmenler görev yapmaktadır.

Kız Yetiştirme Yurdu ise 1982 yılında faaliyete geçmiş bir kuruluştur. Yetiştirme Yurdu Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün, 0-6 ve 7-12 yaş grubu çocukların içerisinde yaşamlarını sürdürükleri çocukyuvaları, bir oyunparkı ve bir kapalı spor salonunun da içerisinde yer aldığı hazine arazisi üzerine kurulu bir kampus içerisinde yer almaktadır. Yurt binası 637 metrekare oturma alanına sahip, bodrum, giriş ve 2 katıyla beraber toplamda 2548 metrekare kapalı alan üzerine kuruludur. Binanın bodrum katında ambar, çamaşırhane, hamam, 1. katında yemekhane, mutfak, oturma bölümü, idari büro,

sosyal hizmet uzmanı odası, müdürodası, revir, 2. katında ise 24 çocukodası (2 ve 3 kişilik), TV odası, ve etkinlik odaları bulunmaktadır.

Kız Yetiştirme Yurdunda 1 psikolog, 2 öğretmen, 1 çocuk eğiticisi, 2 hemşire, 1 memur, 5 müteahhit elemanı temizlik görevlisi, 1 bakım elemanı, 1 kaloriferci, 1 güvenlik elemanı, kurum müdürüyle beraber toplam 16 çalışan bulunmaktadır.

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. SPSS programına kapalı uçlu soru yanıtları birer değer verilerek yüklenmiş, açık uçlu soruların yanıtları da belirli başlıklar altında toplanarak programa değer olarak kaydedilmiştir. Veriler böylece çözümlenmeye ve yorumlanmaya hazır hale getirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler ise Microsoft Word belgesi olarak düzenlenmiş ve gerektiği yerde hiçbir değişikliğe uğramadan birebir aktarılmıştır.

3. ALANYAZIN TARAMASI

3.1. Sosyal Politika Tanımı ve Tarihi

Sosyal politika en kısa tanımıyla devletin sermaye ve değişen ekonomik koşullar karşısında ne kadar özerk kalabileceğinin göstergesi diye tanımlanmaktadır. Devletten beklenen sosyal politika uygulamaları ise yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı, hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda bireyi desteklemeye yönelik sosyal güvenlik önlemleri alınması, yaygın eğitimin sağlanması ve çalışma hayatının düzenlenmesidir (Buğra, 2006).

Ancak her ülke kendi içerisinde farklı sosyal politikalar uygulamaktadır ve bu uygulamalar ulusal ve uluslar arası ekonomik, sosyal, siyasal dinamiklerden bağımsız değildir. Dolayısıyla bu dinamikleri göz önünde tutmamız gerekmektedir. Sosyal politika uluslar arası bağlamda ilk defa 1889'da İsviçre'nin çağrı yapması ancak başarısız olmasıyla gündeme gelmiştir. Bunu takiben, 1890'da Almanya'da 14 ülke katılımlı Berlin Konferansı, Züriç' te 1897'de yapılan toplantı, 1900'de Paris'te "İşçileri Yasal Koruma Uluslar arası Derneği" nin kurulması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Sonrasında 1919'da ILO hayata geçirilmiştir (Güven;1997). ILO'ya göre, sosyal politika, tam zamanlı çalıştırmanın sağlanması, işçilerin yaşam düzeyinin yükseltilmesi, herkes için asgari bir geçim ücretinin sağlanması, mesleki eğitimin geliştirilmesi, toplu pazarlık hakkının tanınması, korunmaya gereksinimi olan herkese sosyal güvenlik ve sağlık güvencesi verilmesi, çocuğun ve analığın korunması, eğitim ve mesleki alanlarda herkese eşit şans ve güvence sağlanması, uygun bir beslenme, konut ve kültür araçlarının tedarik edilmesidir (Güven, 1997).

1900'lü yılların sonlarından 1930'lu yıllarda yaşanan Dünya Ekonomik Buhranına kadar ekonomi, sosyal ve siyasal konularla ilişki içerisinde olmaması gereken bir alan olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu döneme damgasını vuran Adam Smith'in "görünmez el" kuramına göre bireyler bencildir ve mutluluklarını maksimize etmek isterler. Dolayısıyla toplumdaki her birey kendi çıkarı yönünde hareket eder ve bireyin

bu yönde hareket etmesi hem toplumsal alanın refahını getirir hem de “ekonomi” çarkının kurulu bir saat gibi sorunsuz bir şekilde dönmesini sağlar (Buğra, 1995; Cliff, 2000; Midgley, 2000).

Bu iyimser bakış açısı, üretim, tüketim ve değişim ilişkisinden oluşan piyasa sistemine bölüşüm ilişkisi de eklendiği andan itibaren var olan gerçekliği açıklayamaz hale gelmiştir. Teknolojinin gelişimi üretim ve taşımacılık faaliyetlerini arttırmıştır. Buna bağlı olarak sermaye, üretim maliyetlerinin düşük olduğu bölgelere yatırım yapmaya başlamış ve kapitalistler için ulusal ticaret düzenlemelerini aşan bir rekabet alanı ortaya çıkmıştır. Bu durumla bağlantılı olarak I ve II. Dünya Savaşı arası yoğun işsizlik, yoksulluk ve aşırı sağ hareketlerin yükselişe geçmesi, 1930 ekonomik buhranı ile beraber gündeme oturmuştur.

Bu dönemde bir tarafta aşırı sağ hareketleri destekleyen, liberal politika yanlısı devletler vardır. Diğer tarafta çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kamu harcamalarının artırılması gerekliliğini ortaya koyan sosyalist rejim yanlısı devletler vardır. Bu farklı iki bakışaçısından yola çıkarak daha sosyal bir yönetim yapısı oluşturmaya çalışan Keynesçi sosyal demokrat “refah devleti” ise tam da bu noktada II. Dünya Savaşı sonrası bir konsensüs oluşturmuştur.

3.1.1.Refah Devleti Olgusu

Refah devleti terim olarak İngilizceye 1941 yılında girmiştir. 1942 yılında hazırlanan Beveridge raporuyla ise literatürde yerini almıştır (Buğra, 2006). Beveridge raporuyla beraber devlet bireyin beşikten mezara kadar sorumluluğunu üstlenmektedir. Ancak yine de terimin tam olarak tanımlanması kolay değildir. Birçok kaynakta “sosyal politika” terimi ile eşanlamli olarak kullanılan “refah devleti” kavramı, Briggs (1999) tarafından “piyasa güçlerini en az üç alanda yönlendirmek için örgütlü kamu gücünün (politika ve yönetim vasıtasıyla) etkin bir şekilde kullanıldığı devlet tipidir.” diye tanımlanmaktadır. Bu alanlardan birincisi; kişilere ve ailelere varlıklarının piyasa değerini dikkate almaksızın, minimum düzeyde bir gelir garanti etmek, ikincisi kişilerin

ve ailelerin hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi belirli sosyal risklerin üstesinden gelmesini sağlayarak, kişisel ve ailesel sorunlara yol açacak olan güvensizliğin yayılmasını azaltmaktır. Üçüncüsü ise genel kabul görmüş sosyal hizmetler çerçevesinde statü ve sınıf farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara var olan en iyi standartları sağlamaktır”.

Refah devletinin görevini ise Mishra (1999) tam istihdam politikasını uygulamak diye tanımlarken, Titmuss (1963) vergi ve kamu harcamalarını düzenlemek Gough (1987) ise kişi ve grupların hayat standartlarını etkileyen gerçek ve tüzel kişilerin özel faaliyetlerinin devlet tarafından düzenlenmesi diye tanımlamaktadır. Aslında refah devletleri tanımlamalarına baktığımızda bu tanımların altında yatan amacın ortak olduğunu görürüz. Amaç; toplumun hiçbir kesiminin kamusal alandan dışlanmaması, var olan kaynaklara asgari düzeyde de olsa erişimlerinin desteklenmesidir (Acar;2007).

Ancak teorik olarak tanımlanan refah devleti uygulamaları pratikte farklılıklar arz etmektedir. Toplumda var olan bağımlı kimselerin piyasa değerleri göz önünde tutulmadan desteklenmesi ifadesi farklı tartışmalara yol açmıştır. Bağımlı gruplar, bu bağlamda iki farklı kategoride değerlendirilmektedir. Birinci grup yaşlı, engelli, hasta veya çalıştığı halde yoksul olan yardımı “hak eden” veya yardıma değer kesimdir. İkinci grup ise tembelliğinden dolayı herhangi bir yardımı “hak etmeyen” veya yardım etmeye “değmeyen” kesimdir. Dolayısıyla hak eden kesime yaşaması için destek verilmesi gerekirken, diğer kesime verilmemesi, bedel ödemeksizin yaşamlarını sürdürmelerine göz yumulmaması gerektiği yönünde tartışmalar mevcuttur (; Handler, 1995; Giddens, 2000).

Aslında bu ayrımın tarihi 14. yy. da İngiltere’de uygulanan Yoksul Yasası’na dayanmaktadır. Bu yasaya göre çalışmadan para kazanmaya çalışan dilencilere yardım etmek bir suçtur ve bu yasa kilise tarafından konulmuştur (Bryan, 2007). Bu yasanın devamı niteliğinde “ hak eden” yoksullar veya “hak etmeyen” yoksullar ayrımı ise ilk defa 1834’te İngiltere’de Yoksul Yasasıyla gündeme gelmiştir (Lockhart, 2004). Yoksulluk ve dolayısıyla devlete bağımlı olma hali kimi görüşlere göre bireysel, kimilerine göre yapısal, kimilerine göre ise sosyo-kültürel sebeplere dayanmaktadır. Rigoni (1996)’nin de kısaca gelişim tarihine baktığı bu tartışmada bireylerin bağımlı

olmalarının sebebi olan yoksulluk konusunda makalesinde yer verdiği Riis ve Hunter, 1904'te yoksulluğun bireysel bir sorun olduğunu, yoksulların ise güçsüz ve çocuk gibi davranan kimseler olduğunu belirtmiştir. Aynı makalede Thomas (1994)'ten yararlanan Rigoni, yoksulluğu yapısal ve bireysel sebeplerin bir sentezinin sonucu olduğunu düşünen kimselere de yer vermiştir. Bunun yanı sıra, yoksulluğu bir kültür olarak kabul eden ve yoksulların davranış biçimlerinin yaşamla başetme yolları olarak kullanıldığını ifade eden Lewis'te vardır (Rigoni;1996). “Yoksulluk kültürü” üzerinden yola çıkan ve kadınların çocuklarına yeterli eğitim veremediğini ifade eden Banfield ise tartışmaları başka bir alana kaydırmış, Moynihan (1967)'de yazdığı kitabıyla siyah kültür içerisinde aile reisi olan kadınları çocuklarına ataerkil düzeni öğretememekle, dolayısıyla onları hayata karşı savunmasız bırakmakla suçlamıştır. Günümüzde ise bu tartışmaların hala devam ettiğini hatta muhafazakarların bu tartışmalardan yola çıkarak, tekebeveynli ailelerde erkek çocukların bir rol modelden yoksun kaldıklarını, refah devleti harcamalarının kadınları desteklemekle, onları kolayca boşanmaya sevk ettiğini dile getirmektedir. Böylece refah devleti yoluyla çalışmayan anneler, bir “refah kültürü” içerisinde yetiştirdikleri çocuklarını okumaktan mahrum, suça ve tembelliğe eğilimli olmaya sevk etmiştir. Böylece herhangi bir desteği hak etmeyen bireyler toplumda yerini almıştır. Bu durumun da en büyük sorumlusu, özgürlüğüne düşkün, çalışmayı istemeyen, boşanmış kadın ve devletten aldığı destektir.

Oysa, şunu söylememiz gerekir ki bireylerin hayat seçimlerini özgürce yapabildikleri ve devletleri tarafından birey oldukları için desteklendikleri Kuzey Avrupa devletleri vardır. Bu ülkelerde bireyler sadece birey oldukları için hayatları hakkında özgürce seçim yapabilme şansına sahiptir. Kaldı ki Türkiye gibi henüz refah devleti sistemi yerine oturtulamamış devletlerin kamu harcamaları için ayırdığı %2 veya %3'lük bütçe payları son derece yetersiz olmasına karşın kesintilere uğramaktadır. Sermayenin yüzyüze kaldığı krizler bu kesintilerin başlıca sebebidir. Oysa, sermayenin kendisi sosyal, ekonomik ve siyasal dengelere verdiği zararlar var olan yoksulluğun sebeplerinden bir tanesidir.

Refah devletinin gelişim tarihine baktığımızda da refah devleti uygulamalarından yararlanması gereken ve yararlanmasına gerek olmayan kimselerin tartışma konusu olduğunu görmekteyiz.

3.1.2. Refah Devleti Tarihçesi

Refah Devleti tarihini ilk refah devleti uygulamasına dayanarak verecek olursak ilk refah devleti uygulamasının Özdemir, Pranaab (1996)'dan yararlanarak 19.yy'ın ortalarında halkın temel eğitiminin sağlanmasını öngören kanun hükümleriyle birlikte hatta 1883'te Bismark'ın ilk sosyal sigorta projesini uygulamaya koyduğu zaman başladığını ifade etmektedir.

Ancak bütünlüklü bir politika üretmek adına 1930 Dünya Ekonomik Buhranına bir çözüm önerisi olarak Keynes'in ortaya attığı "refah devleti" kavramı ve uygulamaları bu tarihsel gelişimin esas başlangıç noktasıdır.

Bu uygulamaları ele alan çalışmalara göre (Devine, 2006; Marcuzzo, 2007) refah devleti ile beraber tam istihdam, sağlık, eğitim, sosyal güvence gibi sosyal hizmetlerin sağlanmasıyla vatandaşlara haklar tanınmıştır. Ayrıca, toplumsal alanda yer almaları sağlanmış aynı zamanda kapitalizmin de enerji, ulaşım, iletişim gibi ulusu endüstrileştiren alanlarda hakimiyeti ele almasına yol açılmıştır. Buna ek olarak; bu toplumsal konsensüs sayesinde sermayenin ekonomik buhranına yol açan arz fazlasının, piyasaya alım gücü en azından asgari ücretle de olsa artmış bireylerin harcamalarıyla eritilebilmesi sağlanmıştır.

II. Dünya Savaşını izleyen dönemden 1950'ler ve 1960'lara kadar olan dönemde sosyal politika alanında sağlanan konsensüs devam etmiştir. Sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, yaşlı ve çocuk bakımı, öğrenim vs gibi ekonomik ve sosyal haklar 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi sonrasında da 1961 tarihli Avrupa Toplum Temel Yasasında güvence altına alınmıştır (Akıllıoğlu, 2004). Bu yasada herkes için çalışma hakkı, adil çalışma koşulları hakkı, iş güvenliği, işçi sağlığı, adil kazanç hakkı, sendika hakkı, toplu

pazarlık ve grev hakkı, çocukların, gençlerin, kadın işçilerin korunma hakkı, toplumsal güvenlik hakkı, toplumsal hizmetlerden yararlanma hakkı, ailenin korunma hakkı, göçen işçilerin korunma hakkı mevcuttur. Böylesi yasalar görüldüğü üzere tüm yurttaşlara aynı hakkı tanınması sebebiyle kapsayıcıdır. Toplumun tüm kesimlerini içerir ve kollamaya çalışır (Akıllıoğlu, 2004).

II. Dünya Savaşı sonrasında 1970'lerin başlarına kadar özellikle 1960'lı yıllar refah devleti uygulamalarının hat safhaya çıktığı, kamu harcamalarının Avrupa ülkelerinde toplam bütçe harcamalarının %50'sini aştığı bir dönemdir. Bu dönemde işsizlik göreceli olarak azdır. Dolayısıyla, bağımlı gruplar yüksek oranda koruma altındadır. Bu sebeple sosyal politika, sadece serbest dolaşım, göçmen işçilerin sosyal güvenlik hakları, Sosyal Fon ve meslek eğitimi gibi konularla ilişkilidir (Allen, 2000; Koray, 2002).

1970'lerin başlarında yaşanan refah devleti krizine kadar herhangi bir değişim ihtiyacı yaşanmamıştır. 1970'lerin ortasından itibaren ekonomik durgunluk ve artan işsizlik gözlenmektedir (Akyüz, 2001; Devine, 2006;). Bununla beraber birçok resmi olan olmayan mekanizma baskı altına girmiştir. Bunun sebebi ise fordist üretim şekline daha esnek, post-fordist üretim şekline girilmiş olması ve toplamda demografik etkenler, küreselleşme gibi baskı kaynaklarının tüm dünyada refah rejimlerini tehdit eder hale gelmesidir (Elkarte,1990; Mishra; 1999). Ancak yine de kamu harcamaları 1980'lere kadar yükselişini devam ettirmiştir. Bu dönemde sosyal politika alanında, özellikle iş hukuku, iş sağlığı ve güvenliği, kadınlara fırsat eşitliği konularında çok sayıda yönerge kabul edilmiştir. Buna rağmen toplumsal kutuplaşma tohumları bu yıllarda atılmıştır. İşsizlik korunması gereken insan sayısında artışa yol açmış ve "hak eden", "hak etmeyen" yoksul tartışmaları artmıştır. Buna rağmen olumlu bir gelişme yaşanmış, 1974 yılında ilk kez Sosyal Politika Eylem Programı oluşturulmuştur (Çoban, 2004).

3.1.3. Küreselleşme ve Refah Devleti

1980’li yıllar, refah devleti olgusunun tarihsel gelişiminde önemli bir dönüşümün yaşandığı dönemdir. 1980’li yıllara damgasını vuran küreselleşme üzerine yapılan birçok çalışmada (Koray, 2000; Kenett, 2001; Noddings, 2002) ortaya koyulduğu gibi, küreselleşme, ekonomik, sosyal, kültürel, ideolojik, politik ve kurumsal temelleri olan bir olgudur. 1980’li yıllar ise refah devleti uygulamalarından ne yazık ki vazgeçilmeye başlandığı küreselleşmeyle beraber neoliberal politikaların uygulamaya koyulduğu dönemdir. Küreselleşmeyle beraber ekonomik alanda yaşanan gelişmelere yakından bakacak olursak; sermayenin uluslar arasılaşmasını, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimini, emek cephesinde fordist emekten post-fordist emek gücüne geçişi görürüz. Bunun yanı sıra, sosyal güvence, çalışma koşulları, sosyal içerikli harcamalarda ve ücretlerde derin bir eşitsizlik ve merkezsizleşmiş bir kolektif pazarlık gücü de bu dönem için sözkonusudur (Yılmaz, 2001; Yavuz, 2001; Koray, 2006). Yeldan’ın (2001) değişiyle marjinalleşmiş emekgücü, yani kayıtdışı, sosyal güvencesi olmayan emekgücü oranı artmıştır. Böylece devletin koruma altına alması gereken insan sayısı fazlalaşmış ancak, devletin koruma altına almayı kabul ettiği kesim sınırlandırılmıştır.

Aynı zamanda sosyal değişimlere de sebep olan küreselleşme, beraberinde derin bir eşitsizlikle ortaya çıkan yoksulluk getirmiştir (Mishra, 1999; Şenses, 2003). Yoksulluk, hem ulusların kendi içlerinde hem de uluslar arası boyutta önemli seviyelere ulaşmış, gelişmiş ülkelerin “refah devleti” uygulamalarından vazgeçerek neoliberal politikalar uygulamaya başlamasına, gelişmekte olan ülkelerde ise mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayan kimselerin nüfusa oranının artmasına, bu kimselerin sosyal hayattan dışlanmasına, suç ve hastalık göstergelerinin yükselmesine sebep olmuştur. Kısacası; refah devleti uygulamalarıyla korunan ve korunmayı hak eden kimselerin bile korunmaları tartışmaya açık hale gelmiştir (Zengingönül, 2003).

Bu konuyla ilgili olarak Avrupa’da yapılan sosyal politika memorandumu sonuç doğurmamış, 1984’de ikinci eylem programı oluşturulmuştur. 1990-91 durgunluğunu takip eden bir büyüme dönemi sonrası Tek Program Senedi imzalanmış ancak bu

program da sosyal boyuttan yoksun olmakla suçlanmıştır. 1993-1994'te imzalanan Maastricht Sosyal Protokolü ise sosyal boyuta vurgu yapmış ancak bu protokolle sağlanan sosyal haklar kağıt üzerinde kalmıştır (Çoban, 2004). Ulusların kendi içlerindeki ekonomi politikaları ön plana alınmıştır. Böylece bireysel seçimleri sonucu yoksul ve bağımlı olduğu düşünülen kesime bir de yapısal sebeplerden ötürü çalıştığı halde yoksul olan veya iş bulamadığı için çalışamayan kesim eklenmiştir.

2000'li yıllarda sosyal politika için yapılan çalışmalara baktığımızda ise 2000-04'te Nice Zirvesi'nde Temel Haklar Şartı kabul edilmiştir. Temel Haklar Şartında bireysel haklarla birlikte sosyal haklar da yer almıştır. Avrupa Anayasası hazırlamak üzere oluşturulan Avrupa Konvansiyonunda Temel Haklar Şartının Anayasaya eklenmesi tartışılmış ve bu kabul edilmiştir. Ekim 2004'de imzalanan Avrupa Anayasasının bir bölümü Temel Haklar Şartından oluşmuştur. Böylece ilk kez sosyal haklar anayasal statüye kavuşmuştur (Çoban, 2004). Ancak uygulamalarda gözlemlendiği üzere neoliberal politikalar eşliğinde sermayenin serbest dolaşımı, iletişim ve üretim teknolojileriyle birleşip emek karşısında eşitsiz bir güç ilişkisi doğurmuştur. Bu sebeple, sosyal güvenlik ve haklar konusunda çok fazla kısıtlamaya gidilmiş, temel haklar kağıt üzerinde kalmıştır.

Küreselleşmenin siyasal boyutta yarattığı etkilerle ilgili yapılan çalışmalara (Drake, 2001; Deacon, 2006; Jordan, 2006) baktığımızda ise artık "ulus devlet" kavramının sorgulanmaya başlandığına ve uluslar arası sermaye örgütlenmelerinin ve bölgesel birleşmelerin siyasal alanda neoliberal politikalarla beraber ön plana çıktığına şahit olmaktayız. Bu politikalar aynı zamanda "refah devleti" uygulamalarını da geri plana itmiş, uygulandığı takdirde ulus devletlerin varlıklarını tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır (Akyüz,2001).

Uluslar arası alanda neoliberal politika uygulayıcıları olarak kabul edilen kuruluşlar ise BM (Birleşmiş Milletler), IMF (Uluslar arası Para Fonu), DB (Dünya Bankası), DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), G8 (Gelişmiş Ülkeler 8), GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'dır. Bu örgütlerin kuruluş amaç ve tarihlerine baktığımızda genellikle II. Dünya Savaşı sonrası gelişmekte olan ülkelere destek vermek amacıyla

kurulduklarını görmekteyiz (Tahsin, 2001; Barusch, 2002). Ancak; küreselleşmeyle beraber bu amaçlarından sapmış ve IMF, DB, GATT, DTÖ gibi kurumlar son yıllarda farklı toplantılarda politikalarındaki bu değişikliği birbirinden farklı çalışmalarda da ortaya koyulduğu üzere (Mishra, 1999; Kennett, 2001; Page, 2004) açıkça kabul etmekten çekinmemişlerdir.

Bu uluslar arası finans örgütlenmeleri yatırım yaptıkları ülkelerin kamu harcamalarını “makroekonomik” ve “yapısal uyum” programları aracılığıyla hem düzenleyip hem de ekonomik ve siyasal yaptırımlar kullanarak kontrol etmeye başlamıştır (Chossudovsky, 1999; Yavuz, 2001). Dolayısıyla ulus-devlet sınırları, uluslar arası örgütlenmeler tarafından muğlâk hale getirilip, uluslar arası sermayenin hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde serbestçe dolaşarak farklı krizlere, çevresel sorunlara ve yoksulluklara neden olmasına yol açılmıştır.

Sermayenin serbest dolaşımının kolaylaşması bu konuda yapılmış birçok çalışmaya göre (Erdut, 2003; Jordan, 1996) gelişmiş ülkelere kendi ürettikleri sanayi mallarında ihracatı arttırmıştır. Bu duruma bağlı olarak gelişmiş ülkelerde istihdam ve ücretlere ilişkin olumsuz bir durum ortaya çıkmıştır ve vasıfsız işgücünün istihdamdaki payı vasıflı işgücüne göre düşmüştür. Buna bağlı olarak gelir dağılımı eşitsizlikleri, yoksulluklar derinleşmiştir. Sağlık ve eğitim harcamaları gibi sosyal hizmetlerde kesintilere gidilmek durumunda kalınmıştır. Böylece refah devleti desteğine ihtiyaç duyan ve istihdam edilmeyi bekleyen kesim fazlalaşmış, toplumsal sınıflar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği derinleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise uluslar arası sermayenin ülkeyi her an terk edebilme ihtimali, vergilendirme sisteminin işletilememesine neden olmuştur. Bu da piyasanın, sıcak para, ucuz emek, esnek istihdam, düşük sosyal güvence ve haklar sarmalında şekillenmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla bu ülkelerde eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanlarına aktarılan bütçe payı kesintiye uğramış, yerine getirilemeyen bu hizmetler özelleştirmeler yoluyla sermayeye sevk edilmiştir. Bu durum ise yoksulluk sınırı altında yaşayan kimselerin ve toplumda var olan eşitsizliğin artmasına neden olmuştur (Lipton, 1993; Şenses, 2003; Cornia, 2004). Böylece refah devletleri içerisinde marjinalleşen

yani toplumsal alandan dışlanan, kamusal kaynaklara erişiminin önü kesilen kesimin nüfusa oranı artış göstermiştir

3.1.4. Refah Devleti Ve Sosyal Politikaya Yönveren Çeşitli Yaklaşımlar

18.yy’ da yaşanan Sanayi Devrimi ile beraber Batı Avrupa’da yeni bir işçi sınıfının ortaya çıkması ve toplumsal, ekonomik, siyasal alandaki yaşamların bu çerçevede değişim dönüşüm geçirmiş olması, sosyal politikanın var olmasının sebebidir. Toplumdaki dengelerin değişmesi, daha önce olmayan toplumsal grupların ortaya çıkması, güç ilişkilerinin değişmesi sosyal politikanın miladını oluşturmaktadır.

Refah devleti ise sosyal politika oluşturan, uygulayan, denetleyen ve revize eden bir yönetim biçimidir. Bu sebeple “sosyal politika” ve “refah devleti” terimleri birçok kaynakta birbirinin yerine kullanılabilir.

Dünya üzerindeki refah devleti uygulamalarına baktığımızda her ulusun kendine has bir model geliştirdiğini söyleyebiliriz. Ancak genel olarak refah devleti anlayışında ve uygulamalarında yaşanan gelişmelere bakacak olursak bu gelişmeleri 1980 öncesi ve sonrası diye iki ayrı döneme ayırmamız gerekmektedir.

1980 öncesi sosyal politika uygulamalarını değerlendirebilmek için öncelikle bu politikalara yön veren farklı bakış açılarına değinmemiz gerekmektedir. Bu dönemde var olan farklı bakış açılarını, liberal teoriler, eleştirel teoriler ve hem liberal hem eleştirel teorilerden yararlanarak ortaya farklı bir sentez koyan sosyal demokrat teoriler şeklinde üç grupta toparlayabiliriz.

3.1.4.1. Liberal yaklaşım

Liberal yaklaşım toplumsal refahın piyasanın sorunsuz bir şekilde işlemesiyle elde edileceğine inanır. Devlet piyasaya müdahale etmemeli, bireysel girişimciliğin önünü açmalıdır. Böylece sorunsuz işleyen piyasa ekonomik büyümeyi ve sonrasında aşama,

aşama toplumsal refahı getirecektir. Liberal düşünce akımına yön veren ekonomist Adam Smith' tir. Smith' e göre bireyler kendi yaşam standartlarını sürekli yükseltmek isterler. Dolayısıyla toplumdaki her birey bu amacı uğruna çabalar ve bu uğraş beraberinde hem bireyin refahını hem de toplumun refahını getirir. Bireylerin fayda elde etmek üzere hareket etmeleri, “ekonomi” çarkının sorunsuz bir şekilde devamını sağlayacaktır. Buna Smith “tam rekabetçi piyasa koşulu” kuralı demektedir. Tabii bu esnada hiçbir birey kendi çıkarını toplum çıkarı önünde tutmayacaktır. Bunun sebebi ise bireylerin içlerinde var olduğuna inandığı “ahlaki” sınırlamadır. Piyasa tam rekabetçi piyasa koşulu kuralıyla bir saatmişçesine bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için uğraşır ve ihtiyaçlara yönelik üretim ve hizmet sağlar. Bu nedenle siyasi ve manevi konular ekonomiye ilişmemelidir. Kısacası, devlet piyasaya müdahale etmemelidir (Buğra, 1995; Mcbeth, 2000; Midgley,2000).

Devlet müdahalesi eğer gerekli ise rekabet ortamını dengede tutmak, tekelleşmeyi engellemek, etkinsizliği ortadan kaldırmak gibi amaçlarla kullanılabilir. Liberaller özellikle devletin müdahale sınırları hakkındaki görüşlerinde farklılaşmaktadırlar. Klasik Liberaller tam olarak devlet müdahalesine karşı olmamakla beraber özellikle sağlık ve eğitim konusunda devlet müdahalesinden yanadır. Eğitim ve sağlığın devlet tarafından karşılanması işgücü piyasası için vasıflı eleman yetiştirilmesinde ve bu işgücünün sağlık problemleriyle üretimi aksatmasının önlenmesinde önemli bir fayda sağlayacaktır (George, 1994; Carlson, 2000; Koray, 2005).

Yoksulluk konusuna gelince, liberallere göre yoksulluk yapısal değil bireysel bir sonuçtur. Eğer bireyler çok arzular ve çalışırsa önce kendi sonrasında toplumun ekonomik refahını ve mutluluğunu sağlayacaktır. Dolayısıyla yoksul olan kimselere “refah devlet”i uygulamalarıyla el uzatmak, bireyleri tembelliğe ve devlete “bağımlı” kalmaya itmenin yanı sıra, ekonominin dengesini de bozacaktır. Bireyler bedelsiz olarak elde ettikleri kaynaklara alışacak, bu kaynaklara değer vermeyecek ve israfkar davranacaktır. Bununla beraber, Applebaum (1998)'un (Smith, 1992; Jencks, 1992)'den yararlanarak belirttiği üzere devlet yoksulluğu önlemek yerine yardım edeceği kimseleri seçici bir şekilde tayin ederek yoksulluğa pansuman yapmakla yetinmelidir. Ancak devletten yardım alabilecek kimseler isteksizlik yani tembellik sebebiyle yoksul olan

kimseler olmamalıdır. Bu kimseler herhangi bir yardımı hak etmeyen ve toplumda kabul gören normları tehdit eden kimselerdir. Dolayısıyla toplumsal alandan dışlanmış olmaları onların kendi seçimleri ve tembelliklerindedir.

Refah devleti uygulamaları aile kurumu için de zarar teşkil etmektedir. Kadınlar refah devleti hizmetlerine dayanarak kolayca boşanmaktadır. Oysa, kadınlara verilen bu hak, tekebeveynli ailelerin artmasına ve bu ailelerde büyüyen çocukların problemlili olmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmaksızın devletten destek alan bu kesim toplumdaki diğer bireylere kötü örnek olmaktadır. Böylece toplumun yapısı farklılaşmaktadır.

Diğer taraftan vergilendirme yoluyla yaratılan fonun “transfer” (Higgs, 1994) ödemelerine yani refah devleti hizmetlerine aktarılması, piyasaya girişimciler tarafından yapılacak yatırımların azalmasına, temel mal ve hizmetlerin piyasaya arzında rekabetin ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Böylece ekonominin büyümesi engellenmiş olacaktır. Oysa, disiplin yoluyla sınıflar arası geçiş olmadan, doğal, verili statüleri içerisinde hayatlarını devam ettiren bireyler sınıf çatışmalarına yol açamayacaktır. Kısacası toplumsal alandan dışlanan yani kamusal kaynaklara erişimi engellenen veya toplumda ayrımcılığa maruz kalan kesim ulusdevlet otoritesi yoluyla disipline edilecek ve huzursuzluk çıkaramayacaktır.

Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki liberal düşünce sistemi özellikle piyasaya kesinlikle müdahale edilmemesi konusunda ciddi eleştiriler almıştır. Bu durumun en önemli göstergesi ise 1929 “Dünya Ekonomik Buhanı”dır. Ekonomik buhran, Keynesçi anlamda devletin piyasaya müdahalesinin zaruri olduğu bir durumu ortaya çıkarmış ve gerekli müdahale gerçekleşmiştir.

Liberal düşünce sisteminin eleştirildiği bir diğer nokta ise “eşitlik”, “hak”, “özgürlük”, “rasyonalite” ve “ihtiyaç” kavramlarına yaptığı yanlış vurgudur. “Eşitlik”i, “aynılık” olarak algılayan ve “hak” kavramına teğet geçen liberal düşünce sistemi, bireylerin kendi haklarını ve özgürlüklerini kendilerinin zaten talep edeceğini ifade ederek bireyleri gerektiğinden fazla “rasyonel” kabul etmekte, bu kimselerin aynı zamanda

kültürel, sosyal, duygusal birer varlık olduklarını görmezden gelmektedir. Dolayısıyla “ihtiyaç” kavramına da “rasyonel” bir bakış açısıyla yaklaşan bu düşünceye göre bireylerin yeterince çabalaması ihtiyaçlarını karşılaması için yeterlidir. Sistemin ayrıca bir yapısal değişikliğe gitmesine gerek yoktur (Di Nitto, 2000; Noddings, 2002).

Oysa bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamamalarının sebebi bireysel olabildiği gibi, çoğunlukla sosyo-kültürel veya ekonomik yapılardır. Appelbaum (1998, s.17)’un Gans (1995) ve Lewis,(1968)’ e yer verdiği çalışmasında da belirttiği gibi Lewis’(1959)’in ayrıca Five Families adlı kitabında ortaya koyduğu üzere, yoksullara dolayısıyla sosyal olarak dışlanmış kimselere atfettiğimiz tembel olma, şimdiki zamana odaklanma, içgüdüsel davranma halleri yoksulluğun sebebi değil aksine bu “yoksulluk kültürü” bizatihi var olan yoksulluk durumunun sonuçlarıdır. Diğer bir deyişle içerisinde yaşadıkları sistemle mücadele etme, başatma stratejileridir. Bu sebeple liberal politikaların yoksulluğun sonuçlarını birer sebep gibi göstermesi, kamusal harcamaların önünü kesme isteği ve piyasanın yarattığı yoksulluğu örtbas etme yoludur diyebiliriz.

3.1.4.2. Eleştirel yaklaşım

Eleştirel yaklaşım liberal teorilere tepki olarak ortaya çıkmış liberal yaklaşımın tersine önceliğin piyasa yerine emeğe verilmesinden yana görüş belirtmiştir. Eleştirel teorilere bakacak olursak; bu düşüncenin önde gelen düşünürlerinin Marx, süreç zarfında ortaya çıkanların ise Frankfurt Okulu, Habermas, Derrida, Freire gibi kurum ve isimler olduğunu görürüz. Marksist eleştiriye kendine çıkış noktası olarak alan ve bu görüşle benzeşen Sosyalist düşünce akımları da eleştirel teori içinde kabul edilebilir. Çünkü bu görüşler Marksist eleştiriye çıkış noktası olarak referans almışlardır. Sosyalist düşünce kendi içinde farklı dallara ayrılmış ve birbirlerinden farklı noktalardan var olan durumu eleştirmiş ve yapılması gerekenleri kendi çıkış noktalarını da göz önünde tutarak sıralamıştır.

Kısaca Marksist teorinin çıkış noktasına değinen çalışmalara (Esping, 1990; Mishra, 1993; Mcbeth, 2000) göre, Marksist teori; toplumsal alanı üretim araçlarına sahip olanlar ve üretim araçlarına sahip olmayanlar üzerinden tanımlamaktadır. Üretim

araçlarına sahip olan insanların, bu araçların maliyetinin sabit olmasına karşın karlarını maksimize etmek amacıyla emeğin ücretiyle oynadıklarını, bu durumun ise ortaya başlı başına eşitsizliğin kaynağı olan “artıdeğer”i çıkardığını ifade eder. Dolayısıyla toplumun bir kesimi sürekli zenginleşirken, bir diğer kesimi yoksullaşır ve toplumsal alandan dışlanır. Bu iki kesimin yaşam standartları arasındaki farklılaşma uzun vadede toplumsal alanda bir gerilime yol açacaktır. Bu gerilim ise toplumsal düzenin emekgücü yani toplumsal alandan dışlananlar lehine değişmesine neden olacaktır.

Marksist düşüncenin “refah devleti” ve “sosyal politika” hakkındaki düşüncelerine baktığımızda ise birbirinden farklı bakış açılarıyla karşılaşmaktayız. Kimi Marksistler refah devleti, var olan eşitsizlikleri vergiler yoluyla ihtiyacı olanlara yaptığı yardımlar aracılığıyla gizler, bu sistemden nemalananları korur ve devrimi engeller düşüncesini taşırken kimi Marksistler; refah devleti uygulamalarını sivil itaatsizlikler ve grevler yoluyla kazanılmış bir zafer olarak kabul etmektedir (Hill, 2006).

Diğer bir grup Marksiste göre ise refah devleti asıl kapitalizm için gereklidir. Üretim esnekleşmiş, teknoloji gelişmiş, üretim profesyonelleşmiştir. Dolayısıyla sistemin devamı vasıflı ve sağlıklı elemana ihtiyaç duymaktadır. Refah devleti de “eğitim”i ve sağlığı ücretsiz gerçekleştirerek kapitalist sistemin maliyetini azaltır. Ayrıca “aile”ye yapılan vurgu dolayısıyla kadınlar, hem sistemin işleyişi için gerekli olan yeniden üretimi ücretsiz yerine getirmekte hem de her an işe çağırılacak bir “yedek işçi ordusu” durumunda el altında tutulmaktadır (Esping, 1990). Böylece hem emekgücünün hem de kadınların toplumsal alandan dışlanmaları sürekli ve meşru bir hal alır.

Yine Marksist eleştiriden kaynak alan Sosyalist Politika akımı ise kendi içinde farklılıkları olan görüşlere ayrılmıştır. Birlikçi ya da Kooperatifçi Sosyalistler, diye tanımlanan bu görüşler farklı çıkış noktalarına dayanmaktadır. Bu kimseler kâr güdüsüne, üretim yöntemlerinin ahlakına, toplumsal parçalanmaya tepki göstermişlerdir. Amaçları; işçi sınıfının yaşam öykülerinin iyileştirilmesi, toplumsal çatışmanın yerini sosyal uyum ve işbirliğinin alması, emekle sermayenin yeniden birleştirilmesidir. Böylece toplumsal bütünleşme sağlanacaktır. Toplumsal

bütünleşmenin yolu ise "kooperatifleşme"dir. Yani emekle sermaye birleşip, işçilerin kendi işletmelerine sahip olmaları ve denetlemelerini sağlamalıdır. Tekelci ve spekülâtif kârlar ortadan kalkmalı ve rekabet baskı altında tutulmalıdır. Böylece sömürü, dışlanma ve sefalet ortadan kalkmalıdır (Güven, 1997).

Ancak liberal düşünce gibi Marksist düşünce de refah devletini kendi toplumsal alan algısı üzerine inşa ederken toplumsal alanı sadece üretim araçlarına sahip olanlar ve üretim araçlarına sahip olmayanlar diye iki kesimden ibaret tanımlamıştır. Bu tanım, toplumsal alanda çoktan yerini almış, yaşam standartları yüksek bürokratik sınıfları veya herhangi bir mal üretmeksizin hizmet alanında çalışanları görmezden gelmiştir. Oysa, toplumsal alanda ayrımcılığa uğrayan ve kaynaklara erişiminin önü kesilen birbirinden farklı birçok grup vardır. Kadınlar, siyahlar, yaşlılar, engelliler, kimsesizler..vb. bu gruplardan sadece birkaçıdır. Ayrıca; refah devleti uygulamalarını sadece bir göz boyama olarak ele alırken "devrim" fikriyle çatışmamak uğruna Marksistler, kapitalizmin bu sayede törpülendiğini reddederek eleştirilere açık hale gelmiştir.

3.1.4.3. Sosyal demokrat yaklaşım

Sosyal demokrat yaklaşım ne Marksistlere ne de Liberallere dayanmayan ancak ikisinden de farklı tarafları alan ve bunun üzerinden kendi görüşlerini destekleyecek savlar üreten bir yaklaşımdır. "Sosyal demokrat" kavramı, bu yaklaşımların üçünü de kapsayabilecek nitelikte olduğu için tezin bu bölümünde bir üstbaşlık niteliğinde kullanılmıştır. Bu başlık altında ele aldığım görüşler kimi kaynaklarda sosyal politika taraftarları kimi yerlerde Fabian teoriler kimi kaynaklarda da demokratik sosyalistler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal politika taraftarlarına göre devlet, ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmelidir. "Sosyal Sorun" rekabetin kadınları çocukları çalıştırmaması, ucuz emek için mutsuz bir sınıf yaratmış olmasıdır. Yoksulluğun başlıca sebebi de emeğin gelirin sönürü sebebiyle düşmüş olmasıdır. Emekle mülkiyet birleşmelidir, üretimle tüketim arasındaki denge yeniden kurulmalıdır. Kendi toprağını işleyenlerin sayısı artırılmalı, bağımsız atölyeler çoğaltılmalı, fabrika mülkiyeti ortak sermayedarlara paylaşılmalı, sanayi işçisi işverenin ortağı olmalıdır. Bunun için

küçük çiftçi ve sanatkarlar korunmalı, küçük işletmeler teşvik edilmeli, işçilere sendika kurma ve hafta tatili hakkı tanınmalı, kadın, çocuk işçilerin çalıştırılmaması gerekmektedir. İşverenin hastalık, ihtiyarlık ve işsizlik hallerinde işçilere yardıma zorlanması gerekmektedir. Böylece işçi, kadın, çocuk, yaşlı ve işsiz kimseler toplumsal alandan dışlanmak yerine bütünleştirici bir politika sayesinde içerilecek ve toplum bir bütün halini alacaktır (Güven, 1997).

Demokratik Sosyalistler, sosyal reformcu sosyalistler ya da revizyoncu sosyalistler diye de adlandırılırlar. Bu görüşe göre “Sosyal sorun” parlamenter demokrasi ve kapitalist piyasa ekonomisinin temel kurumları korunup reformlarla ortadan kaldırılabılır. Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkı geniş tutulup, eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsiz sağlanırsa, sosyal güvenlik ekonomik ve sosyal yaşantıyı düzenler hale gelirse, piyasadaki üretim araçları zaman içerisinde kamulaştırılıp, hak sahiplerine bedeli ödenirse herhangi bir radikal dönüşüme gerek kalmadan sosyal uyum, bütünleşme sağlanabilir (Güven, 1997).

Bu görüşlerin yanı sıra sentez niteliği taşıyan bir başka düşünce ise London School of Economics’ten gelmiştir. Titmuss ve T. H. Marshall’ın II. Dünya Savaşı sonrası geliştirdikleri “Kurumsalçı Yaklaşım”a göre sosyal politika ekonomik boyuttan ibaret değildir ve siyaset, sosyoloji ile bağları olan disiplinlerarası bir alandır (Marshall, 2006; Midgley, 2000). Dizginlenemeyen bir kapitalizmle, otoriter bir komünizm arası yol belirlemeye çalışan bu düşünce sistemine göre sosyal politika alanı, yasal otorite tarafından alınan mali önlemler, düzenlemeler ve bürokratik yönlendirmeler yoluyla sosyal hizmetler için geliştirilen “evrenselci” bir bütüncül yaklaşımla düzenlenmelidir. Çünkü; bireyler artık köle veya köylü değil “yurttaş”tır. Devlet bu yurttaşlara barınma, eğitim, gelir hakkını garantilemek ve bu hakları dokunulmaz kabul etmek durumundadır. Bireyler de birbirleri için fedakârlık yapmak zorundadır. Sosyal refah ancak bu yolla sağlanabilir. Bu görüşün sosyal politikaya en önemli katkısı ise “sosyal refah”ı bir hak olarak kabul etmesi olmuştur. Bu görüşü benimseyen ve uygulayan yönetimler ise “refah devleti” olarak tanımlanmaktadır (Midgley, 2000; Marshall, 2006).

Refah devletini bir de Foucault'ın bakış açısıyla yorumlayacak olursak; kapitalist sistemde piyasa, bireyden daha önemlidir. Sosyalist sistemde ise toplum bireyden önde gelir, birey sadece topluluğu oluşturan bir birimdir. Oysa refah devleti yönetim anlayışında birey önceliklidir ve Foucault'un değişiyle her an "gözetim" altında tutulur. Bunu sağlamak için ise bireylerin öncelikle eğitim ve sağlık hizmetleri yoluyla bir taraftan yaşamları kolaylaştırılırken diğer taraftan sistemi içselleştirmeleri sağlanır. Böylece bireyler kendi rızaları ile "disipline" edilir. Disipline edilen bireyler, sosyal güvenlik ve çalışma yaşamı yoluyla otorite tarafından bürokratik yönlendirme ve düzenlemelerle "gözetim" altında tutulur. Barınma düzeni bile otorite tarafından kolayca gözetlenebilecek tarzda kontrol edilen toplum üyelerinin, eğitim hakkı gibi "refah devleti" hizmetleriyle ahlaki yaşamları da standartlaştırılır. Ahlaki norm ve kurallara uymayan yani toplum için "fedakârlık" yapmak istemeyen kimseler ise "cezalandırma" sistemleriyle rehabilitasyona tabii tutulur. Eğer rehabilite edilemiyorsa zaten fuhuş yapanlar veya akıl hastaları gibi toplumsal alanın ucunda yaşarlar diğer bir ifadeyle marjinalleşirler. Esas olan otoritenin, toplumsal alanın her bileşenini gözetleyip, kontrol altında tutabilmesini sağlayacak, bireylerin ihtiyaçlarına yönelik hizmet veren ve kapitalizmin ekonomi politığının işlemlerini kolaylaştıracak "sistem" in tesis edilmesidir. Bu da ancak "refah devleti" ile mümkün olur (Deleuze, 1992; Foucault, 1993; Çalışkan, 1996; Foucault, 2000; Kurt, 2007;).

3.1.5. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı

Refah Devleti, var olan sistemlere alternatif bir çözüm arayışı sonucu ortaya çıkmıştır. Refah Devleti fikrini 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası açıkça ortaya koyan kişi ise 1940'lı yıllarda "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli eseriyle John Maynard Keynes'tir. Keynes de ekonomi ve siyaseti birbirinden ayrı kulvarlar olarak kabul etmiştir. Ancak; her sosyal sorunun haklı bir sosyal amacı olduğuna inanır. Devletin bu sosyal sorunu çözebilmek için "fonksiyonel" olması gerektiğini, "laissez faire"(bırakınız yapsınlar) yerine, kamu harcamalarına transferler yaparak, böylece arz fazlasıyla bunalmış olan piyasanın rahatlatılmasını, kapitalizmin kendine akacak bir yer

bulmasının sağlanması gerektiğini ifade ederek istenen çözümü bulmuş olur (Reich, 1997; Mullard, 1998).

Aynı döneme gelen ve Keynesçi ekonomiyi eleştiren ayrıca kendine has düşünce yöntemiyle birçok eleştiri alan bir diğer önemli düşünür Hayek'tir. Birçok çalışmada (LVM; 1960; Belien, 1992; Mclenes, 1998; Özdemir, 2006; Sariipek, 2006) adı geçen Hayek'e göre ekonomi her zaman iyi niyetli kimselerin elinde olmayabilir ve merkezi bir ekonomik sistemin kurulmasının sonu Nazi Almanyası'nda yaşanandan farklı olmayacaktır. Merkezi bir ekonomik planlamanın bir diğer eksiği ise piyasaya "o an" hakim olamayacak olması ve yapılacak planların piyasanın hep bir adım gerisinde kalacak olmasıdır. Ayrıca merkezi planlama da yapılacak herhangi bir hata tüm piyasayı ve diğer alanları olumsuz etkileyecektir. Çünkü; ekonomi, siyaset, kültür birbiriyle ilişkili alanlardır. Dolayısıyla küçük ancak güçlü merkezi bir devlet büyük ancak güçsüz bir devlet yapısından daha etkindir. Devlet kendi üzerine yük olan kamusal alanlardan çekilmeli bu alanları özelleştirmelidir. Hayek'in düşüncelerinin yürürlüğe konulduğu Thatcher ve Reagan döneminde liberal politikaların önplana çıktığını görmekteyiz. Bu dönemde sol daha fazla demokrasi isterken bunun yerine emek tahrir edilmiş, grevler bastırılarak toplumsal alanda sesini duyurmaya çalışan kesim bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra daha fazla insanın toplumsal alandan dışlanmasına yol açacak olan işsizlik yükselmiş, ticari birlikler zayıflamış, enflasyon artmış, gelir seviyesi düşmüştür (Gilbert, 1997).

Bu dönem ve sonrasında yaşanan gelişmeler ise hem liberal hem eleştirel hem de sosyal demokrat görüşlerin kendilerini gözden geçirip yeni oluşan koşullar çerçevesinde savlarını yenilemelerine neden olmuştur.

3.1.5.1. Eleştirel yaklaşım

Son dönem eleştirel teoriler Marksist teorilerin devamı niteliğinde olup son dönem değişen koşulları da göz önünde bulundurarak var olan sistemi eleştirmekte, eşit hak ve bölüşüm üzerindeki ısrarlı tavrını sürdürmektedir. Marksistlere göre refah harcamaları

ekonomik üretim üzerinden alınan vergiler yoluyla karşılanmaktadır. Dolayısıyla, bu vergiler sebebiyle üretim faaliyetlerinin azaldığını iddia eden sermaye sahipleri refah harcamaları üzerinde kesintilere gidilmesine sebep olmaktadır. Oysa bireylerin refahı, ekonomik büyümeden ve üretimden daha fazla öneme sahip olmalıdır (Midgley, 2000; Carlson, 2000). Bireyler sistemi sorgulayabilmeli, kendi yaşamları için alınan politik, ekonomik, sosyal karar süreçlerine katılabilmeli ve bu alanlardan dışlanmamalıdır (Alcock, 1997).

3.1.5.2. Liberal yaklaşım

Eleştirel teorilerin aksine son dönem liberal teoriler, ekonomik üretim ve büyümeyi toplumsal refahın önünde tutmaktadır. Neo-liberal ve Neo-muhafazakâr görüş diye anılan bu bakış açılarından neo-liberaller, ekonomik büyüme üzerine vurgu yaparken neo-muhafazakârlar olayın “ahlaki” boyutuyla ilgilenmektedir. Neo-liberallere göre, Keynesçi değerler bağlamında refahın yeniden üretimi ekonomik problemler yaratacak şekilde enflasyonisttir. Oysa, amaç ekonomiyi büyütme, bütçe açıklarını kapatmak ve üretimi arttırmaktır. Bu sebeple, düşük vergi oranları ile yatırımların artırılması amaçlanmalı, zorunlu özel sosyal güvenlik ve sağlık sistemi uygulanmalıdır. Özel eğitim kurumları güçlendirilmeli; sadece öğrenim harcı ödeyemeyecek durumda olanların harçları devlet tarafından karşılanmalı, bireylerin bilgi ve becerileri geliştirilmelidir (Alcock, 1997; Moher,2000; Hill, 2006). Neo-muhafazakârlara göre ise Keynesçi değerler bireyleri çalışabildikleri halde çalışmamaya yani “kaçınılabılır” bir bağımlılığa iter. Dolayısıyla “asgari ücret” vermek bile sistemi zayıflatabilir. Bu sebeple sosyal politikalar ulusal çapta değil, yerel birimler, toplum odaklı program ve gruplar tarafından yürütülmelidir. Devlet, yardıma muhtaç kimselere yardım işlevini aileye, cemaatlara ve toplumsal örgütlenmelere bırakmalıdır. Böylece esas olan ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır (Polak, 1993; Midgley, 2000; Carlson, 2000).

Neoliberal teorilerden yola çıkılarak son dönemde uygulamaya konan politikalar dünyanın hemen her yerinde işsizliği arttırmıştır. İşsizlikle beraber yükselişe geçen yoksulluk ise toplumsal alanda dışlanan kesimlerin artışına sebep olmuştur. Bu

teorilerin en önemli eksikliği, bireyleri sadece piyasa değerleri üzerinden hesaplamasıdır. Bu teorilere göre birey eğer piyasada bir değere karşılık geliyorsa o zaman desteklenmeyi “hak eder” ve eğitim, sağlık gibi piyasa işleyişi için gerekli olan hizmetlerden yararlanabilir. Ancak yaşlı, engelli, işsiz, kimsesiz, vasıfsız kimselerin piyasada değeri yoktur dolayısıyla bu kimseler desteklenmeyi “hak etmez” ler. Bu kimselere ayrılacak bütçe payı piyasanın işleyişini engelleyebilir dolayısıyla gereksizdir.

Liberal teorilere ek olarak sağ teorilerin yolunda olan makro düzeyde geliştirilen büyüme teorilerine değinen Mkandawire (2001)’e göre ise gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasında farklılıklar vardır ve gelişmekte olan ülkeler bir anlamda avantajlıdır. Çünkü; teknolojiyi taklit ederek hızlı bir şekilde gelişebilirler. Bu da catch-up ya da “yeni büyüme teorileri” diye adlandırılmaktadır. Ancak bunu sağlayabilmek için toplumsal bir yeterliliğe ihtiyaç vardır. Bu da “eğitim seviyesi” fiziksel sağlık, rekabete açık koşullar, politik istikrar, hizmet sektörü yapısı ve para ile mümkündür. Dolayısıyla sosyal politika harcamaları sadece “eğitim” alanına yapılmalıdır. Böylece sistemin devamlılığı garanti altına alınabilir. Bu teorilerin “sosyal politika” tartışmalarına sağladıkları en büyük avantaj, konuyu disiplinlerarası bir alan olarak ele almaları ve toplumların birbirinden farklı özelliklerini dikkate alıp, farklı sosyal politika uygulamalarının söz konusu olduğu gerçeğini kabul etmiş olmalarıdır. Bunun yanı sıra bu teoriler de büyümeye odaklı ve toplumsal alanı görmezden gelen teorilerdir.

3.1.5.3. Irka dayalı ve feminist yaklaşımlar

Yukarıda sıraladığımız tüm bu teorilere ek olarak neredeyse hepsinin görmezden geldiği “ırka dayalı” ve “cinsiyete dayalı” sosyal politika ayrımcılığına vurgu yapan teoriler de vardır. Irka dayalı teoriler farklı “soy” veya “etnik” gruba mensup olan kimselerin “refah devlet”i uygulamaları esnasında “eşit” muameleyle tabi olması gerektiğini savunur. Bu teorilere göre siyah ırk toplumsal alandan etnik grubu sebebiyle dışlanmaktadır ve çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu durumda “refah devlet”i adalet sağlayacak olan yönetim biçimini uygulayacak olan güçtür (Manthorpe,

1998; Carlson, 2000). Feminist teorilere göre ise asıl kadınlar toplumsal alandan cinsiyetleri sebebiyle dışlanmaktadırlar. Refah devleti, kadına toplumda eşit hak dağılımından faydalanma imkânı tanırsa kadın da “ikincil” konumundan yani “evdeki ücretsiz işçi” ve “piyasaya insan üreten kişi” konumlarından kurtulup, eşit bir düzlemde toplumdaki yerini alabilir (Pascall, 1997). Foucault’ nun disipline etme kavramıyla refah devletlerini değerlendirdiğimizde de toplumun sorunsuz bir şekilde devamını sağlamada kadının kilit bir rol oynadığını görürüz. Özellikle koruyucu sağlık hizmetleriyle cinsel yaşamların ve buna bağlı olarak üremenin kadın yoluyla kontrol altında tutulabildiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra refah devletlerinde kadına bir sonraki nesile norm ve değerleri aktarma, aile içi eğitim verme işlevleri yüklenir. Bu eğitim sayesinde “ataerkil” düzenin altı çizilir ve kadının toplumsal alandaki ikincil konumu sıradanlaşır. Kısacası kadın toplumsal alanda iki kat daha fazla disipline edilir ve gözetim altında tutulur çünkü; kadın aracılığıyla toplumdaki düzenin devamı sağlanır.

3.1.6. Türkiye’ de Refah Devleti Ve Sosyal Politika Gelişimi

Türkiye’de refah devleti ve sosyal politika tarihine bakabilmemiz için öncelikle bu politikaların uygulanması için gerekli olan koşulları gözden geçirmemiz gerekmektedir. Sosyal politika uygulamaları için gerekli olan üç temel koşul vardır. Birincisi, ekonomik boyutta yaşanan ve toplumsal alanı tümüyle değiştirip dönüştüren sanayi devrimi, siyasi boyutta sanayi devrimine paralel seyir izleyen demokrasi rejimi ve toplumsal boyutta sanayi devrimiyle beraber değişen çalışma yaşamındaki düzenlemelerdir (Talas, 1992).

Ancak Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde sanayi devriminin gerçekleşmemiş olması, ekonomik alanın daha çok el sanatlarına ve tarıma dayanması, demokrasi rejimi yerine yetkilerini Tanrı’dan alan bir padişahın varlığı sosyal politika uygulamalarına ket vurmuştur (Altan, 2006). Daha doğrusu birbirinden bağımsız gerçekleştirilen uygulamalar sosyal politika için gerekli olan altyapı eksikliği sebebiyle tam olarak bu niteliği taşımamaktadır. Dolayısıyla siyasi rejimin değişmesi yani 1920’li yıllar

Türkiye’de ilk defa gerçek anlamda sosyal politika uygulamalarıyla karşılaştığımız dönemdir.

Bu nedenle Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal politika çalışmaları Meşrutiyet öncesi gerçekleştirilen düzenlemeler ve Meşrutiyet sonrası gerçekleştirilen düzenlemeler diye iki dönemde ele alınabilir.

3.1.6.1. Meşrutiyet öncesi dönem

Meşrutiyet öncesi dönem Osmanlı İmparatorluğu devridir ve teokratik yönetim şeklinin geçerli olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde var olan rejim itibariyle gerçek anlamda bütünsel bir sosyal politikadan bahsetmek mümkün değildir. Bu dönemde İmparatorluk sınırları içerisinde Lonca ve Gedik Teşkilatları, çalışma yaşamı içerisindeki düzenlemeleri yapmakta, zekat, adak, kurban, kefalet, fitre gibi sosyal dayanışma işleri de vakıflar yoluyla gerçekleştirilmektedir. Meşrutiyet Öncesi, Tanzimat sonrası daha çağdaş bir toplum ve devlet yaratma çabası içerisinde hazırlanan ve kabul edilen Mecelle’de işçi ve işçi ücretleri ile ilgili düzenlemelerin yer aldığını görmekteyiz (Talas,1992). Bu dönemde ilk işçi kuruluşu olan Ameleperver Cemiyeti, Osmanlı Ameleperver Cemiyeti, Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti, Mürettibini Osmaniye Cemiyeti’nin birbiri ardına kurulduğunu görürüz. Yine bu dönemde maden işçileri için çıkarılan Dilaver Paşa Nizamnamesi (1865) sınırlı bir sosyal politika ürünüdür, diyebiliriz. Osmanlı’da sosyal güvenliğe ilk adımlar Tanzimat ve Meşrutiyet’ten hemen sonra Osmanlı’da çalışan sivil ve askerlerin emeklilik durumlarını güvence altına alan ve bunların dul ve yetimlerini de kapsayan düzenlemelerdir. II. Meşrutiyet döneminde ise sosyal politikaları engelleyen kapitülasyonlar sayesinde Tatili Eşgal (1908-1909) kanunları aracılığıyla grev yapma, sendika kurma hakkı ve Cemiyetler Kanunu (1909) ile dernek kurmak yasaklanmıştır (Altan,2006).

3.1.6.2. Meşrutiyet sonrası dönem

Meşrutiyet öncesi dönemin aksine Meşrutiyet sonrası dönem yani Cumhuriyetle beraber 1920 ve 1980 arası sosyal politika alanında olumlu anlamda ilerlemeler kaydedilmiştir. Bunun en önemli sebebi siyasal anlamda sosyal politikanın varolabilmesi için gerekli olan demokrasi rejiminin yaşama geçirilmiş olmasıdır. Ancak; 1980 sonrası sosyal politika alanında önemli gerilemeler söz konusudur. Bu durum, ülkenin içinde bulunduğu ve dönem dönem farklılaşan siyasi konjonktürle sosyal politikanın yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır (Sönmez, 2001). Siyasal rejim her ne zaman demokrasiyle işbirliği yapmamışsa bu duruma paralel olarak sosyal politika alanında gerçekleştirilen ilerlemelerde bir o kadar kesintiye uğramıştır. Cumhuriyet Dönemi dönemsel olarak Birinci Büyük Millet Meclisinden (1920) İş Kanunu Kabulüne (1936), İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönemden (1939) Demokrat Parti döneminin başlangıcına (1950), Demokrat Parti Döneminden (1950-1961) Anayasasına (1961), 1961 Anayasasından (1961) 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesine (1971), 1971'den 1980 Askeri Müdahalesine, 1982 Anayasası ve sonrası diye 6 ayrı döneme ayırılır (Talas,1992). Bu dönemlerde gerçekleştirilen sosyal politika uygulamaları da şüphesiz ülkenin içinde bulunduğu siyasal koşullardan bağımsız değildir. Her ne kadar bu dönemler birbirlerinden farklılaşsalar da dünyanın içinde bulunduğu dönüşüm göz önüne alındığında dünyada ve Türkiye'de sosyal politika gelişmeleri 1980 öncesi ve sonrası dönem diye iki dönemde ele alınmalıdır.

3.1.6.2.1. 1980 öncesi dönem

Türkiye' de ve dünyada 1980 öncesi dönemde uluslar kendi ekonomik, siyasal, sosyal dinamiklerini göz önünde tutarak sosyal politika uygulamalarına dair kararlar alıp uygulayabilmekte kısacası bu konularda kendi insiyatiflerine dayanarak hareket edebilmektedirler. 1929 sonrası Türkiye Cumhuriyeti de bu yönde hareket etmiştir. Kısaca özetleyecek olursak; 1929 bunalımı sonrası devlet, karma ekonomi modeli uygulamaya karar verir. Böylece sanayileşme hareketi içerisinde gittikçe büyüyen bir rol oynamaya başlar, planlama ve devletin ekonomi kuruluşları sanayileşmenin başlıca

araçları olarak kabul edilir. Bu tip sanayileşme çalışmalarının başlıca amacı, ikame yolu ile temel tüketim mallarının ülkede üretilmesi ve toplam gereksinimin yerli üretimle karşılanabilmesidir. Böylece tam anlamıyla sosyal politikadan bahsedebilmemiz için gerekli olan sanayileşme koşulu adım adım yerine oturtulabilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle 1946 yılında tek partili dönemden çok partili döneme geçişle beraber demokratik yönetim iddiası demokrasinin gerekliliklerini de yerine getirmeyi zorunlu kılmıştır (Gündüz; 1994). Bu nedenle demokratik hak ve özgürlükler tanınmış ve “Cemiyet Kanunu “ değiştirilerek, sendikaların kurulup mesleki faaliyetlerde bulunmaları hukuken meşrulaştırılmıştır.

Ancak bir sonraki dönem, II. Dünya Savaşı sonrası dönem olması sebebiyle sosyal politika için gerekli koşullardan biri olan siyasal alandaki kazanımların geriye ket vurduğu, demokratik söylemlerin korkuyla karşılandığı, ekonomik alanın Batı ile yakın uluslar arası sanayileşme hareketlerine uyum sağlama çabası içerisinde “ithal ikameci politikalar” la düzenlendiği bir dönemdir (Sönmez, 2002). Bu dönem içerisinde sosyal politika adına yapılan çalışmalara Buğra, “Türkiye’de Sosyal Politika”(2006) adlı makalesinde şöyle bir sıralamayla yer vermiştir. 1942’de Beveridge Raporu yayınlanmış ilk kez Türk gazetelerinde sosyal güvenlik konusu gündeme gelmiştir. 1948’de düzenlenen İctimai Siyaset Konferansları bu konuya odaklanmıştır, 1945’te Çalışma Bakanlığı, 1946’da SSK kurulmuş, 1949’da Emekli Sandığının memurları tek çatı altında toplanmış, 1950’de Sigorta kapsamındaki işçilere yönelik emeklilik hakları düzenlenmiş, 1950 yılında Sosyal Hizmet Enstitüsü çalışmalarına dışarıdan kaynaklı teşvikler sonrası gönülsüzde olsa başlanmıştır ancak kurum 1959’da kurulmuştur.

1961 yılı ise Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir anayasada Sosyal Hukuk Devleti ibaresine yer verilmesi sebebiyle önemlidir Bu dönemde ilk kez iktisadi, sosyal hak ve ödevler anayasa hükümleriyle düzenlenmiştir. 1961 Anayasası’nda var olan 10. maddenin 2. fıkrasına göre “devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzurunu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar”(Talas,1990). Siyasal alan bu şekilde düzenlenirken ekonomik alanda da sosyal politika için gerekli zemini hazırlayacak nitelikte tarımdan

sanayileşmeye doğru kayma yaşanmıştır. Sosyal adalet ve dengeli kalkınma kavramları sadece sözde değil uygulamada da gerçekleşmiştir. Bu dönemde izlenen içe dönük büyüme modellerinin işleminin en önemli sebebi ise toplumsal kitlelerin refahını arttırıp, yoksulluğu azaltmasıdır (Dansuk,2003).

3.1.6.2.2. 1980 sonrası dönem

1980 sonrası dönem ise hem ulusal hem de küresel boyutta sosyal politikaları olumsuz yönde etkileyen gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemle beraber uluslar ekonomik, siyasal, toplumsal alanda yaşanan gelişmeleri hem kendi iç dinamiklerini hem de dış dinamikleri göz önünde tutarak şekillendirmek zorundadır.

Bu anlamda ulusal boyutta Türkiye’yi ele aldığımızda bu döneme değin sosyal politika alanında yaşanan tüm olumlu gelişmeler, 1980 askeri darbesi eşliğinde ortadan kalkmış, sosyal politika uygulamaları için gerekli olan demokrasi ortamı yerini kısıtlamalara bırakmıştır. Çünkü; toplumda ortaya çıkan karmaşa ve bunalımın sebebi olarak sivil toplum örgütleri ve sendikalar gösterilmiştir. Bunu takiben antidemokratik, temel insan haklarına önemli ölçüde aykırı diye tanımlanabilecek 1982 Anayasası yürürlüğe konmuştur. Bu anayasayla beraber, Yüksek Öğretim Yasası gibi eğitim hakkını kısıtlayan, Sendika Yasası ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası gibi sendikal hakları derinlemesine sınırlayan düzenlemelere gidilmiştir (Talas, 1992; Güven, 1996;). Bu sebeple 1983’ten bu yana sivil bir yönetim işbaşında olmasına rağmen bütün kurum ve kuruluşları ile işleyen demokratik bir düzene geçiş mümkün olmamıştır. Siyasal alanda yaşanan ve sosyal politikaların gelişimini engelleyen bu oluşumların yanı sıra ekonomik alanda yaşanan gelişmeler de iç açıcı nitelikte değildir.

Uluslar arası konjonktürde komünist rejim korkusuyla gelişmekte olan ülkelere “destek” veren gelişmiş ülkeler bu tehlikenin ortadan kalkmasıyla desteklerini geri çekmişlerdir (Şenses, 2003). Bu dönemde yaşanan ve gelişmiş ülkelerle beraber gelişmekte olan ülkeleri de etkileyen ekonomik durgunluk ve küreselleşme bu sürecin daha da zorlu yaşanmasına sebep olan etkenlerdir (Yeldan, 2004).

Bu dönemde popülist politikalar izlediği için eleştirilen Özal Hükümeti, “ihracata dönük birikim modeli” ile tarım ve ücret girdilerini ucuza temin edip, var olan tüm kaynakları ihracatı teşvik etmeye ayırmış, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası finans örgütlerinden aldığı referansla bankalara olan dış borçlanmalarını arttırmış ve Türkiye küresel kapitalizme entegre olmuştur (Tuncer, 2001; Acar, 2006). Tabii bu entegrasyon süreci beraberinde IMF ve DB gibi uluslar arası finans örgütlenmelerinin borç karşılığı dayattığı neo-liberal “yapısal uyum” programlarını yani kamu harcamalarının kısılmasını öngören kısa dönemli politikaları, dış ticaret, finans liberasyonlarını ve özelleştirme uygulamalarını getirmiştir (Tahsin, 2001; Sönmez; 2002; Yılmaz, 2003). Hükümet de 1983-1991 yılları arasında ihracatı teşvik politikasında değişikliğe giderek piyasayı özel sektörün eline bırakma taraftarı bir tutum takınmıştır. Yeni liberalizm, zamanla toplumsal alanın da refahını getireceğine inanan hükümet yönetimi, rant gruplarını güçlendirerek, emek, tarımsal işgücü, alt-düzey bürokrasi ve küçük işletmeleri de içine alan grupların ciddi sorunlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur (Görenel, 2001).

Dönemin mantığını yansıtan ve 1984 yılında uygulamaya konan “Beşinci Kalkınma Planı” ile birlikte eşitlikçi felsefe tamamen ortadan kalkmıştır (DPT, 1974). Bu dönemde amaç artık sadece ekonomik büyümedir. Kalkınma, sadece bu yolla sağlanabilirmişçesine hareket edilmektedir (Madra, 1995; Duman, 1995; Gürkaynak, 2002). Dışa açık büyüme modelini ve rekabetçiliği ön plana çıkaran plan, özelleştirme hedeflidir. Dolayısıyla, sosyal adalet, eşitlik gibi kavramlara değinse de bölgesel eşitsizliği azaltmayı hedeflese de bu amaçlar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

Bu planı takiben uygulamaya konan altıncı, yedinci ve sekizinci kalkınma planlarında da sosyal adalet ve eşitlik vurgusu yüksek, pratiğe yansıtılma oranı ise düşüktür (DPT; 1974). Bu planların uygulamaya konması ile beraber eğitim ve sağlık alanları geri plana itilmiş, emek cephesinde sendikasılaştırma, ucuz ve esnek emek gibi olumsuz gelişmeler yaşanmıştır (Aybar, 2001). Ayrıca bu dönem 12 Eylül askeri darbesini takip eden süreç olması sebebiyle kentlere göç olayları yoğunlaşmış, özellikle Güneydoğu bölgesinden gelen kimseler, hükümet tarafından bir tür sosyal politika uygulaması

olarak destek gören gecekondulaşma yoluyla barınma ihtiyaçlarının yanı sıra hala süregelmekte olan geleneksel dayanışma ağları sayesinde enformel sektördeki yerini almıştır. Vasıfsız olmaları sebebiyle enformel sektörde çalışan bu kimseler aynı zamanda şehirdeki işsizlik oranlarını arttırmıştır.

Her ne kadar 1982 tarihli Anayasa sosyal güvenlik ile ilgili 60. Maddesinde “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” demiş ve 61. Madde ile “Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ile sağlanacak haklar ve kolaylıklar kanunca düzenlenir. Devlet korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır”(Talas, 1992) ifadesini kullanarak bir önceki anayasadan sayıca fazla bir kesimi korumaya alacağını belirtmiş olsa da gelişmeler bu yönde yaşanmamış aksine sosyal güvencesizlikten doğan yoksulluk artış göstermiştir (Dansuk, 1997).

Bu dönem için olumlu bir gelişme olarak nitelenebilecek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu Haziran 1986’da yürürlüğe girmiştir ve bu kanunda fakr-u zaruret içinde olan kimselere devletin yardım edeceği ifade edilmiştir (Buğra, 2006). Ancak şu da belirtilmelidir ki, Özal Döneminde kurulan ve bütçe dışı olarak gösterilen birçok fon gibi bu fona da ayrılan bütçe payı sorgulanamamakta dolayısıyla etkin kullanılmaktan uzak bir yapı sergilemektedir. Bunun en güzel örneği de 1997 yılında yaşanan deprem sebebiyle bahsi geçen bütçe payının, en önce el konulan fon olmasıdır. Buna ek olarak, devlet tüm sorumluluğu üzerine almaktansa aynı zamanda Vakıflar aracılığıyla halkı da bu fona katkıda bulunmaya çağırarak fon için gerekli özeni sergilemekten kaçınmıştır.

Bu dönemi takip eden 1990’lı yıllar ise “sıcak paraya dayalı büyüme” dönemidir. Bu dönemde yeni bir ekonomik durgunluğun dünyadaki ülkeleri tehdit etmesi sebebiyle dışarıdan alınan kısa- vadeli yüksek faizli borçlarla ve iç piyasaya olan borçlanmaların artmasıyla piyasa ancak ayakta durabilmiştir. 1990’larda az gelişmiş ülkelere özellikle

IMF ve OECD tarafından makro ekonomik ve yapısal uyum programları çerçevesinde kısa dönem istikrarın sağlanması için kamu harcamalarının, sağlık ve eğitimi de kapsayacak biçimde kısılması söylenmiştir. Bununla beraber daha geniş anlamda devletin küçültülmesi, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, örgütlenmelerin bertaraf edilmesi, sosyal politikaların serbest piyasa kuralları doğrultusunda düzenlenmesi gibi sert önlemler dayatılmıştır (Kakwani, 1993; Jordan, 1996; Shaikh, 1999). Emeklilik yaşının yükseltilmesi, emekli maaşlarının kesintiye uğratılması gibi ekonomik önlemler de bunlara dahildir.

Türkiye’de yaşanan 1994, 2000 ve 2001 krizleri de bu yapısal uyum programlarının ve sermaye hareketlerinin uluslar arası platformda serbestleşmesinin sonucu yaşanmış ve bundan sonraki dönemde ekonomik performansı istikrarsız sermaye hareketlerine bağımlı kılmıştır (Koyuncu, 2004). Bu durum en fazla sosyal güvencesi olmayan “yoksul” kesimi etkilemiş olsa da tepkisini en az dile getirenler de yine bu toplumsal kesim olmuştur. Bu dönem için sosyal politika adına olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilecek tek şey 1992 yılında Yeşil Kart uygulamasının başlamış olmasıdır (Sönmez, 2002; Buğra, 2003; Buğra, 2006).

1990’lı yılları daha iyi analiz edebilmek amacıyla 1980 öncesi dönemle karşılaştırma yapmak bize son dönemde gelinen noktayı göstermesi açısından önemlidir. 1980 öncesi dönemde toplumsal alanda yoksulluk sebebiyle yerini alamayan kesimler en azından eğitim ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmaktadır. Sendikal hareketlerin gelişmişliği ve içe dönük büyüme modelinden kaynaklanan yüksek ücret politikası ve ekonomik desteklemelerden yararlanmaktadır. Böylece gelir dağılımı eşitsizliğinin olumsuz etkilerinden kaçınabilmektedir. Bunun yanı sıra geniş aile ve hemşerilik gibi geleneksel dayanışma ağlarından ve kır-kent dayanışmasından destek görmektedir. Ancak; bu toplumsal kesimlerin 1990’lı yıllarda ciddi anlamda sıkıntıda olduğunu ve toplumsal alandan dışlandığını görmekteyiz (Buğra, 2003; Işık, Pınarcıklıoğlu, 2003).

1980 sonrası neo-liberal politikalar ve uluslar arası piyasaya entegre olma süreci beraberinde toplumsal alanın çözülmesini de getirmiştir (Polak, 1993). Eğitim ve sağlık alanlarında özelleştirmelere gidilmiş, sendikal hareketlerin önü kesilmiş buna bağlı

olarak esnek ve ucuz emek düzenlemeleri gerçekleştirilmiş, gelir dağılımı eşitsizliği artmış, tarıma verilmeyen destek ve terör sebebiyle çoğunlukla Güneydoğu Bölgesinden olan kırsal kesim kente göç etmiştir. Kente göç eden bu kesimler vasıfsız olmaları sebebiyle enformel sektörde istihdam edilmeye başlanmış, barınma ihtiyacı için ise gecekondulara tutunmaya çalışmıştır (Koyuncu, 2003; Adaman, 2006).

Ancak 1990'larla beraber sosyal olarak dışlananların mekanı, mekansal olarak da dışlanmış yerlerden oluşan gecekondular, 1980 öncesi var olan sosyal yardımlaşma bağlarından kopmuştur. Dolayısıyla bu kesim için enformel iş bulma yolları da önemli ölçüde kapanmıştır. Ve ortaya herhangi bir sosyal güvencesi, sağlık sigortası olmayan, eğitimsiz, sosyal, siyasal, ekonomik sermayeden yoksun 14 - 65 yaş arası, çoğunluğu kadın, kalabalık aynı zamanda işsiz ve vasıfsız belediyelerden, Valiliklerden, Sivil Toplum Kuruluşlarından yardım alan bir kesim çıkmıştır.

3.1.7. Sonuç

Sosyal politika, tanımından da anlaşılacağı üzere, sermaye sahipleri ve sermaye sahibi olmayan, hayatlarını sürdürmek amacıyla farklı kaynaklara “bağımlı” yaşayan kimselerin aralarındaki mücadele alanıdır. Refah devleti ise, bu mücadelede sermaye sahibi olmayan kesimin hakkını koruyacak, yanında yer alacak yönetim tipidir çünkü; varoluş amacı budur.

Şüphesiz, toplumdaki bu farklı gruplar kendi sözcülüğünü yapacak ideolojileri de yaratmıştır. Sermaye sahipleri, liberal bir yaklaşım geliştirirken, sermaye karşısında savunmasız durumda olanlar eleştirel yaklaşımı, sermaye sahipleri ve sermaye karşısında konumlananların arasını bulmaya çalışan refah devleti ise sosyal demokrat yaklaşımı benimsemiştir.

Sosyal politikanın gelişim tarihine baktığımızda bu tarihsel sürecin sanayileşmeye ve dolayısıyla demokratik hakların gelişimine koşut geliştiğini görmekteyiz. Sanayileşmenin dünyanın heryerinde eşzamanlı ve aynı koşullar çerçevesinde

gelişmemiş olması sosyal politikanın da dünyanın her ülkesinde aynı gelişim tarihini sergileyemediği anlamına gelmektedir. Dünya üzerindeki farklı ülkeler ulusal sınırları içerisinde kendi demokrasilerinin gelişkinliğine bağlı olarak sosyal politika uygulamaları gerçekleştirmişlerdir. Demokrasinin gelişkin olduğu ülkelerde devlet, sermaye sahibi olmayan kesimleri sermaye karşısında ekonomik, siyasal, sosyal alanlarda bütünlük arzeden bir politikayla korurken, sanayileşmesi ve buna bağlı olarak demokrasisi zayıf ülkelerde devlet, sermayeyi koruyabilmek, sanayileşmesini tamamlayabilmek adına sermaye tarafında yer almayı seçmiştir. Bu durum gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde oligarşiye sebep olmuş ve sadece bir grup insanın çıkarları ön plana çıkmıştır. Türkiye de sanayileşme ve demokratikleşme süreçlerini gecikmeli ve kesintili yaşayan bir ülke olarak, sosyal politika alanında dünya standartlarından oldukça uzakta bir tablo sergilemektedir.

Refah Devletlerinin önemli bir dönüşümle karşılaştıkları, dünyada küreselleşme diye tanımlanan ve dünya üzerindeki tüm ekonomik, siyasal, sosyal süreçleri etkileyen bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, 1980'lerle beraber sosyal politikaları da etkisi altına almıştır. Ulus-devlet politikalarının, uluslar arası alanda sözsahibi haline gelen sermaye tarafından yönetilmesi, işsizliği ve buna bağlı olarak yoksulluğu arttırmıştır. Bu noktada refah devletleri hem kendi ulusal sermaye sahiplerini hem de sermaye sahibi olmayan ve bağımlı durumda olan vatandaşlarını uluslar arası sermaye güçlerine karşı savunmak durumunda kalmıştır. Ancak; gelişkin refah devletleri bu durum karşısında farklı tepkiler geliştirmiş, liberal politikaların da etkisiyle çoğunlukla kamusal harcamalarda kısıtlamalara giderek sermayenin tarafında yer almayı seçmiştir. Sermayenin yarattığı yoksulluğun faturasını bu durumdan etkilenen ve yoksullaşan kimselere çıkarıp, sonrasında yardım edeceği kimseleri neredeyse yerine getirilemeyecek kriterleri esas alıp daha seçici davranarak belirleme yoluna gitmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise varlığı küreselleşme öncesi dönemde tartışmalı olan refah devleti uygulamaları 1980 sonrası dönemde neredeyse yok olmuştur. Özellikle Türkiye'yi ele alırsak; bu ülkede refah devleti dönemi yaşanmıştır diyebileceğimiz bir dönem olmamıştır. İmparatorluk Döneminde kurumsallaşamamış sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim hakları, Cumhuriyet Döneminde de parlak bir seyir izlememiştir.

Çünkü; demokrasinin gelişimi, sendikalaşma ve sivil toplum örgütlerinin etkin hale gelmesi böylece toplumda yer alan tüm kesimlerin istek ve fikirlerini dile getirebileceği bir platformun oluşmasına bağlıdır. Ancak Türkiye’de bu örgütlenmeler sosyal güvence, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sağlık, eğitim hakkı gibi isteklerini dile getirdikleri her dönemde neredeyse periyodik olarak susturulmuş ve devletin bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılanmışlardır. Dolayısıyla yoksulların veya hakkı yenilen kimselerin başvuracakları, muhatap olacakları köklü bir sisteme sahip bir örgütlenme veya yoksullukla ilgili bir devlet politikası henüz yoktur. Bunun en önemli sebebi ise bu döneme kadar sermayenin devlet eliyle beslenmesi ve korunmasıdır.

3.2. Refah Devleti Modelleri Ve Türkiye

Refah devletleri ulus-devlet misyonu çerçevesinde “sosyal sermaye” tesis etme görevini üstlenen rejim tipidir. Ancak her bir refah devleti bu görevini farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde ifa eder. “Sosyal sermaye” tesisinde farklı dengeler üzerine kurulu birbirinden farklı “refah rejimi” tipleri olduğuna dair ilk çalışma 1990 - 1999 yılları arasında Esping- Andersen’den gelmiştir. Esping- Andersen’a göre üç farklı refah rejimi tipi vardır(Özdemir, 2004; Koray, 2005).

3.2.1. Anglo-Sakson model

Anglo-sakson model bir diğer adıyla liberal refah rejimidir. Bu modelde devlet, olabildiğince geri plandadır, vatandaşları için evrensel gelir desteği sözkonusu değildir. Refah devleti hizmetlerinden son çare olarak yararlanmak isteyen bireyler, gelir beyanında bulunurlar. Böylece toplum içerisinde damgalanan bireyler uygun görülürse minimum gelir desteği sağlayabilirler (Özdemir, 2004). Sosyal güvenlik gibi konular özel sektöre kaydırılmıştır. Bu ülkelerde gelir düzeyleri gelir dağılımını adaletsiz hale getirecek kadar alt seviyelerde tutulmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple özellikle son yıllarda Anglo- sakson modele sahip İngiltere, Amerika ve Kanada’ da gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk artış göstermiştir.

3.2.2. Muhafazakar model

Muhafazakar model ismini geçen yüzyıllarda Kıta Avrupa'sında geçerli olan geleneksel hiyerarşik yapıya bağlılığından almaktadır. Bu model ayrıca, "muhafazakar-korporatist refah rejimleri", "sosyal sigorta modeli", "Kıta Avrupası modeli", "kurumsal refah rejimleri", "Bismark ülkeleri modeli", "Alman modeli" ve daha yakın zamanlarda ise "Hristiyan Demokratik rejimler" gibi isimlerle de anılmaktadır (Özdemir, 2004).

Bu modelde asıl olan erkek ev reisinin desteklenmesidir. Devlet istihdamı arttırmak yerine mağdur olan kesimi destekler ve dolaylı olarak çalışmamaya teşvik eder. Kadının istihdamının desteklenmesi erkeğine oranla düşüktür. Geleneksel aileye önem verilir. Kilise değerleri ile eşgüdümlü yol alınır. Bu modelin geçerli olduğu ülkeler, Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika'dır.

3.2.3. Kuzey Avrupa modeli

Kuzey Avrupa Modeli "sosyal demokratik rejim", "evrensel refah rejimi", "İskandinav refah rejimi" veya "İsveç rejimi" diye de anılmaktadır. Bu modelde eşit vatandaşlık hakları temelindeki devlet müdahalesi önem kazanır. Kuzey Avrupa modeli aile, piyasa, devlet üçlü sacayağı üzerine oturtulur ve bu üçlü risk durumlarında gelip giden sorumluluk alma iradesini ortaya koyarlar. Böylece toplumsal alanda veya ekonomik alanda yaşanan herhangi beklenmedik bir gelişme esnasında toplumsal bağların zamanında kurulmuş olması bireylerin kendilerini maddi ve manevi anlamda güvende hissetmelerine yardımcı olur (Buğra, 2005; Gosta, 2006). Ayrıca devlet vatandaşlarının özgür birer birey olarak hayatlarına devam etmelerini, yüksek ücretli ve tam istihdam olanaklarından yararlanmalarını olanaklı kılmaya çalışmaktadır. Bu model daha çok İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda'da uygulanmaktadır (Özdemir, 2004)

Ancak bu farklı modellerin 1980 ve 90'lı yıllarda nüfusun yaşlanması, aile yapısının değişmesi, sanayi sonrası topluma geçiş, esnek üretim tipinin yoğunlaşması ve

küreselleşme gibi farklı gelişmelerle karşılaşması sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Risk durumu yani “yoksulluk” ve beraberinde getirdiği suçla karışma, sağlıksızlık, eğitimden geri kalma, “marjinalleşme” gibi sorunlarla baş etmede yetersiz kalan bu modeller son dönemde yeni uygulamalara geçiş yapmak durumunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Esping- Andersen’in refah rejimi modellerinden farklı olarak Güney Avrupa ülkeleri üzerine yoğunlaşan ve bu ülkelerin refah rejimlerinin farklılıklarını ortaya koyan çalışmalar da vardır.

3.2.4. Güney Avrupa modeli

Esping-Andersen’in “refah rejimi” çalışması Batı ülkelerini açıklamakla beraber gelişmekte olan ülkeleri kapsamaması nedeniyle eleştirilere uğramıştır. Bu bağlamda ortaya konan diğer bir refah devleti çalışması Ferrera (2006) Mingione’nin (2006) yaptığı “Güney Avrupa refah rejimi” tipolojisidir. Bu çalışmalara göre Güney Avrupa ülkelerinde istihdamın yapısı, formel sosyal güvenlik sisteminin niteliği, bu formel sistemin dışında devlet-vatandaş ilişkisinin sergilediği özellikler, enformel ilişki ağlarının bireye sağladığı istihdam olanakları ve sosyal güvenlik şemsiyesi ile Batı’daki refah rejimlerinden farklıdır. Türkiye ile belli benzerlikler taşıması açısından Güney Avrupa refah rejimine biraz daha ayrıntılı bakmak yerinde olacaktır.

Güney Avrupa refah rejiminin temel özellikleri şöyledir:

- Küçük işletmelerin sağladığı istihdamın, kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların çok önemli olduğu bir emek piyasası yapısı;
- Bu enformel istihdam ile beraber gerek işçi çalıştırmada, gerek de üretim ve pazar alışverişlerinde kayıtsız işlemlerin büyüklüğü,
- Gene emek piyasası bağlamında, dış ülkelere işçi göçünün ve yabancı ülkelerde çalışan işçilerin kazançlarının bir kısmını ülkede kalan aile fertlerine göndermelerinin taşıdığı önem;
- Sosyal güvenlik sisteminin korporatist özellikler taşıması, işteki duruma bağlı statü farklarının belirleyici olduğu, sosyal hakların gayet eşitsiz dağıldığı çok parçalı bir görünüm arz etmesi,
- Evrensel sağlık sigortası uygulamasının yerleşmemiş olması;

- Devletin sosyal güvenlik alanında formel kanallar vasıtasıyla oynadığı rolün sınırlı kalması, buna karşılık devletin partikülarist nitelikli, içinde patronaj ilişkilerinin önemli rol oynadığı mekanizmalarla bireyin geçim olanaklarını önemli ölçüde etkilemesi;
- Uygulanan sosyal politikalar içinde, istihdamla bağlantısı olmayan sosyal yardım kalemlerinin, yani doğrudan doğruya yoksulluk ve yoksulluktan kaynaklanan dışlanmayı önlemeye yönelik politikaların, yok denecek kadar önemsiz olması ve bununla yakından ilgili bir biçimde ,
- Özellikle ailenin, bunun yanı sıra da, farklı yapılarıyla yerel idarelerin, dini ve dini olmayan yerel kurumların bireyin geçimini sağlamasında ve risk durumlarıyla baş etmesinde çok önemli olmaları”dır (Buğra, 2003).

3.2.4.1. Güney Avrupa Modeli ve Türkiye

Güney Avrupa modeli, İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi gelişmesini geç tamamlamış ülkeler için geçerli olan bir refah rejimi tipolojisidir. Kimi kaynaklarda Güney Avrupa rejimleri içine dahil edilen kimi çalışmalarda dahil edilmeyen Türkiye için de yukarıda sıraladığımız özelliklerin bir bölümü geçerlidir. Türkiye birçok açıdan Güney Avrupa refah rejimi özelliği taşımakla beraber bu ülkelerden bazı özellikleriyle de farklılaşmaktadır.

Sırasıyla Güney Avrupa modeli ile Türkiye’deki uygulamaları karşılaştırdığımızda Türkiye’deki bireylerin %32.80’inin tarımda istihdam edildiğini, tarımda da aile içi emeğin fazlalıkla kullanıldığını ve bu kesimin yoksulluk oranlarının en yüksek sektör olduğunu DİE verilerinden kolaylıkla görmekteyiz (DİE, 2004).

Ayrıca kırsal kesimden kente göç ile beraber 1980’lerden itibaren enformel sektörde istihdamın yüksek oranlarda seyretmesi, kırsalda tarım işçisi olan kadının kentte formel sektöre kayamaması, herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmayan %55’lik kesimin varlığı üretim ve pazarda kayıtsız işlerin ne kadar önemli oranda var olduğunu gözler önüne sermektedir (DİE, 2004).

- Evrensel Sağlık Sigortasının hala ülkemizde söz konusu bile olmaması,
- Sosyal güvenlik sistemimizin hem etkisiz hem de sürekli zarar ediyor olma hali, emeklilik ve sağlık sigortalarının her birinin farklı fonlarda parçalı bir yapı arz etmesi,
- Henüz Türkiye’de “yoksulluk”la baş etmek için stratejiler geliştirecek bir kurumun olmaması, Güney Avrupa modelleriyle benzeşen özelliklerdir (Makas, 2004; Güzel, 2005).

Bunun yanı sıra bu ülkelerdeki “asgari gelir yardımı” ikili bir sözleşmeye bağlıdır. Birey mesleki programlara katılmayı, terapiyi ve istihdam yoluyla toplumsal içermeyi kabul eder. Bu Türkiye’de olmayan kendine özgü ve yaratıcı bir uygulamadır (DİE, 2002; Buğra, 2003; DİE, 2004). Ayrıca bu ülkelerin diğer ortak bir özelliği Türkiye’den farklı olarak aşırı otoriter ve güçlü bir devlet geçmişine sahip olmalarıdır. Buna ek olarak; bu ülkelerde kategorik yardım yani belli sınıflandırmalar sonrası gruplandırılan kimselere yardım söz konusudur ki bu uygulama da Türkiye’de mevcut değildir.

Türkiye’de Yoksullukla Mücadele için var olan mekanizmalara baktığımızda devletten bağımsız oluşan yardım mekanizmalarıyla yerel yönetimler ve merkezi devletten bağımsız işleyen yardım mekanizmalarıyla karşılaşmaktayız.

Merkezi devletten ayrı yerel birimlerin yani belediyelerin aşevi, erzak, yakacak ve bazen kira yardımları yaptıkları bunların dışında hastane, ilaç ve eğitim giderleriyle ilgilendikleri hatta bazı durumlarda nakit yardım etmeleri G. Avrupa modeliyle örtüşen aynı zamanda yeterlilikten yoksun bir özellik arz etmektedir. Belediyelere kime destek verileceği konusunda yardımcı ve belirleyici olanlar ise muhtarlardır. Muhtarlar “yoksulluk belgeleri” doldurarak belediyelere yön göstermektedir. Muhtarların yanı sıra bölgede bulunan okul müdürü, imam veya “söz sahibi” insanlar “muhtaç” durumda olan kimselere işaret edebilmektedir. Bunların yanı sıra belediye zabıtalrı, belediye çalışanları ve gönüllüler de kullanılmaktadır. Belediyenin yaptığı aynı yardımlara

gelince bu yardımların finansmanı belediyeye işi düşen işadamları, market, kömür deposu sahipleri ve ticarethanelerin işinin görülmesi karşılığında yaptıkları “bağış”larla karşılanırsa da bu durum “şeffaflık” ilkesiyle çelişmektedir (Buğra, 2003; Ersöz, 2007).

Belediyelerin yanı sıra Türkiye’de yoksullara yardım etme çabası içerisinde olan bir başka kuruluş da Deniz Feneri Yardımlaşma derneğidir. Dernek, “siyasi” nitelikli yardım faaliyetlerinde bulunduğunu düşündüğü belediyelerle işbirliği yapmamaktadır. Dernek kendi için gerekli olan bilgilere Sosyal Yardımlaşma Fonu’nu kullanarak ulaşmakta ve çalışmalarını Kanal 7 gibi İslami ve muhafazakâr değerlere bağlı olduğunu ifade eden televizyon kanalıyla desteklemekte, kamuoyuyla yaptıkları yardımları paylaşarak destek ağının da oluşmasını sağlamaktadır. Dernek 40-50 civarında personelle beraber 20 kadar gönüllünün de desteğiyle çalışmalarını organize etmektedir. Gıda, yakacak, giyim, ev eşyası, ilaç, sağlık malzemesi, bazı özel hastanelerde tedavi desteği bu derneğin yardımlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bazı meslek edindirme ve beceri kazandırma kursları da dernek tarafından verilmektedir. Belediyeler gibi bu derneğin de yardım şekli sefaletin geçici bir zaman için bertaraf edilmesi aç ya da soğukta kalmanın önüne bir zaman için geçilmesi durumunda yapılması sebebiyle G. Avrupa refah rejimi nitelikleriyle örtüşmektedir (Buğra, 2003).

Merkezi yapıdan kaynak almayan bu yoksullukla mücadele kuruluşlarına ek olarak bir de merkezi devlet yapısının sunduğu Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu bu konu üzerinde çalışmalar yapmaktadır. SYDTF ise 1986 yılında yürürlüğe giren bir yasayla faaliyete geçen bir fondur. Bu yasanın amacı; fakr-u zaruret içinde ve muhtaç bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne surette olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kimselere yardım etmektir. Bunun yanı sıra, sosyal adaleti pekiştirecek tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir biçimde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımı ve dayanışmayı teşvik etmektir (Buğra, 2006; Seyyar, 2007; SYDGM, 2007).

Kurum, istihdamla bağlantılı “sosyal güvenlik” dışında “sosyal yardım” yani muhtaçlıkla ilgili sosyal politikalara ağırlık vermektedir. Bu fonun kaynakları; gelir ve

kurumlar vergisinden, çeşitli muamelat vergileri ve trafik cezaları, RTÜK reklâm gelirlerinden alınan paylarla yerel idare bütçelerinden kesilecek %2'lik pay ve bağış, kredi gibi ek kaynaklardır. Ancak bu fon, 1980 uygulamalarıyla çelişmeyecek “esneklik” arz eden bütçe dışı bir fondur (Koyuncu, 2003; Buğra, 2003; SYDGM, 2007).

Sadece kaynak bulmayla bağlantılı olmayan sosyal yardımlaşma aynı zamanda bunun dağıtım ağını da kurmak durumundadır. Türkiye’de de ihtiyaç sahipleri belirlenirken yerel yöneticiler kaymakamlar, muhtarlardan faydalanılmaktadır. Ancak bu kimseler muhtaç kesimi belirlerken kendilerine göre farklı kıstaslar belirleyebilmektedir. Çünkü sosyal haklar henüz bir “vatandaşlık hakkı” olarak tanımlanmamaktadır. Fon idaresi il düzeyinde başkanlığını vali ve kaymakamların yaptığı bir yapı arz eder. Türkiye genelinde 931 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu mevcuttur. Sırasıyla Vakıf mütevellî heyetleri, illerde belediye başkanları, İl Sağlık Müdürü, İl Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü ve müftüden oluşmaktadır. İlçelerde ise belediye başkanı, ilçe emniyet üst düzey görevlisi, mal müdürü, ilçe milli eğitim müdürü, Sağlık Bakanlığı ilçe üst görevlisi ve müftüden oluşmaktadır (SYDGM, 2007). Muhtarlar yine en halka yakın kesim olarak yardım sahiplerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Kurumun bellibaşlı önemli eksiklikleri yardımların kime verileceği konusunda karar verecek örgütsel bir ağa sahip olmaması, yardımın bir kereye mahsus olması ve süreklilik arz etmemesi, fonun kendi harcamaları konusunda hesap verebilirliğinin düşük olmasıdır. Bunların yanı sıra hem demografik hem de istihdam sorunları fonun aynı ve nakdi yardımlarını güçsüzleştirmekte, istihdam yaratacak projeler üretmemesi de bu konuda uzman teknik personelinin eksikliğiyle birleşince kurumsal önemli acizliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Merkezi yapıdan kaynak almayan Deniz Feneri Derneği veya kısıtlı sayıda ve kendi çevrelerine yardım eden STK’lar (Sivil Toplum Kuruluşları) ve belediyelerden oluşan yerel birimler gibi SYDTF de yapısı ve kurumsallaşma çapıyla Güney Avrupa refah rejimiyle örtüşmektedir (Buğra, 2003; Bilgili, 2003; Koray, 2005).

3.2.4.2. Refah rejimlerinin dönüşümü

Batıdaki refah rejimleri gibi Güney Avrupa Refah Rejimleri de küreselleşmeyle beraber farklı yapısal değişikliklerle karşılaşmıştır. Diğer bir ifadeyle, sermaye serbestisi artmış, sermaye uluslararasılaşmış, enformasyon ve bilgi teknolojileri gelişmiş bu durum fordist üretimden, postfordist üretime geçişi kolaylaştırmış, emek gücü vasıfsızlaşmış, sosyal güvence ve haklar azaltılmış, çalışma koşullarında ve sosyal içerikli harcamalarda düşüş kaydedilmiştir. Ücretlerdeki derin eşitsizlikle beraber, merkezisizleşmiş bir emek gücü ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sosyal değişimlere de sebep olan küreselleşmenin beraberinde yoksulluk getirdiği daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Yoksulluğun hem ülke içinde hem de uluslar arası boyutta artması hem Batı'daki hem de Güney Avrupa'daki refah devleti uygulamalarını zora sokmuş, kamu harcamalarının arttırılması yerine neo-liberal politikalar eşliğinde azaltılmasıyla daha da derinleşmiştir. (Drake, 2001; Buğra, 2005; Gosta, 2006).

Bu durumda refah devletleri ne kadar kapsayıcı olursa olsun artık dengeler değişmiştir. Dolayısıyla toplumsal olarak dışlanan kesimden artık sadece ulusal politikalar ya da yönetimlerin sorumlu olduğu düşüncesi büyük bir sekteye uğramıştır. Çünkü artık hem iç hem dış baskı kaynakları mevcuttur. Küreselleşmenin belirleyici bir değişken olarak makro ekonomik politikaların önünü açması, refah devleti uygulamalarında ısrarlı olan yönetimleri para spekülörleri, sermaye kaçıışı, vergi rekabeti veya vergi cenneti gibi yöntemler karşısında savunmasız bırakmıştır. Bunun yanı sıra Dünya Bankası ve DTÖ gibi kolluk güçleriyle tehdit edilen ve güçlü uluslar arası şirketlerin herhangi bir değer göz önünde bulundurmadan piyasada serbestçe dolanmasına izin verilen bu ülkeler doğrudan işsizlik problemiyle karşılaşmıştır. Bu dış kaynaklı problemlerin yanı sıra değişen demografik özellikler, ihtiyaç ve tüketim şekli, bunun yanı sıra gelir dağılımı eşitsizliği sonucu özel sağlık güvencesi tercih eden grubun ülkenin ulusal sosyal güvenlik ağına bir faydasının dokunmaması gibi içsel baskı kaynakları mevcuttur. Açıkça ortaya koyulduğu üzere neoliberal politika uygulayıcıları olan uluslar arası finans kuruluşları birçok ülke ekonomisine zarar vermiştir. (Drake, 2001; Buğra, 2005; Gosta, 2006).

Bu anlamda insan haklarının evrenselliği, küresel sosyal haklar ve toplumsal boyut temelinde 1999 yılında DB ve IMF arasında gidip gelen sorumluluk alma işi BM'ye yüklenmiştir. Temel sağlık, eğitim, su, sıhhi koşullar ve konuta hakkaniyetli erişim, bireylerin şoklara karşı savunmasızlıklarını azaltmalarına imkân tanıyan sosyal koruma, temel çalışma standartlarının sağlanması gibi temel haklar teoride kabul edilmiştir (Deacon, 2006). Pratikte ise DB ve IMF, üzerlerinde yaratılan baskı ve piyasaların işlemlerini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir sosyal patlamaya neden olmamak için günlük geliri 1 doların altında olan en yoksul kesim için asgari bir gelir yaratma yoluna gitmiştir. Ancak bu politika sınırlı bir kesime hitap etmekte ve değişen koşullar sebebiyle hayat standartları daha da düşen orta veya alt-orta sınıfı kapsamamaktadır (Viv, 2004; Jordan, 2006).

Bunun yanı sıra ulusal uygulamalar yoksulluğu azaltma politikaları kapsamında evinde herhangi bir sosyal güvenlik hakkı talep etmeksizin esnek istihdam koşullarına uygun şartlarda istihdam edilebilecek kadın girişimcilere mikro krediler vermektedir. Vatandaşlarına girişimcilik eğitimi sağlama, yeni iş kurma kredileri veya kredi teminatı verme yollarına başvurmaktadır. Ancak hem makro politikaların öngörülemez gelişmeleri hem de sınırlı bir toplumsal kesime hitap etmeleri dolayısıyla tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Bu sebeple yoksulluğun önüne geçilememiştir (Dansuk, 1997; Şenses ve Önder, 2005; Gündüz, 2007;).

Yukarıda bahsettiğimiz tüm bu süreçler “devredilen” (Oğuz, 2002) yoksulluğun artık devredilemediği, kalıcılaştığı bir zemine yol açmış, bu durumda zamanla enformel sektörde çalışanların formal sektöre kayacağı ve geleneksel aile tipinin bu süreçte mutlaka rol oynayacağı inançları üzerine inşa edilen refah devleti ezberini bozmuştur. Refah devletinin sacayağı diye kabul edilen, devletin el uzatmadığı zamanlarda bireyin elinden tutan ve destek veren kurum olan geleneksel aile tipinin değişmiş olması, yani ailenin destek verecek koşulları sağlayamaması bireyin yaşama tutunma yollarını kapatmıştır. Bu durum ise “yeni yoksulluk” “sosyal dışlanmışlık” ya da “marjinalleşme” diye anılan olguların geçerliliğinin onaylanmasına sebep olmuştur.

3.3. Yoksulluk Tartışmaları ve Türkiye’de Yoksulluk

Yoksulluk, bireylerin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamaları, insanca yaşamak için gerekli gelirden mahrum olmaları durumudur (Gündüz, 2006). Daha geniş bir tanımla yoksulluk BM’ye göre, yeterli yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumudur (Atay, 2007).

Yoksulluk göreceli bir kavramdır. Dolayısıyla ölçümü farklı kriterler baz alınarak yapılmaktadır. Bu noktada kullanılan farklı kriterleri esas alan üç ölçüt vardır. Bunlar; mutlak (kesin), göreceli ve uzlaş ölçütleridir. Mutlak yoksulluk ölçütü; bir insanın sağlıklı yaşayabilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarının (gıda, barınma, giyecek..vb.) giderlerinin minimum düzeyde hesaplanmasıdır. Göreceli yoksulluk ölçütü her ülkenin farklı sosyal, siyasal, kültürel dinamikleri olduğu varsayımından yola çıkarak bulunduğu toplumda toplumsal dışlanmaya maruz kalan kesimlerin diğer kesimlerle karşılaştırılması ve belli bir gelir seviyesi altındaki kesimin toplam nüfusa oranının belirlenmesinden yanadır. Uzlaş (consensual) yoksulluk ölçütünde ise kimin, neyi ihtiyaç olarak kabul ettiğini bilemeyeceğimiz varsayımından yola çıkılır bu sebeple bir ihtiyaç listesi çıkarılıp, bireylerin bu listeyi kendi ihtiyaçları çerçevesinde önem sırasına göre sıralaması beklenir. Sonrasında toplam nüfusun ne kadarının bu ihtiyaçlarını karşılayamadıkları üzerinden yoksulluk hesaplaması yapılır (Moore, 1993; Gough, 1998; Şenses, 2003; Arın, 2005).

Yoksulluk, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, uzlaş yoksulluk ölçütleriyle ortaya koyulmaya çalışıldığı üzere, göreceli ve ölçümü zor bir olgudur. Bu ölçütlerle ölçüldüğünde bile yoksulluğun ve yoksulların çok farklı kategorilere ayrıldığı açık bir gerçektir. Birbirinden farklı ülkelerdeki hatta aynı ülkenin farklı bölgelerindeki yoksulların yerleşim yerlerine göre dağılımı, işgücü piyasaları içindeki konumları, yoksulluk türleri ve süreleri, yaş, eğitim, cinsiyet durumu, içinde yaşadığı hanehalkı türü gibi kişisel özelliklerinin farklılaşması kesin bir “yoksul profili” çıkarılması önündeki engellerdir.

Yoksulluk ölçütleriyle DB başkanlığında homojen bir grup gibi ele alınmaya çalışılan bu kesimin içerisinde işsizler, düşük maaşlı emekliler, kayıt-dışı sektör işçileri, topraksız köylüler, müflis (gelirleri sıfır, servetleri çok büyük olabilen) iş adamları, enformel iş sahipleri, küçük toprak sahibi köylüler, kimsesiz yaşlılar, çocuklar, engelliler yer alabilmektedir. Bu karmaşık insanlar topluluğunda yoksulluğa yol açan etkenler ve çözüm yolları da elbette çok çeşitli olacaktır çünkü bu kimselerin sosyal politikalarından beklentileri de birbirinden farklıdır (Boratav, 2004).

Toplumsal alanda farklı yoksulluk ölçütleri kullanılarak ölçülen yoksulluğun geçmiş dönemlere nazaran artış göstermesi ise konunun son yıllarda ilgi odağı haline gelmesinin nedeni olmuştur. Bu konu üzerine birbirinden farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

3.3.1. Bağımlılık Yaklaşımı

Bağımlılık yaklaşımına göre bireyler kendi tembellikleri yüzünden yoksulluk içinde yaşamaktadırlar. Devletin işsizlik sigortası gibi yardımlarıyla yaşamaya alışmış bu kimseler aynı zamanda kendi çocuklarını da bu “yoksulluk kültürü” içinde yaşamaya alıştırmaktadır. Bu yoksulluk kültürü sadece düşük geliri değil aynı anda duyarsızlaşma, yabancılaşma, isteksizlik ve kendine saygının olmadığı durumları da beraberinde getirmektedir ve bu kültür bu kesimleri toplumsal hareketlilikten mahrum bırakmaktadır (Moore, 1997; Di Nitto, 2000). Sınıfsızlık, yoksulluk kültürü, yoksulluğun bireysel sebeplere bağlı olduğu düşüncesi bağımlılık yaklaşımının farklı başlıklar altında ele alınmasıdır. Bağımlılık yaklaşımı esas olarak liberal görüşü besleyen ve bu görüşten beslenen bir yaklaşımdır.

3.3.2. Marksist Yaklaşım

Marksist yaklaşım, bağımlılık yaklaşımının gözden kaçırdığı toplumsal alandaki eşitsiz duruma vurgu yapar. Marksist yaklaşıma göre yoksulluk hakim sınıfın sömürsü sonucu oluşan sınıfsal özellik taşıyan bir durumdur. Yani birçok üst ve orta sınıf mensubu kimsenin kendi hayatlarının rahatlığından vazgeçmek istememesi, kendi başarılarıyla, becerileriyle, yaptıkları iş girişimleriyle kazandıklarını zannettikleri bir hayatı paylaşmak istememesi sonucu ortaya çıkmıştır. Yoksulluğu sınıf tabanlı bir bakış açısından ele alan bu görüşe göre devlet imtiyazlı kesim tarafında yer almaktadır. Dolayısıyla emek gücünü oluşturan sınıf yalnızlaşmış ve sömürü sebebiyle yoksullaşmıştır (Boratav; 1976; Di Nitto, 2000).

3.3.3. Dyswelfare Yaklaşımı

Dyswelfare yaklaşımına göre ise yoksulluk “yapısal” bir problemdir. Marksist görüşün aksine Dyswelfare yaklaşımı, var olan durumu sınıflar arası bir çıkar çatışmasına indirgemez ve “yoksulluk” tartışmalarını sınıf kavramıyla sınırlamaz. Bu yaklaşıma göre, insanlar kendileri değil, endüstriyel, toplumsal, siyasal olaylar, durumlar sonucu yoksullaşırlar ve bu yoksulluğun devamı, eğitim ve hukuk benzeri birçok yapıda var olan ayrımcılık sonucu güçlendirilerek devam ettirilir. Uzun süre düşük eğitim ve sağlık koşulları içerisinde yaşayan ve toplumsal alanda yer alması engellenen yoksul insanlar “sınıf altı” diye adlandırılmaktadır. Bu görüşe göre sınıf altı kesimi oluşturan insanlara da iyi koşullarda eğitim ve iş verilmesi durumunda bu insanlar da toplumsal alana katılım sağlayacaklardır (; Moore,1997; Di nitto, 2000; Buğra, 2005).

Herkese eşit hak verildiği takdirde toplumsal alana katılımın eşit düzeyde sağlanabileceğini kabul eden Dyswelfare yaklaşımının eksikliğini tamamlayan bir diğer yoksulluk yaklaşımı ise Dışlanma yaklaşımıdır.

3.3.4. Dışlanma yaklaşımı

Dışlanma yaklaşımına göre var olan düzen içerisinde toplumun bir kesimi marjinalleştirilmektedir. Engelliler, yaşlılar, kadınlar, etnik azınlıklar ve çocuklardan oluşan bu kesim yoksulluk içinde yaşamaya daha yakın durmakta ve toplumsal alanda “marjinal” bir konumda yer almaktadır. Dolayısıyla sınıfsal olarak toplumsal alanda haklarını elde etseler bile üyesi oldukları toplumsal grup dolayısıyla toplumdan dışlanacaklardır. Toplumdan dışlanan bu kesimin topluma yeniden katılımı ise ancak üretime eşit düzeyde katılımları ile mümkündür.

Ancak toplumsal olarak dışlanan bu kesim, üretici faaliyetlere katılım için gerekli olan bilgi, beceri ve eğitim gibi “sosyal sermaye”den de yoksundur (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Putnam, 1993; Çetin, 2006).

Sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa hareket edebildikleri ve iş yapabildikleri kültürel düzeyi hazırlayan bir birikimdir. Sosyal sermaye, mikro ve makro olmak üzere iki farklı boyutta gözlemlenir. Mikro seviyede; birey, aile ve arkadaşlar, makro seviyede ise bölgesel, ulusal ve uluslar arası boyutlarda ortaya çıkar. Putnam (1993) için toplumsal boyutları olan kavram, Bourdieu için bireysel özellikler taşır. Bourdieu (1990)’ya göre toplumlar çok sayıda ve birbirinden farklı alanlardan oluşmaktadır. Her birey bu farklı alanlara kendi sosyal sermayesine göre katılım sağlar ve bir yandan bu alanları beslerken bir yandan da bu alanlardan beslenir. Sermayeyi üç farklı şekilde tanımlamayan Bourdieu (1990)’ya göre bunlardan birincisi, bireylerin ekonomik gücünün seviyesini gösteren “ekonomik sermaye”; ikincisi, bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu diploma, sertifika gibi belgelerde somutlaşan kültürel kurumların oluşturduğu “kültürel sermaye”; üçüncüsü ise, bireylerin harekete geçirebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramlaştırdığı “sosyal sermaye”dir. Ona göre, sosyal sermaye bireyin sahip olduğu ilişkilerin kalitesinin onun yaşamındaki statüsünü yükseltebilmesidir” (Bourdieu, 1990)

Ancak toplumda “dışlanmış” olan kesimin sosyal sermayeden yoksun olduğu oldukça açıktır. Bu kimseler ekonomik bir güç oluşturan ekonomik sermayeden, ekonomik

sermayeye ulaşımı kolaylaştıracak kurumsallaşmış arkadaşlık bağlarından oluşan sosyal sermayeden veya diploma, sertifika gibi kültürel sermaye göstergelerinden yoksundur. Dolayısıyla tüm bu sermaye türlerinden dışlanmış kesimin toplumsal alanda var olmaya çalışması baştan eşitsiz bir yarışın içine girmesi anlamına gelmektedir. Devlet politikalarının dışlanmış kesimi de içerecek şekilde planlanmamasının bu kimselerin toplumsal alanda hep “dışlanmış” olarak kalmasına sebep olacağı aşikârdır. Çünkü; bu kimseler, sosyal sermaye tesis etme imkânına sistem kanal açarak yardımcı olmadıkça tek başlarına ulaşamayacaklardır. İşte bu noktada var olabilmek için çözüm arayan bu kesim kendi sosyal sermayesini kendisi yaratacaktır ve bu sermayenin devlet politikalarıyla uyumlu olmayacağı da bilinen bir gerçektir. Bu gerçekliğin en anlamlı göstergesi de suç işleme oranlarının dışlanmış kesim de yüksek olmasıdır. Böylece bu kimseler de hayatta kalabilmek ve tutunabilmek için kendi “sosyal sermaye”lerini her ne kadar sistem onaylamasa da tesis ederler. Bu anlamda “suç” Hugo’nun dediği gibi aşağıdan gelen bir hükümet darbesidir.

Bu sebeple, tüm bu olasılıklar göz önünde bulundurularak birçok ülkede devlet 20.yy.’ın sonlarına değin Keynesçi değerleri referans alarak yurttaşları için “sosyal sermaye” tesisi işlevini üstlenmiştir. Sosyal sermayenin varlığının ekonomik sermaye üzerindeki olumlu etkisi bilinmektedir (Calboun, 1993; Bourdieu, 2006; Can, 2007). Böylece sosyal demokrat politikalar üreten devletler II. Dünya Savaşı sonrası dönemden 1970’li yılların sonlarına kadar birbirinden farklı refah devleti uygulamalarıyla “yoksulluk” ortaya çıkmadan gereken önlemleri alma yoluna giderek kamu ve özel sektör arasındaki dengeyi gözetebilmiştir. Tabii bunun bir diğer boyutu da toplumsal sorumluluk üstlenen vasıflı iş gücünün oluşturulması ve ekonomik ilişkilerde önemli bir işlev gören toplumsal güvenin tesisinin sağlanarak uluslar arası rekabet alanında etkin olabilmektir.

3.4. Sosyal Dışlanma Tartışmaları

Sosyal dışlanma, belli bireylerin toplumda var olan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklarına erişimlerinin engellenmesi, bu alanlardan dışlanması durumudur (NHS, 2006). Amerikalı sosyolog Murray (1996)'e göre sosyal dışlanma zaten yasadışılığın artması, emek gücünden ayrılma ve suç oranlarının yükselişiyle derinleşeceğinin sinyallerini daha öncelerden vermiştir. Murray (1996)'e göre bu problem refah devletinin yapmış olduğu cömert yardımların aile kurumunu çözmesi ve tek ebeveynli ailelerin ayakta kalmasını kolaylaştırması sonucu ortaya çıkmıştır. Tek-ebeveynli ailelerde baba figürünün olmaması, aile içi ve dolaylı olarak toplum içi disiplini yok etmiştir. Bireyler, daha sorunlu, ilaç kullanmaya ve suç işlemeye eğilimli bir şekilde büyüyerek, çevrelerini de bu yönde etkilemişlerdir. Emek bireylerin gözünde anlamsızlaşmış, bağımlılık kültürü artmıştır. Murray'e göre çözüm ise tek ebeveynli ailelerden desteğin çekilmesidir. Murray'in tespitindeki ikinci bir vurgu ise etnik kökenidir. Murray'e göre etnik köken ile "sınıftılık" ık arasında bir ilişki vardır. Zencilerin zeka seviyesi düşüktür ve bu sebeple sınıftı kesime aittirler (Murray, 2001). Beyazlar zencilere göre daha zeki olmasına karşın zenciler daha hızlı üremektedirler bu durum bile başlı başına refah devleti uygulamalarından vazgeçilmesi için sebep olabilecek niteliktedir (Morris, 1993; Wooster, 1999, Monroe, 2001; Murray, 2006;)

Ancak bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır. Murray'in sınıftılık konusunda yaptığı açıklamalar sebeplerden çok sonuçlara işaret etmektedir. 1980'lerle beraber yaşanan küreselleşme ve sonuçlarını göz önüne aldığımızda Murray'in refah devleti etkinlikleri ve bireylerin kendi tercihlerinden kaynaklanıyormuşçasına sunduğu toplumsal dışlanma aslında küreselleşme ile beraber refah devleti uygulamalarının geri plana itilmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle sorun refah devleti ile beraber gelişen demokrasi sonrası özgürleşen bireylerin tercihleri sebebiyle olduğu kadar yapısal dönüşümlerle de ilişkilidir. Ayrıca sınırlı kaynakların paylaşımı konusunda ayrımcı bir tavır sergileyen Murray "yurttaşlık" kavramı çerçevesinde eşit hakların kabulünden oldukça uzaktır.

Murray'in bu anlamda eksikliğini kapatan diğerk bir düşünür Wilson'dur. Wilson (Roberts, 1996)'a göre devlet istihdam yaratmada başarısız olmuştur. Bu sebeple de çekirdek ailenin çökmesine neden olmuştur. Durumu bir sınıf sorunu olarak kabul eden Wilson (Roberts;1996)'a göre etnik köken bu sorunla ilişkili bir değişken değildir. Eğer çoğunluğa hitap eden politikalar uygulamaya geçerse o zaman tüm toplum refahı sağlanmış olacaktır. Üretim sektörünün düşüşe geçmesi, hizmet sektörünün yükselmesi beyaz olmayanların işsiz kalmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla "sınıfsız" aslında sola yatkın refah devleti politikalarının gerçek eşitliği yaratmaya çalışırken yaptığı hata olarak da "yeni sağ" tarafından eleştirilmektedir. Çünkü 1970'lerden beri kapitalist üretim şeklinin gelişimi, istihdam yapısındaki değişim, emek ve üretim arasındaki bağın kopması ile beraber "sosyal hak" kıstaslarında farklılaşmalar yaşanmıştır (Morris, 1993; Roberts, 1996; Frank, 1997).

Böylece toplumsal entegrasyon sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum beraberinde yoksullukla sosyal dışlanmanın birbirinden farklı kavramlar olarak ele alınmasını getirmiştir. Yoksulluk durumu kaynakların yetersiz olması durumunu ifade eder. Ancak sosyal dışlanma veya Fassin'in L.Amerika için ortaya attığı "marjinalleşme" kavramları toplumun bir kesiminin var olan toplumsal sistemden ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarda mahrum bırakılması durumunu ifade etmek için kullanılır. Dolayısıyla yoksulluğun aksine sosyal dışlanma, birçok boyutta yaşanan, dinamik bir süreçtir. Özellikle son yıllarda yaşanan büyük çaplı işsizlikler, göç ve endüstrileşme yoksulluğun derinleşmesine, kalıcı hale gelmesine ve farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmuştur. Marjinalleşme veya sosyal dışlanma kavramları ise sadece yoksullukla açıklanamayacak kültürel, siyasal, ekonomik, mekansal, dinsel, dilsel, etnik boyutlarda mahrum bırakılma durumudur. Böylece toplumun bir kesiminin toplumsal örgütlenmeden soyutlanması, hak ve sorumluluklarını yerine getirememesidir (Wacquant, 1997; Meeks, 2005; Bouhours, 2007).

Bu çok boyutluluk noktasına katkı yapan bir diğerk düşünür ise Friedmann'dır. Friedmann dünya şehirlerini merkez ve etrafında konumlananları ise çevre şehirleri diye ayırarak hiyerarşik bir sınıflandırma yapar. Bu durumun sebeplerini ise emek piyasasını, enformasyon teknolojisinin gelişimini, uluslar arası göçü, kültürel çalışmaları, şehir inşa

etme süreçlerini, endüstriyel yerleşimi, sosyal sınıf oluşumunu, işlevsizleştirmeyi ve şehir politikalarının düz anlatımını sentezleyerek kısacası global ekonomik süreçlerle, kentleşme sürecini birbirine ekleyerek anlatmaya çalışır. Her ne kadar şehrin kültürel, politik süreçlerini görmezden gelmekle eleştirilse de aynı konu üzerine yapılan farklı çalışmalar bu noktaya vurgu yapmayı ihmal etmeyerek bu boşluğu doldurmuşlardır (Yepel del, 1994; Ying, 2004, Bossert, 2007).

“Sosyal dışlanma”yı üç farklı tipolojide toplayan Silver bu araştırmacılardan biridir. Silver (1994)’a göre sosyal dışlanma politik kültürle ilişkilidir. Dayanışma, uzmanlaşma, tekelleşme üzerine kurulu farklı sosyal dışlanma biçimleri vardır. Fransız kültürüne özgü olan, birey ve toplum arasındaki dayanışmadan kaynaklanan, sosyal ve kültürel eklemlenmeye bağlı pozitif bir süreç olan modelde dışlanma yerine “içerme” ön plandadır. Anglo Amerikan kültüre özgü olan, piyasa yönelimli liberalizmle beraber sosyal dışlanma, bir piyasa hatası ve bununla beraber sosyal ve sivil haklardan mahrumiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir sosyal dışlanma biçimi ise tekelleşme sonucu ortaya çıkan sosyal dışlanmadır. Bu modelde sosyal dışlanma sınıf, statü, politik güç ve sisteme dahil olma anlamında başarılı olan kimseler arasındaki bir paslaşmadır. Tam istihdam, sosyal ve sivil hak politikaları bu model karşısında etkili bir biçimde ayakta durmaya çalışmaktadır (Silver, 1994; Silver, 2002; Saraceno;2007). Bu sebeple öncelikle bu üç tip sosyal dışlama sürecine ve dışlanan kesimi içerme konusunda önerilerine bakıp, sonrasında gerçekte devletlerin toplumsal dışlama konusunda neler yaptıklarına değinmemiz gerekir. Dayanışmacı yaklaşımın var olan duruma çözüm önerisi olarak ulusal bağların çimento etkisinin, ahlaki birliğin ve kolektif bilincin devletin koyduğu kurallar çerçevesinde kullanılmasını işaret ettiğini söyleyebiliriz. Uzmanlaşma yaklaşımı ise bireylerin toplumsal alana dahil edilmesinin kendi çabalarına bağlı olduğuna inanır. Devlet, hiçbir şekilde bu alana müdahale etmemelidir. Diğer bir yaklaşım olan K. Marx ve M. Weber’den yararlanan tekelleşmeci görüşe göre ise devlet dışlanan kesime yönelik politikalarında sosyal hak ve yurttaşlık kavramlarında ısrarlı olmalıdır (Silver, 1994).

Kavramsal alanda yapılan bu tartışmaların toplumsal alan üzerinde ne kadar etkili olduğunu pratikte yapılan uygulamalara bakarak değerlendirebiliriz. 1990’lı yıllarla

beraber gündemi meşgul eden ve hala üzerinde kavramsal olarak mutabakata varılamayan toplumsal dışlanmanın yerini toplumsal içerilmeye bırakması için birçok ülkede çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Avrupa’da istihdam arttırıcı politikalara, yaşam boyu eğitim, kadınlara, göçmenlere, etnik, dinsel azınlıklara sosyal haklara erişimin önünün açılması gibi çözümlere yönelmiş olduğunu görmekteyiz (Dean, 1997; Nicholas, 1998; Lister, 1999, Gökbayrak, 2005).

Ancak toplumsal alanda dışlanan kesime karşı alınan tavra baktığımızda dışlamanın damgalamanın bir boyutu olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Damgalananları dışlamak; kendini üstün kılma şansını, gerilim atmaya, sistemi doğrulamayı, toplumsal hayatın sorumluluklarından kaçınmayı sağlaması sebebiyle işlevsel bir role sahiptir. “Onlar hak ettikleri için dışlanmışlardır.” imajı yaratılır. Bu süreç dışlananlar için ise stres vericidir. Negatif duygular oluşmasına, değersizlik hissedilmesine sebep olur. Dışlananlar sistematik bir biçimde eğitim, istihdam, mesleki ilerleme, barınma, eğitim ve tedaviden dışlanırlar. Bu da onları tekrar eden, ciddi kaçınılmaz ayrıma maruz bırakır. Bireyler bu durum karşısında sosyal ilişki veya durumlardan geri çekilirler, kendine benzer olanlara dahil olmaya çalışırlar. Dışlanma bu süreçle beraber ayrıma sebep olur (Kurzman, 2001; Abrams, 2005).

Dolayısıyla Lerner’in “adil dünya teori”si gerçeklik kazanmış olur (Hafer, 2005). Adil dünya teorisine göre insanlar dünyanın nizami, öngörülebilir ve adil bir yer olduğuna inanmaya güçlü bir istek duyarlar. Eğer bir insanın başına kötü olaylar geliyorsa zaten bu kimse önceden bu durumu hak edecek davranışlarda bulunmuştur. Böylece toplumu oluşturan bireyler, bireysel sorumluluktan, acı çekmekten ve kötü talihten korunurlar. Böylece adaletsizlik kurumsallaşır. “Adil Dünya” varlığına ısrarla inanan insanlar üzerine yapılan bir araştırmada ortaya konan bulguya göre bu kimseler diğer kimselere göre daha muhafazakâr, otoriter, politik liderlere veya kurumlara hayran, bunu değiştirmeye çalışanları yargılayan, suçlayan kimselerdir (Bollmer, 1998; Appelbaum, 1998; Hafer, 2005).

“Adil Dünya Teorisi”ne dayanarak yoksulluk ve refah devleti dönüşümünün toplumsal alanda yarattığı köklü değişim ve sorunların ayrımcılık yapan kesim tarafından nasıl

okunduđuna bakacak olursak bu insanların dűnyanın adil bir yer olduđu varsayımından yola çıkararak yoksul kesimin içinde bulunduđu durumu hak ettiđi için yařadđı inancını tařıdıklarını gűrűrűz. Bu insanlara gűre yoksulluk içinde yařayan kimseler, geçmiřte mutlaka bu durumu hak edecek bir kűtűlűk yapmıřlardır ve ilahi adalet onları bu kořullarda yařamaya mahkűm etmiřtir. Dolayısıyla bu durumdan ne sistem ne siyasi aktűrler ne de toplum sorumludur. Bu sebeple sistemin tasfiyesi veya sorgulanması anlamsızdır. űnkű; refah devleti uygulamaları sonrası kűreselleřme ile beraber artan iřsizlik ve gelir dađılımı eřitsizliđi sonrası oluřan “yoksulluk” liberal politikaların bir getirisi veya refah devletinde izlenen yanlıř politikaların bir sonucu olarak kabul edilmek yerine bireylerin hak ettikleri bir durum olarak kabul edilmektedir ve var olan gerçeklik liberal politikalar tarafından bu teori ile arpıtılmaktadır.

Liberalizmin sűzcűlűđűnű yapan diđer bir “adil dűzen” dűřűncesi de Tűrkiye’de Necmettin Erbakan tarafından 1970’li yıllarda ortaya konmuřtur. Bu gűrűř, adil dűnya teorisinden farklı noktalara vurgu yapmaktadır. Adil dűzen dűřűncesine gűre dűnya bu haliyle adil bir yer deđildir ve insanlar hak ettikleri için deđil sistem eřitsiz ve adaletsiz olduđu için yoksulluk içinde yařarlar. Dűzenin adil olması ise devletin ekonomik faaliyetlerden elini çekmesini gerektirir. Bu faaliyetler ۆzel kesim tarafından yűrűtűlmelidir, devlet bu esnada makro planlamalar, projeler geliřtirmelidir. Bunun yanı sıra devlet tam teřvik ve destek sađlamalıdır. Yani, faizsiz krediler verip, vergileri standartlařtırıp, istikrarı sađlamalıdır. Bu imkanlar ۆretimi arttırır ve uluslar arası piyasada ucuza maledilen ۆrűnler pazar sorunu yařamaksızın arzedilir. ۆretim artar iřçi, iřveren, toplumun tűm çalıřanları buradan elde edilen geliri bűlűřűr bu sebeple elele verip ۆretimi arttırma yolunda çaba harcarlar. Bűylece toplumsal dıřlanmanın en bűyűk nedeni olan iřsizlik sorunu yűksek oranda ortadan kalkar (ınar, 1994).

Gűrűldűđű ۆzere “adil dűnya teorisi” taraftarı insanlar ne kadar liberal ise “adil dűzen” teorisine inananlar da bir o kadar liberaldir. Adil dűnya teorisinin amacı, liberal politikaların yarattđđı, var olan eřitsiz durumu, bireylerin nasıl içselleřtirdiđini ortaya koymaktır. Oysa, adil dűzen teorisi var olan eřitsiz durumu liberal politikaların yeterince uygulanmadđđı iddiasına dayandırmaktadır. Eđer ۆzel teřřebűsler daha etkili hale gelirse adaletsizlik ve eřitsizlik ortadan kalkacaktır űnkű; ۆretim, bolluk ve

bölüşüm artacaktır. Diğer bir deyişle adil dünya teorisi liberalleşen yapıyı bireylerin nasıl meşrulaştırdığına, adil düzen düşüncesi ise sistemi daha da liberalleştirecek kanallara odaklanmıştır. Bunun yanı sıra, adil düzen düşüncesi toplumdaki dışlanmayı sadece ekonomik boyutuyla ele almaktadır. Eğer, yoksulluk ortadan kalkarsa dışlanma da ortadan kalkacaktır düşüncesi üzerinden gitmektedir. Ancak; yukarıda da belirttiğimiz üzere dışlanma birçok farklı boyutta yaşanmaktadır. Sadece ekonomik üretimin artması bu problemleri çözmekten uzak bir yoldur.

Ayrıca, bu teorilerin görmezden gelmeye çalıştığı, sosyal dışlanmaya maruz kalan, damgalanan kesim tarafından “dışlanmışlık” kavramına baktığımızda bu durum, sosyal hak ve görevleri yerine getiremeyecek kadar işlevsiz hale getirilme durumudur ve dinamik bir süreçtir. Bu kimselerin sisteme entegre olma çabalarının önünün neo-liberal politikalar ve yeni yoksulluk süreçleriyle kapatılmış olması ve bu kimselerin karşılarında işlevi olmayan hantal refah devleti kurumları ve uluslar arası sermaye kuruluşlarını görmesi bu sistemden kendini soyutlayarak veya sistem içerisinde kendini ifade edemeyerek “marjinal”leşmesine neden olmaktadır.

3.4.1. Sosyal Dışlanma ve Marjinalleşme

Sosyal dışlanma, belli bireylerin toplum dışına itilmesi ve toplum yaşamına dilediğince katılımlarının yoksulluk, temel yetkinlik, eğitim olanaklarına yeterince ulaşamama ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının eksikliği, ya da ayrımcılık sebebiyle engellenmesi olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal olarak dışlanmış diye tanımlanan kesime baktığımızda bu kesimin uzun dönemli işsizler, tek ebeveynli aileler, yaşlılar, yoksulluk içinde büyüyen çocuklar ve çok sayıda çocuğu olan kimselerden oluştuğunu görürüz. Bunun yanı sıra, göçmenler, etnik gruplar, özellikle çingeneler, özürlüler, evsizler, insan ticaretine konu olanlar, bakım kurumlarında yaşayanlar, geçimlik tarım yapan aileler, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadınlar da bu kesime dahil edilir. Kavram ilk kez Fransa’da devlet tarafından yönetimden dışlanan birey ve grupları kastetmek için kullanılsa da son zamanlarda daha geniş bir kavram olarak literatürde

yerini almıştır (Adaman, 2006). Sosyal dışlanma “çokboyutlu” bir kavramdır ve birçok boyutta yaşanır.

- Ekonomik Dışlanma: Emek piyasasının dışında kalarak kısa veya uzun dönemli işsizlik yaşanması ve belirli yaşam standartlarına erişememe durumu,
- Kurumsal Dışlanma: Kamusal kurumlara erişememe, buralarda istihdam edilmeme,
- Kültürel Dışlanma: Din, dil, aksan, giyim kuşam, cinsel tercihleri gibi alanlarda bireyin farklı olmasının sosyal hayatta karşısına engel çıkarması durumu,
- Sosyal Dışlanma: Sosyal ilişkilerden yoksun olma durumu,
- Mekansal Dışlanma: Yaşam alanlarının ayrışması durumu,
- Politik dışlanma: Çeşitli sebeplerden dolayı vatandaşlık hakları, hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve siyasal yaşama katılmanın doğrudan ya da dolaylı olarak engellenmesi durumunu ifade etmek için kullanılır (Emerson, 2001; Theobald, 2005; Adaman, 2006; Macleavy, 2006;).

Bu duruma örnek verecek olursak, sokakta açlık nedeniyle ölmek üzere olan bir çocuk ile devlete ait bakım kurumlarında yaşamını sürdüren bir çocuk ve bu çocukların karşılanmasını beklediği ihtiyaçlarının birbirinden farklı olmasını gösterebiliriz. Bu kişiler kendi ekonomik yoksulluk profillerine bağlı olarak toplumsal alanda birbirlerinden farklı derecelerde ve şekillerde dışlanırlar. Sokakta yaşayan çocuk yukarıda sıraladığımız tüm dışlanma süreçlerini yaşayacak olsa da barınma evinde kalan çocuk, en azından geçici bir süreliğine kurumsal, sosyal, politik olarak devletin koruması altında olması sebebiyle dışlanmayacaktır.

Genel olarak dışlanan kimselere baktığımızda yukarıda sıraladığımız yoksul kimseleri yani engellileri, kimsesiz yaşlıları, sokak çocuklarını, uzun süreli işsizleri, dışlanma süreçlerine baktığımızda ise eğitim, sağlık, emek piyasası, siyasal haklar süreçlerini görmekteyiz (Şenses, 2003). Bu kimselerin sadece emek piyasasında değil toplumdaki yerlerine de işaret edebilmek adına “toplumsal dışlanma”, “sınıfaltı”, “kenardalık” kavramları da kullanılmaktadır (Buğra, 2003; Adaman, 2006).

3.4.2. Sosyal Dışlanma ve Yeni Yoksulluk

1980'lerle beraber küreselleşme ve beraberinde getirdiği liberal politikalar refah devleti uygulamalarından vazgeçilerek kamu harcamalarının kısılmasına bu anlamda orta-sınıfta yer alan kesimin sıkıntı yaşamamasına neden olmuş fakat; bu kimseler devlet desteği ile beraber toplumsal bağ ve içerme politikalarıyla sisteme en azından dahil edilmeye çalışılmıştır (Boratav ve Işık, 2002).

Ancak 1990'larda neoliberal politikalara ağırlık verilmiştir. Böylece sermaye teknolojiyle beraber gelişen enformasyon ağlarının yardımıyla uluslar arası alanda daha özgür hareket etmeye başlamıştır. Yani piyasa topluma egemen olmuştur. Buna bağlı olarak üretim süreci esnek hale getirilmiş, emegücü vasıfsızlaşmış ve sermaye karşısında gücünü ve haklarını yitirmiştir. Ücretlerdeki derin eşitsizlikle beraber, merkezisizleşmiş bir emek gücü ortaya çıkmıştır. Var olan toplumsal sisteme dahil olamayan kentli, işsiz aynı zamanda eğitimsiz ve doğal olarak vasıfsız bu kesim “yeni yoksullar” diye nitelendirilmektedir ve özellikle Avrupa’da sosyal güvenliği tehdit edecek kadar yüksek sayılara ulaşmıştır (Sapançalı, 2005).

İşsiz olan bu kesim sistem içerisinde kendini umutsuzluk içinde hissetmekte, uyuşturucu, ırkçılık, içe dönüklük, sosyal aşırılık gibi özellikler arz etmektedir. Dolayısıyla önce sermaye sonra devlet tarafından dışlanan bu kesim marjinalleşmiştir. Yani hak ve sorumluluklarından geri kalan, dinamik, çok boyutlu sorunları olan bir kesim haline gelmiştir. Marjinalleşme bu anlamda kenardalık, sınıfaltılık ve toplumsal dışlanmışlık kavramlarıyla örtüşmektedir. (Buğra, 2003; Adaman, 2006).

3.4.2.1. Kenardalık

“Kenardalık” kavramı sisteme bir şekilde entegre olamayan ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan devletten herhangi bir şey beklemeden yaşam mücadelesi vermek durumunda kalan kimseleri anlatmak için Latin Amerika’da kullanılmaktadır. L. Amerika’da özellikle kentsel yoksulluk ve buna bağlı olarak dışlanma yüksek oranlarda

seyretmektedir. Bunun yanı sıra bu ülkelerde yoksullar Türkiye'nin aksine, üst-düzey gelir sahibi kimseler tarafından yardıma muhtaç kesim olarak değil, huzursuzluğa sebep olan kesim olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu ülkelerdeki insanlar Türkiye' deki insanlardan farklı olarak geleceğe dair umut taşımamakta ve dışlanma karşısında tepki göstermemektedirler (Şenses, 2003; SYDTF, 2004; Akyol, 2005).

3.4.2.2. Sınıfsalılık

“Sınıfsal” kavramı ise daha çok ABD’de daha önce sistemin içinde yer alırken, sistemin dönüşümüyle beraber herhangi bir sınıfa ait olamadan hayatlarını devam ettirmek durumunda olan kesimleri anlatmak için kullanılmaktadır. Bu kesim gelir açısından yoksul olanlardan daha farklı bir anlam barındırmaktadır. Yasadışı işlerle uğraşanlar, uyuşturucu kullananlar, evlilik dışı çocuk sahibi olanlar, çalışmayanlar veya ekonomik yaşamda başarısız olanlar bu grubun içine dahil edilmektedir (Murray, 1996; Buğra, 2003).

3.4.2.3. Toplumsal dışlanmışlık

“Toplumsal dışlanmışlık” kavramına gelince bu kavram, daha çok Batı Avrupa ülkelerinde kullanılmaktadır. Bu ülkelerde geçerli olan Muhafazakar Refah Rejimi dolayısıyla devlet zor durumda olanları geleneksel hiyerarşik yapısı gereği kollamaktadır. İşsiz kalan veya bir sebeple çalışmayan kesimler, toplumsal alandan dışlanmak yerine sosyal güvenlik önlemleriyle toplumla bütünleştirilmektedir (Buğra, 2003). Türkiye’deki devlet - birey arasındaki paternalist ilişkiden farklı olarak yurttaşlık kavramıyla refah devleti uygulamalarına yön veren bu ülkeler için toplumsal olarak dışlanmış kesim yurttaşlık haklarından mahrum kalmaktadır ve bu durum devletin yurttaşlarına karşı üstlendiği görevi yerine getirememesi anlamına gelmektedir. Oysa, ulus-devlet, üniter yapısını korumak ve yurttaşlarına eşit mesafede durmak zorundadır. Dolayısıyla toplumsal alanda bütünleşmeyi sağlama görevi devletindir ve yerine getirilmelidir.

Diğer bir taraftan Türkiye’de toplumsal olarak dışlanmış kesimlere baktığımızda bu kesimlerin en azından bir kısmının hala refah devleti hizmetlerinden yararlandıklarını söyleyebiliriz. Bakımevlerinde yaşayan çocuklar, yaşlı veya engelli kimseler, bu gruba dahil edilebilir. Bunun yanı sıra tarımda istihdam edilen veya farklı etnik gruba mensup kimseler her ne kadar toplumsal olarak dışlanmış kabul edilse de bu süreç, Latin Amerika ülkelerinde yaşanan “kenardalık” halinden farklılaşmaktadır. Bu bireyler, en azından eğitim ve sağlık hizmetlerinden asgari düzeyde de olsa faydalanmaktadır. Bu anlamda bu kimseler var olan sistemden herhangi bir şekilde nemalanamayan, barınma ve gıda gibi temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamayan kesim karşısında nispeten iyi bir durumdadır denilebilir.

Ancak; şunu da belirtmemiz gerekir ki devlet, barınma evlerinde bakıma aldığı kimselerin bu ihtiyaçlarını geçici olarak asgari düzeyde karşılamaktadır. Bu kimselerin gelecekte karşı karşıya kalacakları topluma entegrasyon problemini bu kimselere kamu dairelerinde temizlikçilik, hademelik gibi statüsü düşük iş vererek çözmeye çalışmaktadır. Ancak; son dönemde bu istihdam etme yöntemi de işlerliğini yitirmiştir. Barınma evlerinden çıkan kimseler toplum içerisine girdiklerinde büyük bir olasılıkla işsizlik ve sonrasında ekonomik, siyasal, toplumsal, mekansal bir dışlanma ile karşılaşmaya kalacaklardır. Dolayısıyla barınma evlerinde kalan kimsesiz çocuklar, bu mekanda sadece bir dönemliğine korunma altına alınmakta, burada topluma zarar vermemeleri ya da toplumdaki zarar görmemeleri için tutulmaktadır diyebiliriz. Köklü bir çözüm arayışı olmadığına en önemli kanıtı ise içinde bulunduğumuz dönemde neoliberal politikaların uygulanıyor olmasıdır. Devletin içerme politikaları öncelikle bu kimselerin yüzyüze olduğu yoksulluk problemini çözmelidir ki bu çözüm önerisi bu bireylerin istihdam edilmesi ile geçerlilik kazanır. Oysa; devletin değil istihdam yaratması var olan kamu alanlarından da özelleştirmeler yoluyla çekiliyor olması, bu çözüm yolunun tercih edilmediğini, bu bireylerin belli bir yaş sonrasında yoksullukla yüzyüze geleceğini gözler önüne sermektedir.

3.4.3. Sonuç

Yoksulluk ve sosyal dışlanma çok boyutlu ve ölçümü zor olan kavramlardır. Yoksulluk kavramı, önceleri kaynakların yetersiz oluşu durumunu ifade ederken sanayileşme ile beraber kaynakların adaletsiz dağılımından oluşan bir olgu halini almıştır. Sanayileşme var olan kaynakların etkin hale getirilmesini böylece üretim ve bolluğun artmasını sağlamıştır. İşte bu noktadan itibaren toplumda bölüşüm ilişkileri yoğunlaşmış ve bölüşümün önceki dönemlere nazaran daha adaletsiz ve eşitsiz olduğu bir yapı ortaya çıkmıştır.

Üretim aracına sahip olanlar bu avantajları dolayısıyla üretim aracına sahip olmayan, emegücünü satarak yaşamaya çalışan kesimin emeği üzerinden “artı değer” elde etmiştir. Emegücünü satarak yaşayan bu kesim ise dezavantajlı konumu nedeniyle zor şartlar altında yaşamak durumunda kalmıştır. İşte bu noktada refah devleti, arabulucu bir rejim olma iddiasıyla ortaya çıkarak bölüşüm ilişkilerini düzenleyecek, daha adilane bir hale getirecek güç olarak karşımıza çıkmıştır.

Refah devletinin temel görevi tüm vatandaşlarının toplum içerisinde yer almalarını sağlamak ve öncelikle ekonomik, kültürel, sosyal sermaye edinebilecekleri kanallar açmaktır. Böylece ekonomik kaynaklara erişemediği için yoksulluk içerisinde yaşayan kesim dışlanmış olmayacaktır. Bu birlikteliğin siyasal altyapısını bütünleştirici ulus-devlet politikalarına ve demokrasiye, ekonomik alt yapısını fordist üretim tarzına, ahlaki altyapısını da muhafazakar aile yapısına dayandıran refah devleti 1980'lere kadar sosyalist rejim alternatifi karşısında sorun yaşamaksızın güçlü bir bütün halinde varlığını sürdürmüştür.

Ancak; 1990'lerden sonra sosyalist rejim alternatifinin ortadan kalkması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle tüm ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ilişkileri dönüştüren ve küreselleşme diye tanımlanan sürecin yaşanması, refah devletlerini zor bir durumla karşıkarşıya bırakmıştır. Sermaye artık ulus devlet politikalarıyla dizginlenemeyecek bir hal almış, henüz demokrasi ve sanayileşme ile tam olarak tanışmamış ucuzemek ve kuralları henüz net olmayan pazarlara kaymıştır. Bu durum

refah devletlerini istihdam sorunuyla karşıkarşıya bırakmıştır. Refah devletleri sermayeyi kaybetmemek için kamu harcamalarında kısıtlamalara gitmiş, işsizlik sebebiyle yoksulluk artmıştır. Bu sebeple toplumdaki dengeler bozulmuş, ekonomik kaynaklara erişimin önünde milliyetçi- muhafazakar duvarlar yeniden örülmüş ve kültürel, kurumsal, mekansal, ekonomik dışlanma toplumda daha fazla boy göstermeye başlamıştır. Yoksulluk sermaye tarafından yapısal birşekilde ortaya çıkarılmış olmasına karşın boşanmış kadınlar, tembellik, yoksullara özgü hayatta kalma stratejileri bu durumun sebebi olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Kısacası, yoksulluğun sonuçları, yoksulluğun sebepleri olarak ortaya konmaya çalışılmaktadır.

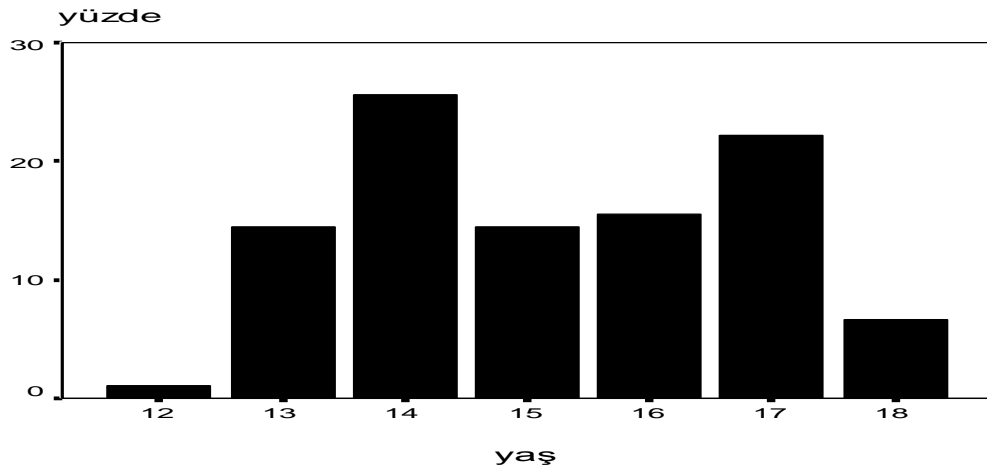
Diğer bir taraftan aynı süreç sanayileşmesini ve demokrasisini yeni yeni oluşturmaya çalışan ya da henüz oluşturamamış ülkelerde daha da sancılı yaşanmaktadır. Bu ülkelerde devlet, ekonomik gücü oluşturacağını ümit ettiği ve oligarşik bir yapı sergileyen ulusal sermayesinin arkasında durmayı tercih etmiştir. Bunun yanı sıra uluslar arası sermayeye ve uluslar arası finans örgütlerine kapılarını açan bu ülkeler vatandaşlarını bu güçler karşısında orta yerde, savunmasız bırakmıştır. Yoksulluk hat safhalarda iken yoksullukla mücadele konusunda henüz program veya bir kurum geliştirememiş Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu ülkelerde sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik konuları bile belli bir sistem içerisine oturtulamamıştır. Eşitsizlikler ve adaletsizliklerin derinleştiği bu ülkelerde devlet yoksullukla mücadeleyi geleneksel toplumsal dayanışma ağlarına bırakarak, yapması gereken işleri çoğunlukla aile kurumu üzerine yıkmıştır. Boşanmaların artması, aileiçi şiddet, sağlık skandalları, okuma yazma oranlarının düşüklüğü ve suç oranlarındaki artış, toplumsal alanda yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanmanın tezahürleridir. Devletin bu problemlerle karşılaşan savunmasız durumdaki kimselerin barınma ihtiyaçlarını karşılayan kurumları ise yoksulluk ve sebep olduğu "sosyal dışlanmışlık" ı çözmektense ertelemeye dayalı, uzun vadede büyük toplumsal problemlere neden olabilecek bir yolu tercih etmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Giriş

4.1.1. Örneklem Hakkında Genel Bilgi

Örneklem grubu Eskişehir Erkek Yetiştirme Yurdu ve 100. Yıl Kız Yetiştirme Yurdunda kalan zihinsel engelli çocuklar ve anket yapmak istemeyen bir erkek çocuk hariç geriye kalan tüm çocukları kapsamaktadır. Bu çocukların toplam sayısı 90'dır. Çocuklara yöneltilen sorulardan ilk 26 tanesi genel olarak onların sosyo-ekonomik profillerini çizebilmek adına sorulmuştur. Bu bölümde bu sorulara verilen yanıtlar tablolar halinde ifade edilmiştir.

Şekil 1. Yaşa göre dağılım oranı

Örneklem grubunun %38.9'u yani 35'i kız, %61.1'i yani 55'i erkektir. Bu çocukların yaş ortalamasına baktığımızda ise en küçüğünün 12, en büyüğünün 18 yaşında olduğunu görmekteyiz. Yetiştirme yurtlarına gelen çocuklar 13-18 yaş aralığında olmak durumundadır çünkü; yurtlar 0-6 yaş grubu çocuk yuvaları, 7-12 yaş grubu çocuk yuvaları ve 13-18 yaş grubu yetiştirme yurtları olarak çocukların kişisel gelişim dönemlerine uygun olarak gruplandırılmıştır. Genel olarak 7-12'den gelen çocukların

kaldığı yetiştirme yurtlarında yaş ortalamasına baktığımızda %25.6'sının 14, %22.2'sini 17 yaşında, %15.6'sının 16, %14.4'ünün 13 ve 15 yaşlarında, %6.7'sinin de 18 yaşında olduğunu görmekteyiz. Sadece bir kişi ise 2 ay sonra 13 yaşına gireceği için erkek yetiştirme yurduna istisnai olarak kabul edilmiştir. Ancak; şunu da belirtmekte fayda var ki; kız yetiştirme yurdunda biri 23, biri 20 yaşlarında olan kızlar da vardır. Bu çocukların yaşları 18'den büyük olsa da nüfusa kayıtlarının gecikmeli olarak yapılması bu yurttaki kalmalarına olanak sağlamıştır.

Örneklemin doğduğu şehirlere baktığımızda ise bu kimselerin 21'inin Eskişehir' de doğmuş olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra bir bölgede yoğunlaşmayan, her bölgeyi içine alan bir dağılım sözkonusudur. Kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmede çocukların Türkiye'nin dört bir yanından gelme sebebinin her ilde yetiştirme yurdunun olmaması, yurt kapasitelerinin doluluk oranının göz önünde tutularak dağılım yapılması olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca, ailesiyle görüşmesi mahkeme kararıyla engellenen veya farklı özel sebeplerden ötürü ailesinden uzak yerde kalması gereken çocukların da buldukları bölgelerden farklı bölgelere yerleştirildiği kurum çalışanları tarafından ifade edilmiştir.

Tablo.1. Doğdukları birime göre dağılım oranı (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Köy	28.1	23.5	25.3
Kasaba	3.1	0.0	1.2
İlçe	31.3	31.4	31.3
Merkez	37.5	45.1	42.2
Bilmiyor	5.7	7.3	6.7

Örneklemin doğum yerlerine ilişkin dağılıma baktığımızda ise bu kimselerin, %42.2'sinin şehir merkezinde, %31.3' ünün ilçelerde, %25.3'ünün köylerde doğmuş olduğunu

görmekteyiz. Bunlardan biri kasabada doğmuştur. Geriye kalan % 6.7' lik bir kesim ise şahsına ait dosyadaki bilgiler gizli tutulduğu için nerede doğduğunu bilmemektedir. Köy ve ilçede kalan kesimin toplam oranına baktığımızda, bu toplamın şehir merkezinde doğan çocukların oranından fazla olduğunu görmekteyiz. Sosyal devletin merkeze oranla kendini daha az gösterebildiği bu kesimlerde yaşayan insanların devleti kendilerine daha uzak hissettiğini derinlemesine görüşme yapılan bir çocuk şöyle ifade etmiştir.

“ Devlet, şehirde daha güçlü, kendini daha iyi belli ediyor. Ama mesela o küçük yerlerde falan devlet nerede hiçbir şekilde, insanlar cahil bir şekilde, geliyor, büyüyor, falan, çocukları büyüyor öyle yoksulluk içinde. Şehirde illaki devlet daha güçlü tabiki de. Bir kere insan topluluğu daha çok şehirde hani yani insanlar daha iyi bilgilendiriliyor.”

Tablo 2. Anne medeni durumuna göre dağılım oranı

n =90	Kız	Erkek	Toplam
evli	42.9	43.6	43.3
boşanmış	2.9	9.1	6.7
ölü	22.9	12.7	16.7
dul	8.6	5.5	6.7
bekar	11.4	16.4	14.4
bilmiyor	11.4	12.7	12.2

Araştırmaya katılan çocukların % 43.3' ünün yani 39'unun annesi şu anda bir başkasıyla veya azınlıkta bir kısmı olmakla beraber ilk eşiyle evlidir. %6.7'si ise boşanmıştır. Bu çocukların % 16.7' sinin annesi hayatta değilken, %12.2 sinin de annesinden haberi yoktur. Ayrıca %6.7' sinin annesi de dul yani eşini kaybetmiştir.

Tablo 3. Baba medeni durumuna göre dağılım oranı

n=90	Kız	Erkek	Toplam
%			
evli	42.9	41.8	42.2
boşanmış	5.7	7.3	6.7
ölü	17.1	23.6	21.1
dul	5.7	5.5	5.6
bekar	20.0	12.7	15.6
bilmiyor	8.6	9.1	8.9

Örneklem grubundaki çocukların babalarının medeni durumuna baktığımızda ise, annelerine yaklaşık bir oranla, %42.2'sinin evli, %6.7'sinin boşanmış, %21.1'inin ölü, %15.6'sının bekar, %5.6'sının da dul olduğunu görmekteyiz. Ayrıca çocukların %8.9'unun babasından haberi yoktur.

Çocukların annelerinin yaşadığı şehirlere baktığımızda Türkiye'nin her bölgesine dağılmış olmakla beraber çoğunluğun yine Eskişehir'den olduğunu görmekteyiz. Babalarının yaşadıkları şehirlere baktığımızda ise, bu kimselerin %19.1 gibi bir çoğunlukla Eskişehir'de, %16.2 gibi yüksek bir oranla da İstanbul'da yaşadığını görmekteyiz. Çocukların doğdukları şehirlerin İstanbul olmamasına karşın babalarının şu anda orada yaşıyor olması İstanbul'a çeşitli sebeplerden ötürü göç ettiklerini bizlere göstermektedir. Ayrıca bu kimselerin yaptıkları işlere ait veriler de İstanbul'a neden göç ettikleri hakkında bize yol göstermektedir.

Tablo 4. Baba mesleğine göre dağılım oranı

n =63	%
Kamu sektöründe çalışmış veya çalışan	7.9
Enformel sektörde çalışan	77.8
Herhangi bir işte çalışmayanlar	14.3

Bu kimselerden 14 tanesi yani %22.2'si kendi hesabına çalışan küçük işyeri sahibi iken %22.2'si vasıfsız işçi, %14.3'ü ise bilfiil işsizdir. %11.2'lik bir kesim kamu sektöründe hizmet vermekte veya emekliye ayrılmıştır. Geriye kalan kesim yani %30.1'lik kesim ise enformel sektörde işportacı, hurdacı, balıkçı, tarım işçisi...vs. olarak görev yapmaktadır. ILO'nun ilk defa 1970 yılında Dünya İstihdam Programı çerçevesinde Ghana ve Kenya gibi ülkeler için hazırladığı raporda kullandığı “enformel sektör” kavramı bahsi geçen %30.1'lik kesimin çalışma ve yaşam koşullarını açıklamada anahtar kavram olarak kullanılabilir niteliktedir. (Gökbayrak, 2003; Kenar, 2008; Akgeyik, 2008) Enformel sektör, gelişmekte olan ülkelerde piyasayı ayakta tutma, yoksullukla mücadele etme yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise enformel sektör, kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Enformel sektörün özelliği çalışanlarının düşük ücretle, herhangi bir sosyal güvenceden veya örgütlenmeden yoksun, kötü çalışma koşulları içerisinde, resmi kayıtlarda adı geçmeyen düzensiz istihdam olanaklarıyla kayıtdışı bir ekonomik örgütlenme yapısı içerisinde çalışmasıdır. Bu sektörde yer alan işlere baktığımızda yasal olmayan işlerin yanı sıra yasal olanların işlerin de yasalara aykırı bir biçimde yürütüldüğünü görmekteyiz. Yurtta kalan çocukların babalarının yaptıkları mesleklere baktığımızda kamu sektöründe çalışanlar ve bilfiil işsiz olanlar hariç, %74.5 ile içinde uyuşturucu satıcılığı veya kadın satıcılığı gibi yasal olmayan işlerin de bulunduğu mesleklerle meşgul olduklarını yani enformel sektöre ait işlerde istihdam edildiklerini görmekteyiz.

Tablodan da ortaya çıktığı üzere bu insanlar, alt-sınıf gelir düzeyine sahip, çocuklarının anket görüşmeleri esnasında da ifade ettikleri gibi ailesini geçindiremeyen, temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan insanlardır.

Tablo 5. Anne mesleğine göre dağılım oranı

n =58	%
Evhanımı	62.1
Enformel sektör	32.8
Kamu sektörü	5.2

Yurtta kalan çocukların annelerinin mesleklerine baktığımızda ise tablonun daha da karamsar bir hal aldığını söyleyebiliriz. %62.1 gibi yüksek bir oranla bu kimseler evhanımıdır. Yani piyasada karşılığı olmayan bir iş yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra çalışanlar %32.8 gibi bir oranla vasıfsız işçi konumunda büyük, orta, küçük çaplı işyerlerinde yine enformel sektör özelliği taşıyan istihdam koşullarında çalışmaktadır. Geriye kalan % 5.2'lik bir kesim kamu sektöründe görev yapmakta, %1.7'lik bir kesim ise dönemlik tarım işçisi olarak yaşamını idame ettirmektedir. Bu tabloyu annelerin medeni durumunu yansıtan tabloyla beraber okuduğumuzda aslında bu kimselerin %43.3'lük bir oranla neden evli oldukları da ortaya çıkmış görünmektedir. Kendi hayatlarını idame ettirebilecek herhangi bir kaynağa veya imkana sahip olmayan bu kadınların yaşamlarını sürdürebilmeleri için evli olmaları gerekmektedir. Bu durumun sebebi ise bu kadınların eğitim seviyelerinin dolayısıyla iş bulabilme imkanlarının düşük olması, toplum içerisinde kadının ikincil konumu ve arkalarındaki toplumsal desteğin zayıf olmasıdır. Ankete katılan çocukların büyük bir kısmı, annelerinin evde fiziksel şiddet gördüğünü, babalarının alkol kullandığını, hanehalkının temel düzeydeki ihtiyaçlarının bile karşılanmadığını, uzun süre devam eden bu durumun genellikle annenin çocuklarını da bırakarak evi terk etmesiyle sonuçlandığını ifade etmiştir.

Derinlemesine görüşme yapılan çocuklardan bir tanesi, annesinin evin geçimine katkıda bulunmak amacıyla iş bulma sürecini ve sonrasında yaşananları şöyle ifade etmiştir.

“ Babam işte çalışıyordu... Sorunumuz yoktu. Hatta o zamanlar kaç 7-8 yaşlarındayız veya 9. (ağabeyi) o da bize para vermek için ayakkabı boyacılığı yapıyordu. Öbürü (annesini) heralde çoğunu istiyodu, o da bulaşıkçılığa başladı. Babam da bunu uyardı ben

çalışmıyom mu diye, ikinci gün yine valide çalışmış babam bu sefer yine uyardı babam bunu dövdü.. bu bir daha çalıştı babam bunu bir daha dövdü...”

Bu olay kadının çocuklarından sadece en küçüğünü alıp evi terk etmesi ve yine enformel sektörde çalışarak akrabalarına sığınmasıyla sonuçlanmıştır.

Eğitim alma oranlarına baktığımızda yurttan kalan çocukların % 85.6'lık bir kısmının okula gittiklerini görmekteyiz. Geriye kalan %14.4'ü ise gitmediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Okul düzeyine göre dağılım oranı (%)

n= 90	Kız	Erkek	Toplam
İlkokul	17.1	3.6	8.9
Ortaokul	40.0	45.5	43.3
Lise	31.4	34.5	33.3
Okula gitmiyor	11.4	16.4	14.4

Ankete katılan çocukların gittikleri sınıflara baktığımızda bu çocukların bir kısmının gelişim dönemleriyle yani bu yaşta gitmeleri gereken sınıflarla gittikleri sınıflar arasında orantısız bir durum görünmektedir. Özellikle kız yetiştirme yurdunda lise çağındaki yaşça büyük kızların ilkokula gittikleri gözlemlenmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere aynı yaş grubu olmalarına rağmen, ilkokula giden kız çocuklarının oranı erkek çocuklarından fazladır.

Çocuklara okula gitmekte neden bu kadar geç kaldıkları sorulduğunda erkek çocuklarının belli bir sınıfa geldikten sonra sıkıldığı, yapamadığı için okulu bıraktığı cevapları alınmıştır. Kız çocuklarının ise kiminin anne ve babası arasında bir sorumluluk alma karmaşası yüzünden, kiminin de bilerek ve de isteyerek kız çocuğunu okula göndermemesi yüzünden eğitimlerinin aksadığı cevapları alınmıştır.

Derinlemesine görüşme yapılan kız çocuklarından bir tanesi okula gönderilmeme sürecini şöyle ifade etmiştir:

“ (annem) hep yani ben baktım biraz da baban baksın. Bir de şeydi zaten, kimliğim yoktu benim o zaman vardı da. Annemdeydi. Babamla ben nüfus şeyine başvurmuştuk. Ya babam ya da annem olması gerekiyordu, kimliğimin çıkarılması için öyle kalmıştı.”

Yaşı 18 olduğu halde ilkokul üçüncü sınıfa giden diğer bir kız çocuğu ise okula gönderilmeme sebebini şöyle ifade etmiştir. “ Babam kızlar okula gitmez diye tutturdu. 13 yaşındaydım ama boyum uzundu. Köylüler evlendir diyorlardı, bizim Alpu'lular Kürtleri bile geçtiler, okula göndermedi, evlendirdi babam.”

Burada kalan çocukların iş piyasasında yer alıp almadığına dair kendilerine soru yöneltilmiştir. Çocukların sadece 4 tanesinin belli bir işyerinde çalıştığını, bunlardan sadece 1'inin işyerinde sigortası olduğunu görmekteyiz. Geriye kalan çocuklar da geçici işlerde vasıfsız işçi olarak çalışmış olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak; daha önce hiçbir işyerinde çalıştınız mı sorusuna verilen yanıtlarda %26.7 gibi bir oranla evet cevabı alınmıştır. Bu çocuklar yaz tatillerinde kendi harçlıklarını çıkarmak, ailelerinin geçimine katkıda bulunmak amacıyla simitçilik, ayakkabı boyacılığı, çay ocağında veya lokantada garsonluk, sanayide çıraklık, çobanlık, tarım işçiliği...vs gibi enformel sektöre ait işlerde sigortasız ve düşük ücretlerle istihdam edilmiştir.

Çocukların gelecekte enformel sektör yerine vasıf gerektiren kalifiye meslek dallarında çalışmaları şimdiden eğitim almalarına bağlıdır. Araştırmaya katılan çocukların geleceğe dönük mesleki bir eğitim alıp almadıkları sorusuna verdikleri yanıt ise %15.6 ile “evet”, % 84.4 ile ise “hayır”dır.

Katıldıkları kursa gelince toplam 9 kişiyle % 60.0 oranla bilgisayar kursuna katıldıklarını görmekteyiz. Bu kadar az sayıda kişinin bilgisayar kursuna katılmasının sebebi ise kursun yeni başlamış olmasıdır. Hayırsever bir işadamı erkek yetiştirme yurduna 5 adet bilgisayar hediye etmiş ve yurt binasının bir odasını bilgisayar odası haline getirmiştir. Dolayısıyla bilgisayar sayısına da bağlı olarak az sayıdan oluşturulmuş gruplara sırasıyla bilgisayar kullanmayı öğretmek amaçlanmaktadır.

Bunun dışında İngilizce, alçıpan döşeme ve okulda okudukları bölümle ilgili mecburi staja giden çocukların toplam oranı, 9 kişiyle % 40'dır.

Tablo7. Kardeş sayılarına göre dağılım oranı

n =90	Kız	Erkek	Toplam
Kardeşi olmayanlar	2.9	5.5	4.4
1 ile 3 arası	60.0	63.6	62.2
4 ile 6 arası	25.7	30.9	28.9
7 ile 10 arası	8.6	0.0	3.3
11 ile 12 arası	2.9	0.0	1.1

Kaç kardeşiniz var sorusuna verilen yanıtlarda çocukların % 29.1 ile kardeş sayılarının bir olduğunu görmekteyiz. İki kardeşi olanlar % 22.1, üç kardeşi olanlar %14.0, dört kardeşi olanlar ise %19.8 oranlarındadır. Toplam oran ise % 84.9'dur. Buna dayanarak, yurttan kalan çocukların içine doğdukları ve bir süreliğine beraber yaşadıkları hanehalkının 4 ile 7 arasında olan ailelerin çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Geriye kalan %15.1'lik yüzdeyi oluşturan çocukların ise hanehalkı sayısı 9 ile 15 arasında değişmektedir.

Tablo 8. Kardeşlerin barınma durumuna göre dağılım oranı (%)

n = 86	Kız	Erkek	Toplam
Ev	38.2	11.5	22.1
Yurt	23.5	32.7	29.1
Hem ev hem yurttan kardeşi olanlar	38.2	55.8	48.8

Bu çocukların kardeşlerinin barındığı yere baktığımızda ailesinin yanında kalan çocukların %22.1 oranında olduğunu görmekteyiz. Kardeşleri de yurttan kalan çocukların

oranına baktığımızda % 29.1, kimi kardeşleri yurtta kimi kardeşleri evde olan çocuklara baktığımızda ise %48.8'lik yüksek bir oranla karşılaşmaktayız. Sosyal devletle ilgili tartışmalarda ifade edilen tek başına yaşamlarını sürdüren kadınların babasız büyüttükleri çocukları bir “refah kültürü” içerisinde büyüttüğü ifadesiyle çelişen bu oranlar bize boşanmış kadınların sosyal devlet anlayışı çerçevesinde verilmesi gereken ödeneklerden mahrum kaldığını dolayısıyla hayatta kalabilmek adına evlendiğini göstermektedir. Bu varsayımı doğrulayan ifadeleri ise araştırmaya katılan çocukların %48.8'lik bir kısmının hem evde hem yurtta kardeşi olduğunu söylemesi ancak ikinci evlilikten doğan çocukların evde, özkardeşleri ve kendisinin ise mecburen yurtta kaldığını ifade etmesiyle doğrulanmıştır. Anne veya babadan herhangi bir kimsenin ölümü veya hapse girmesi ise %29.1'lik oranla bu çocukların kardeşleriyle beraber yurda bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.

Tablo 9. Kardeşlerle görüşme sıklığına göre dağılım oranı (%)

n = 84	Kız	Erkek	Toplam
Hergün veya haftada birkaç defa	59.4	31.3	61.9
Bayram ve tatillerde	63.5	28.8	29.8
Hiç	61.9	29.8	8.3

Araştırmaya katılan çocukların kardeşleriyle görüşme sıklığına baktığımızda hemcinsi olan kardeşiyle aynı yurtta olduğu için hergün görüşenlerin oranı % 25.0, karşı cins veya farklı yaş grubu olan kardeşleriyle farklı binalarda bulunduğu için haftada 1 ya da 2 kez görüşenlerin toplam oranı ise %36.9'dur. Kardeşleri ailesinin yanında veya başka bir şehirde olduğu için ayda bir görüşenlerin oranı % 2.4'tür. Evdeki kardeşlerini sadece bayramlarda görenler %17.9'dur. Kardeşleri hem yurtta hem evde olan çocukların %9.5'i evdeki kardeşleriyle sadece bayramlarda görüşmekte, %3.6'sı ise yurttaki kardeşiyle her zaman görüştüğü halde evdekilerle hiç görüşmemektedir. Bu çocukların % 4.8'i ise ailesiyle tamamen bağlarını koparmış, kimseyle görüşmemektedir. Toplam

orana baktığımızda % 66.7 oranla çocuklar kardeşleriyle beraber yurda bırakılmıştır. Bu çocuklar güçlü aile bağlarından yoksun bir şekilde kardeşleriyle dayanışma ağı kurmaya çalışmaktadır. Sonraki tablolarda da ortaya çıkacağı üzere bu kimseler arkadaşlarından az da olsa borç para almak yerine kardeşlerinden karşılıksız para almakta veya vermektedir. Ya da tüm kardeşler harçlıklarını bir arada toplamaktadır.

Bu yurda gelmeden önce çocukların bulunduğu şehirlere baktığımızda çocukların % 53.3 ile Eskişehir’de, %11.1 ile de İstanbul’da yaşadığını görmekteyiz. Geriye kalan % 35.6’lık bir kesim ise Türkiye’nin her bölgesinden şehirlere neredeyse homojen bir dağılımla yayılmıştır.

Tablo 10. Yetiştirme yurdundan önce kaldıkları yere göre dağılım oranı (%)

n = 90	Kız	Erkek	Toplam
Ev	31.4	20.0	24.4
Yurt	62.9	78.2	72.2
Kadın sığınma evi	5.7	1.8	1.8

Bu tabloyu bu yurda gelmeden önce nerede barınmaktaydınız, sorusuna verilen yanıtlarla beraber okuduğumuzda resim daha da netleşmektedir. Bu çocukların % 72.2’si bu yurttan önce de yurttan kalmıştır. Eskişehir yetiştirme yurtlarına gelen çocukların 7-12 yaş grubuna ait yine Eskişehir’de bulunan çocuk yuvalarından besleniyor olması bize bu yüksek oranın sebebini açıklamaktadır. Aynı zamanda % 24.4 gibi bir oranla bu çocukların bir kısmı evden yurda gelmiştir. %3.3 gibi bir oranla aynı aileden 3 kişi ise 6 aylık bir süre için kadınsığınma evine yerleştirilen anneleriyle beraber yaşamıştır. Hatta bu ailenin farklı yaş gruplarına ait yurtlarda kalan toplam kardeş sayısı 8’dir.

Tablo 11. Yurttta kalma süresine göre dağılım oranı

n = 90	Toplam
0-5 yıl arası	20.0
5-10 yıl arası	31.1
10-15 yıl arası	36.7
15 ve üzeri	12.2

Aslında yukarıdaki ifadeleri destekleyecek diğer bir tablo da çocuklara sorulan kaç yıldır yurttta kalıyorsunuz sorusuna verilen yanıtların ortaya çıkardığı tablodur. Bu soruya verilen yanıtlara baktığımızda bir yıldan daha az bir zamanla 4 yıl arası bir zaman süreci yurttta kalan çocukların %20.0 gibi bir oranda olduğu görülmüştür. 5 yıl ile 9 yıl arasında yurttta kalan çocukların oranı %29.0 iken 10 ile 16 yıl arası yurttta kalan çocukların oranı %48.9 dur. Bu oranlar da yetiştirme yurduna gelen çocukların bir önceki durağının 0-6 ve 7-12 yaş grubu çocuk yuvaları olduğu gerçeğini desteklemektedir.

Bu oranların kızlara ve erkeklere göre dağılımına baktığımızda ise ailelerin kız çocuklarını yurda verirken daha temkinli davrandığını görmekteyiz. Kız çocuklarının kendilerini koruyamaz, aciz, güçsüz olduğu düşüncesi ve cinsel istismara açık olduğu gerçeği, bize erkek ve kız çocukları arasındaki yurda yerleştirilme oranlarının birbirinden neden farklılaştığını açıklamaktadır.

Tablo 12. Çocukların yurttta kalma sürelerinin cinsiyete göre dağılım oranı (%)

	Kız n=35	Erkek n=55
0-5 yıl arası	31.4	12.7
5-10 yıl arası	34.3	29.1
10-15 yıl arası	22.9	45.5
15 ve üzeri	11.4	12.7

Bu ailelerin yaşam koşulları ile ilgili bilgi vermesi amacıyla sorulan eviniz kendinize mi ait kira mı sorusuna çocukların % 40'ı kira yanıtını vermiştir. % 56. 3'lük bir kısmı evlerinin kendilerine ait olduğunu % 3.8'i ise lojmanda oturduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 13. Çocukların ailelerinin yaşadıkları evin türüne göre dağılım oranı (%)

n =74	Kız	Erkek	Toplam
gecekondu	14.3	20.0	17.8
apartman dairesi	25.7	18.2	21.1
müstakil	45.7	41.8	43.3
bilmiyor	14.3	20.0	17.8

Yalnız, bu oranlar bize her ne kadar büyük çoğunluğun kendilerine ait bir evde oturduğunu gösterse de çocukların %43.3'ü evlerinin müstakil, tek başına gecekondu benzeri bir ev olduğunu ifade etmiştir. Bu oranla beraber gecekonduda yaşayan % 17.8'lik kesimi de hesaba kattığımızda toplamda %61.1 ile sağlıksız koşullarda, altyapısız semtlerde oturan bir kesimin resmi ortaya çıkmıştır. Geriye kalan kesim ise % 21.1 ile ailesinin apartman dairesinde yaşadığını buna ek olarak %17.8'si de ailesinin nasıl bir evde yaşadığını bilmediğini ifade etmiştir.

Tüm bu tablodan çıkan sonuca bakacak olursak, şunu söyleyebiliriz ki; bu çocukların hemen hepsi alt-gelir grubuna mensup, kırsal alan kökenli, eğitim düzeyi düşük ailelerin çocuklarıdır. Enformel sektörde gelir düzeyi düşük işlerde çalışan, güvencesiz, sağlıksız koşullarda yaşayan ve çalışan bu kimseler çoğunlukla yoksulluk, geçimsizlik gibi sebeplerle yurda bıraktıkları çocuklarının bakım masraflarını, temel düzeydeki ihtiyaçlarını dahi karşılayamamışlardır.

Çocukların yaşam koşullarına baktığımızda eğitim başta olmak üzere yiyecek, giyecek, az miktarda harçlık gibi belli başlı ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılandığını görmekteyiz. Bu çocukların kendileri de büyük bir çoğunlukla kırsal kesimde doğmuştur. Kırsal alanda doğmuş ve yaşamış olmanın yarattığı dezavantajlı durum sebebiyle devletin sosyal yardım harcamalarından yararlanamamıştır. Bu sebeplerle

uzun senelerdir devlete ait yuva ve yurtlarda barınmakta olan bu çocuklar, ailelerinden herhangi bir destek almamaktadırlar. Kardeş sayıları fazla olan bu çocukların bir kısmı, aileleriyle yaşadıkları dönem de dahil olmak üzere yurttaki kaldıkları süre içerisinde yani hayatlarının bir döneminde vasıfsız, sigortasız, düşük ücretli, esnek istihdam koşullarıyla enformel sektörde birsüreliğine istihdam edilmiştir.

Yurttaki kaldıkları süre içerisinde eğitim alma olanakları olan bu çocukların büyük bir kısmı okula gitmektedir. Okula gitmeyen çocuklar ise yurt çalışanlarının kendi çabalarıyla buldukları işlerde kısa sürelerle çalışmaktadırlar.

Anne ve babaları başkalarıyla evli olan çocukların, anne-babasını kaybetmiş olan çocuklar gibi eve dönme ihtimali bulunmamaktadır. Anne ve babası birbirleriyle evli olan çocukların ise yoksulluk sebebiyle ebeveynlerinin yanında yaşamaları olanaksızdır. Dolayısıyla bu çocukların en azından eğitimlerini sürdürmek, yiyecek, giyecek, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yurttan kalmaktan başka bir seçeneği ya da tercih hakları bulunmamaktadır.

4.1.2. Örneklemin Devlet Algısı ve Devletten Beklentileri

Yurttaki kalan çocukların devlet ile ilgili fikirlerini, devleti algılayış biçimlerini, devlete atfettikleri önemi ve devletten beklentilerini öğrenmek bu çalışmanın asıl amaçlarından bir tanesidir. Bu bölümde bu soruların cevaplarını almaya yönelik çocuklara likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular yöneltilmiştir.

Tablo 14. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişki

n=83	Kız	Erkek	Toplam
Devlet, iş, barınma, yiyecek ..vs. gibi ihtiyaçları temin edendir.	60.0	49.1	53.3
Devlet, yöneten ve himaye edendir.	22.9	25.5	24.4
Devleti kendisi kabul edenler.	5.7	12.7	10.0
Devleti bayrak kabul edenler.	0.0	7.3	4.4
Fikrim yok.	11.4	5.5	7.8

Kurumda kalan çocuklardan devleti tanımlamaları istendiğinde tabloda da görüldüğü üzere % 53.3 gibi bir oranla devleti hayatta kalabilmeleri için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayan bir güç olarak kabul ettiklerini söyleyebiliriz. Toplumun temel çekirdeği kabul edilen ve bireylerin hayatta kalabilmeleri için gerekli olan “aile” kurumunun işlevini bu kurumda kalan çocuklar için devletin üstlendiği açıktır.

Devlet bu kurumda kalan çocukların % 24.4 gibi azımsanmayacak bir kısmı için ise himaye eden, koruyan, kollayan aynı zamanda yöneten bir gücü temsil etmektedir. Bu tanımlamaların yanı sıra devleti kendisiyle ve bayrakla özdeşleştiren çocuklar da mevcuttur ve erkeklerin toplamda neredeyse % 20’si devleti kendisiyle ve bayrakla özdeşleştirerek kızlardan farklılaşmaktadır.

Bu farklılaşmanın temel nedeni “erkek egemen toplum” yapısının erkek ve kız çocukları tarafından içselleştirilmiş olmasıdır. Erkek egemen toplum düzeni, “avcı, toplayıcı toplumlar”da erkeklerin avcılık rolünü üstlenmesiyle başlamış, kadınların toplayıcı konumunu ikincilleştirerek daha sonraki insanlık tarihini şekillendirmiştir. Evcilleştirilmiş hayvan ve tarımsal faaliyetlerle beraber özel mülkiyet ortaya çıkmıştır. Kadın ise bu özel mülkiyet alanı içerisinde kendine biçilen rolleri yerine getirmiştir(Lerner,1987; Gauhar, 2004).

Dolayısıyla kısaca konu üzerine yapılan tartışmalara bakacak olursak, 18. yy.’ın ortalarına kadar siyasal toplum kavramı, sivil toplum kavramıyla, sivil toplum kavramı

ise erkekle özdeş kullanılmıştır. Hobbes, Rousseau, Locke bu kavramı tartışmaya açmışlardır. Sivil toplum kavramını devletin meşruiyet temelini açıklamaya çalışırken kullanan bu düşünürler, sivil toplumu, bireylerarası sözleşme alanı olarak tanımlamışlardır. Sivil toplumun karşıtı ise özel alan olarak kabul edilmiştir. Sivil toplum, diğere adıyla kamusal alan erkek alanı olarak nitelendirilmiş, özel alan ise kadın alanı olarak kabul edilmiştir. Bu terazide ekonomik kaynakların kullanımı, bölüşümü, yönetimi, yeniden üretimi ve karar verme süreçleri aile reisi, “sahip”, “efendi”ye yani erkeğe, siyasal iktidar karşısında dolaylı olarak temsil edilmek ise kadının payına düşmüştür(Çaha, 2008; Kanuha, 2008; Longman, 2006).

Sonraki dönemde Hegel, sivil toplumu aile ve devlet arasında kalan alan diye tanımlamıştır. Pazar ekonomisi, bireyler, şirketler, devlete bağı olmayan tüm kuruluşlar “sivil toplum”dur, diye ifade etmiştir. Bu tanım değışikliği ise kadına ait olan alan da bir değışikliğe neden olmamıştır. Kadın “doğa”sı sebebiyle aile işleriyle bütünleşip aileyi, erkek ise sivil toplumu temsil eder. Batı’daki “çekirdek aile” bu anlamda piyasanın sorunsuz işleminde etkili olduğu için işlevseldir.

Sivil toplum kavramını tartışmaya açan diğere bir düşünür ise Marx’tır. Marx, sivil toplumu, üretimin yapıldığı ve sınıfsal mücadelenin ortaya çıktığı yer olarak kabul etmiş ve “aile”nin, dolayısıyla kadının üstlendiğı yeniden üretim işlevini görmezden gelmekle suçlanmıştır.

Ecevit (2003)’e göre, kamusal alan yani sivil toplum, siyaset ve çalışma yaşamı ile özdeşleşmiş, özel alan ise aile ile eş kabul edilmiştir. Erkek egemen toplum değerleriyle şekillenen ilişkiler de hem kamusal alanda hem de özel alanda üretilmektedir ve sürekli bir şekilde yeniden üretilerek devamlılığı sağlanmaktadır. Bu ilişki biçimi ekonomik, siyasal, toplumsal alanda yaşanan tüm süreçlerin dokusuna sinmiş ve bu süreçleri şekillendirmiştir.

Kadınlar özel alanlarından kısmen sıyrılmış, kamusal alana geçiş yapmışlarsa da işgücü piyasası başta olmak üzere, hukuki, siyasal, sosyal ..vb. birçok alanda hala onlar adına kararlar alınmaktadır. Erkek egemen ilişki biçiminin rol beklentileri, onlara yüklediğı

değer ve önyargıların etkisi altında şekillenen kadınlar, toplumsallaşma biçimlerini bu tesir altında tesis etmeye çalışmaktadır(Long, 1997; Kambarami, 2006).

Dolayısıyla erkek, karar veren, yöneten ve güçlü olandır. Aile reisidir, efendidir. Erkek, demek kamusal alan demektir, kamusal alan ise devlettir. Bu sebeple, aileden yoksun olan, yurttan barınan çocuklar için devlet, aile reisidir. Onlara bakan, kollayan, ihtiyaçlarını karşılayandır. Bu sebeple “devlet, babadır.”

Devleti, ihtiyaçları karşılayan, koruyan, kollayan güç olarak kabul eden %74.4'lük oran bu sebeplerle tesadüfi bir oran değildir. Erkek egemen diğer bir değişle ataerkil düşünce biçimi, aynı zamanda devleti, kendisi kabul eden veya bayrakla özdeşleştiren erkek çocuklarının, kız çocuklarından %20 oranında daha fazla olmasının kız çocuklarının kendisini devletle özdeşleştirememesinin, erkek çocuklarının ise devleti kendileri olarak kabul etmelerinin temel nedenidir.

Tablo 15.Devletin yoksul insanlar için yapması gereken şeylerin cinsiyete göre öncelik sırası

Devletin yoksul insanlar için yapması gereken öncelikli şey nedir? (%)			Kız	Erkek	Toplam
1.Öncelik n=90	Kız	Barınma ve ısınma ihtiyaçlarını karşılamalı	53.8	46.2	28.9
	Erkek	Ekonomik hayata katılmalarına destek vermeli	25.8	74.2	34.4
2.Öncelik n=88	Kız	Çocuklarının ve eşlerinin iyi koşullarda yaşamalarını sağlaması	52.9	47.1	18.9
	Erkek	Yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması	27.6	72.4	32.2
3.Öncelik n=78	Kız	Ekonomik hayata katılmalarına destek vermeli	42.9	57.1	31.1
	Erkek	Barınma ve ısınma ihtiyaçlarını karşılamalı	10.0	90.0	22.2

Devletin yoksul insanlar için yapması gereken en önemli üç şeyi sıralamaları istendiğinde kız çocuklarının sırasıyla %53.8'inin barınma ve ısınma ihtiyaçlarının karşılanmasını, %52.9'unun çocuk ve eşlerinin iyi koşullarda yaşatılmasını, %42.9'unun ise ekonomik hayata katılımların desteklenmesini istediğini görmekteyiz.

Erkek çocuklarının yoksul insanlar adına devletten beklentilerine baktığımızda ise öncelik sıralamalarının kız çocuklarından farklı olduğunu görmekteyiz. Erkekler devletten sırasıyla %74.2 gibi bir oranla ekonomik hayata katılım için destek, %72.4 ile yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasını, %90.0 gibi yüksek bir oranla üçüncü sırada barınma ve ısınma ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu soruya verilen cevapların kız ve erkek çocuklar arasında bir farklılaşma yaratması ise yine ataerkil kültür ile açıklanabilir nitelikte bir veridir.

Kız çocukları, toplumsal alanda onlar için uygun görülen, sosyalleşme biçimlerinin içine sinmiş erkek egemen toplum düzeni gereklilikleri çerçevesinde düşünerek, önceliği evin içine yönelik iyileştirmelere vermiştir. Barınma ve ısınma, kız çocukları için ihtiyaçlar listesinde birinci sıraya oturmuştur.

Bunun ardısıra, kız çocukları, çocukların ve eşlerin (kadın) iyi bakılmasını yani şiddet görüyorlarsa korunma altına alınmasını, çocukların eğitimlerinin devletin gözetimi altında devam ettirilmesini, ayrıca, devletin düzenli aralıklarla bu insanların yaşamlarını kontrol etmesini talep etmektedir. Devlet tarafından koruma altına alınana kadar aileleriyle beraber yaşayan kız çocukları, erkek egemen toplum düzeninin tesis ettiği ilişki ağı çerçevesinde evin reisi babalarının, aile fertlerinin hayatları hakkında neredeyse tek söz hakkı sahibi olması ve gerektiğinde şiddete başvurması sebebiyle aileiçi şiddeti ikinci sıraya koymuştur. Aileiçi şiddetle beraber eğitimin ikinci öncelik sırasına konulmasının sebebi ise, yurttan kalan kız çocuklarının bir kısmının temel insan haklarından kabul edilen eğitim alma hakkının erkek egemen toplum düzeninin babalarına vermiş olduğu karar verme hakkı tarafından engellenmiş olmasıdır.

Hatta derinlemesine görüşme yapılan kız çocuklarından bir tanesi eğitim hakkının babası tarafından nasıl engellendiğini şu ifadelerle anlatmıştır:

Biz evde üç kişi okuyoruz. Ben ilkokulu bitirdim, bu (babası) beni ortaokula zar zor gönderdi, göndermedi. Kaymakamlıktan falan geldiler, öğretmenlerim geldiler. İşte Kezban okuyacak, başarabilir, falan filan. Bu (babası) benim kızım okumayacak, biz de kız çocukları okumaz dedi...beni de bir güzel dövdü...gözümde, yüzümde yaralar çıktı, derim döküldü üzüntüden.

Oysa, var olan toplumsal sistem içerisinde buldukları yeri aşabilmeleri için eğitim işlevsel bir araçtır ve bu hakları devlet tarafından güvence altına alınmalıdır.

Üçüncü ve son olarak, yoksul insanlar için yapılması gereken şey ise ekonomik hayata katılmalarının sağlanmasıdır. Kız çocukları, kadının üstlenmesi gereken rol işlevlerini içselleştirmeleri sebebiyle, ekonomik hayata katılım taleplerini üçüncü sıraya yerleştirmişlerdir. Ancak; sorunun “devletin yoksul insanlar için yapması gereken en önemli üç şey nedir?” şeklinde sorulması verilen cevabı muğlaklaştırmıştır. Ekonomik hayata katılımı yoksul ailelerdeki aile reislerini yani erkekleri düşünerek vermiş olma ihtimalleri olduğu gibi, ev içindeki işlevi görmezden gelinen ve “işsiz” kabul ettikleri kadınlar veya annelerini düşünerek de vermiş olabilirler.

Erkek çocuklar ise kendilerinden beklenen rol işlevlerine uygun olarak ilk sırayı ekonomik hayata katılıma yani işgücü piyasasında yer almaya, ikinci ve üçüncü sırayı toplum tarafından yerine getirmeleri beklenen ev halkının yiyecek, giyecek, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına vermişlerdir.

Tablo 16. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet algısı arasındaki ilişki(%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Devlet muhtaç durumda olan tüm vatandaşlarına yardım edebilir.	65.7	52.7	57.8
Devlet muhtaçların bir kısmına yardım edebilir.	34.3	45.5	41.1
Devlet muhtaç kimselerin hiçbirine yardım edemez.	0.0	1.8	1.1

Yurtta kalan çocukların devlet algısını ölçmeye yönelik sorulan soruya karşılık çocukların toplamda %57.8 gibi bir oranla devleti muhtaç durumda olan tüm vatandaşlarına yardım edebilecek kapasitede bir erk olarak tanımladıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra toplamda %41.1 gibi yüksek bir oranla çocukların diğer bir kısmı, devleti muhtaç olan vatandaşlarının ancak bir kısmına yardım edebilecek düzeyde güçlü bir erk olarak kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu tanımlamalarda kız ve erkek çocuklar arasında kıkare testi sonrası anlamlı bir farklılaşma kaydedilmemiştir.

Kız çocukları devletin muhtaç durumda olan tüm vatandaşlarına yardım edebilir ifadesine %65.7 oranla “katılıyorum” demiş, erkek çocuklarında ise bu oran %52.7’ de kalmıştır. Aynı şekilde devletin muhtaç durumda olan vatandaşlarından bir kısmına yardım edebileceği ifadesine kız çocuklarının %34.3’ü “katılıyorum” derken, erkek çocuklarında bu oran %45.5’ e kadar yükselmiştir.

Bu tablodan çıkan sonuca göre; özel alanı hakimiyet alanı olarak içselleştirmesine sebep olan bir kültür içerisinde yetişen kız çocuklarının zihinlerindeki “devlet” imgesi, erkek çocukların zihnindeki imgeden daha güçlüdür çünkü; kız çocukları hiçbir zaman kendisini “erk”in bir parçası olarak görememiştir. Kendilerinden beklenildiği gibi güçsüz, aciz, korunmaya muhtaç olduğunu düşünen kız çocukları, kendilerinin “doğal” olarak ilgisi dışında kalan ekonomik, siyasal, toplumsal dinamikler üzerinde söz hakkı sahibi olan bir gücü kaçınılmaz olarak gerçekte olduğundan daha “güçlü”, “gösterişli” görecektir.

Oysa, erkek çocukları sadece erkek olduğu için bile zaten gücün kendisidir ve var olan devlet otoritesiyle özdeşdir. Dolayısıyla, kendinin de bir parçası olduğu bu örgütlenmenin zaaflarının, gücünün sınırlarının farkındadır.

Tablo 17. Örneklem grubunun cinsiyeti ile devlet algısı arasındaki ilişki (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Devlet herkese adaletli davranır.	54.3	52.7	53.3
Devlet genellikle güçlü olan kimselere adaletli davranır.	11.4	16.4	14.4
Devlet genellikle güçsüz olanlara adaletli davranır.	31.4	21.8	25.6
Devlet hiç kimseye karşı adaletli davranmaz.	0.0	7.3	4.6
Fikrim yok.	2.9	1.8	2.2

Devlet ve toplum ilişkisine ilişkin algılarına yönelik soruya ise yurttan kalan çocukların %53.3'ü devleti, herkese adaletli davranan, %14.4'ü genellikle güçlü kimselere karşı adaletli davranan, %25.6'sı genellikle güçsüz olanlara karşı adaletli davranan, %4.6 gibi düşük bir kısmı ise hiç kimseye karşı adaletli davranmayan bir örgütlenme olarak tanımlamışlardır.

Bu soruya verilen cevapların cinsiyet değişkenine göre farklılaşma oranlarına baktığımızda devletin herkese ve/veya genellikle güçlü olan kimselere karşı adaletli davrandığı hususunda erkek ve kız çocuklarının neredeyse hemfikir olduklarını görmekteyiz. Ancak kız çocuklarının %31.4 gibi azımsanmayacak bir oranla devletin güçsüz olanlara genellikle adil davrandığını ifade etmesi, erkek çocuklardan farklılaştıklarını göstermektedir. Zira erkek çocuklar, %21.8 ile devletin güçsüz olan insanlara adaletli davrandığını düşündüklerini ifade etmiş olsalar da %7.3 gibi bir oranla devletin hiç kimseye adaletli davranmadığını düşündüklerini de belirtmişlerdir.

4.1.3.Örneklemin Maddi Destek Kaynakları

Yurttan kalan çocukların ekonomik durumları yaşam standartları hakkında bilgi vermesi sebebiyle önem taşımaktadır. Aşağıdaki bölümde çocuklara ekonomik kaynaklarının kimler ve/veya hangi kurumlar olduğuna dair sorular yöneltilmiştir.

Tablo 18. Yurt arkadaşlarından maddi destek alma durumu (%)

Yurttaki arkadaşlarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz?			
n=90	Kız	Erkek	Toplam
Evet	82.9	63.6	71.1
Hayır	17.1	36.4	28.9
1-5 YTL	44.8	50.0	47.7
5-10 YTL	27.6	22.2	24.6
10-20 YTL	17.2	22.2	20.0
20-50YTL	6.9	0.0	3.1
50 YTL ve Üzeri	3.4	5.6	4.6

Kurumda kalan çocukların ekonomik sermayelerini yani içinde buldukları sosyal ilişkilerinin onlara sağladığı maddi desteği öğrenmeye ilişkin yöneltilen yurttaki arkadaşlarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz sorusuna verdikleri cevap, erkek- kız toplamda %71.1 gibi yüksek bir oranla “evet”tir.

Ancak; kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla %19.3 gibi bir oranla yurttaki arkadaşlarından daha fazla maddi destek aldıkları ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi ise daha sonraki verilerde ortaya çıktığı üzere kız çocuklarının maddi destek alabildikleri en önemli kaynağın, kendisi gibi yurttaki arkadaşlarının olmasıdır.

Tablo 19. Anne-babadan maddi destek alma durumu (%)

Anne-babanızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz?			
n=90	Kız	Erkek	Toplam
Evet	40.0	36.4	37.8
Hayır	60.0	63.6	62.2
1-5 YTL	42.9	19.2	12.5
5-10 YTL	21.4	15.4	25.0
10-20 YTL	0.0	26.9	25.0
20-50YTL	14.3	23.1	20.0
50 YTL ve Üzeri	21.4	15.4	17.5

Anne-babalarından herhangi maddi bir destek alıp almadıklarına ilişkin yöneltilen soruya çocukların toplamda %37.8'i "evet", %62.2'si "hayır" cevabı vermiştir. Ancak; anne ve babaları tarafından verilen desteğin miktarına baktığımızda kız çocuklarının %78.6'sına, erkek çocuklarının ise %84.6'sına 1-50 ytl arası para yardımı yapıldığını görmekteyiz. Yapılan görüşmeler esnasında bu yardımların düzenli olmadığı, bayramlarda veya zaman aralığı 1 ay ile 1 yıl arasında değişen ziyaretler sırasında yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 20. Kardeşlerden maddi destek alma durumu (%)

Kardeşlerinizden herhangi bir maddi destek alıyor musunuz?			
n=90	Kız	Erkek	Toplam
Evet	40.0	54.5	48.9
Hayır	60.0	45.5	51.1
1-5 YTL	26.7	22.6	23.9
5-10 YTL	13.3	25.8	21.7
10-20 YTL	20.0	19.4	19.6
20-50YTL	20.0	6.5	10.9
50 YTL ve Üzeri	6.7	0.0	2.2
Ne kadar param varsa paylaşırım.	13.3	25.8	21.7

Kardeşlerinden herhangi bir maddi destek alıp almadıklarına ilişkin yöneltilen soruya çocukların toplamda %48.9'u "evet", %51.1'i ise "hayır" cevabı vermiştir. Yetiştirme yurdunda kalan 13-18 yaş aralığındaki çocukların %77.9'unun kendisinden küçük veya aynı yaşta yurtda kalan en az bir kardeşi mevcuttur.

Görüşmeye katılan çocuklar, kardeşlerinden para almadıklarını ancak onlara para verdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak; burada ortaya çıkan dikkat çekici bir nokta, kardeşleri söz konusu olduğunda "ne kadar param varsa paylaşırım" şikkını oluşturmuş olmalarıdır. Bu sonuç bize çocukların ebeveynleri yanlarında olmasa dahi bir "aile" gibi davranmaya çalıştıklarını, aileye olan özlemlerini göstermektedir.

Tablo 21. Akrabalardan maddi destek alma durumu (%)

Akrabalarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz?			
n=90	Kız	Erkek	Toplam
Evet	22.9	40.0	33.3
Hayır	77.1	60.0	66.7
1-5 YTL	25.0	28.0	27.3
5-10 YTL	12.5	36.0	30.3
10-20 YTL	25.0	28.0	27.3
20-50YTL	12.5	4.0	6.1
50 YTL ve Üzeri	25.0	4.0	9.1

Akrabalarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz sorusuna verilen cevap toplamda %33.3 oranla “evet”, %66.7 oranla “hayır”dır.

Cinsiyet değişkenine göre bu soruya verilen cevaba baktığımızda kız çocuklarının %22.9 oranla, erkek çocuklarının ise %40.0 oranla evet cevabı verdiğini görmekteyiz. Bu durumun temel sebebi, bu farklı cinsiyet gruplarının yurda geliş sebeplerinin birbirinden farklı olmasıdır.

Kız çocuklarının yurda geliş nedenlerini, cinsel istismar, anne-babanın yüz kızartıcı işler yapıyor olması, ileri derecede çocuk ihmali veya aileiçi şiddetin yoğun yaşanması gibi olaylar oluşturmaktadır.

Erkek çocuklarının yurda geliş sebepleri ise daha çok, anne veya babanın evi terk etmiş olması, annenin baba tarafından “namus” sebebiyle öldürülmesi bu sebeple babanın cezaevinde olması veya ciddi anlamda yoksulluk yaşanması sebebiyle kendi rızalarıyla çocuklarını yurda bırakmalarıdır.

Kız ve erkek çocuklarının birbirinden farklı olan yurda geliş sebepleri aslında arka planlarındaki toplumsal desteğin oranını da belirleyen etmendir. Erkek egemen toplumun norm ve değerleriyle hareket eden insanlar, “namus” un kirletilmesi söz konusu olduğunda olayın faili olan erkek egemen toplum değerlerini reddetmeyi değil, olayın kurbanını yani yurda verilen kız çocuğunu yalnız bırakmayı tercih etmektedirler. Ayrıca; kız çocukları bağlı oldukları aileyle olan ilişkilerini kopardıkları için kanbağı olan kimseleri tanımamakta, onlardan herhangi bir yardım alamamaktadır.

Oysa erkek çocuklarının akrabalarıyla olan ilişkileri farklıdır. Annelerinin babalarından farklı bir kimseye kaçmış olması, veya bu sebeple babaları tarafından öldürülmüş olması, yoksulluk...vb. sebepler, erkek çocuklarının ve babalarının mağduriyetine yol açmıştır. Bu sebeple erkeğe değer veren ve onu üstün kabul eden toplumsal zihniyetle hareket eden insanlar, erkek çocuklarına maddi destek vermeyi sürdürmekte, bu kimselerle arasındaki bağı özen göstermektedir.

Tablo 22. Maddi destek miktarı

n=90	Kız	Erkek	Toplam
1-5 YTL	22.6	25.0	24.1
5-10 YTL	9.7	32.7	24.1
10-20 YTL	19.4	3.8	9.6
20-50YTL	6.5	3.8	4.8
50 YTL ve Üzeri	12.9	5.8	8.4
Ne kadar param varsa paylaşırım	29.0	28.8	28.9

Kurumda kalan çocukların herhangi bir kimseye maddi destek verip vermediklerine ilişkin soruya toplamda %90.0 oranla “evet” cevabı, %10.0 oranla “hayır” cevabı verilmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre herhangi bir kimseye maddi destek verip vermediklerine ilişkin soruya verilen cevaplara baktığımızda kız çocuklarının %88.6 oranla, erkek çocuklarının ise %90.9 oranla “evet” cevabı verdiklerini görmekteyiz.

Arkadaşlarına ve kardeşlerine destek veren kız ve erkek çocukları aralarında oluşturdukları bu ekonomik dayanışma ağı sayesinde gündelik yaşamlarını organize etmeye çalışmaktadırlar.

Ancak birbirlerine yaptıkları yardım miktarlarına baktığımızda kız ve erkek çocuklarının ikisinde de 1-5 yıl arası yapılan yardımların oranı %71.1’dir. “Ne kadar varsa paylaşıyorum” ifadesini açmaları istendiğinde ise “1 yıl ya da 3 yıl ne kadar varsa o kadar veririm” anlamında kullandıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla toplamda 50 yıl’i aşmayan bu yardımlaşma ağı, kurumda kalan çocuklara devlet tarafından verilen maddi desteğin yeterli olmadığına işaret etmektedir.

4.1.4. Örneklemin Yurt/Okul Fiziki Koşulları ile Yurt/Okul Çalışanlarından Memnuniyet Düzeyi ve Boş Zaman Faaliyetleri

Çocuklara maddi imkanlarının yanı sıra, yurt, okul ve buradaki insanlardan memnuniyet düzeyleri ile ilgili likert ölçeğine göre düzenlenmiş sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, kurumlar ve kurumları temsil eden kimselerin yurttaki kalan çocuklara yönelik davranış tarzlarını, çocukların devleti temsil eden kurumlar tarafından dışlanıp dışlanmadığını belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Tablo 23. Yeterince paranız olsa yine bu yurttaki kalmak ister misiniz? (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Evet	65.7	58.2	61.1
Hayır	34.3	40.0	37.8
Kararsız	0.0	1.8	1.8

Kurumdan memnuniyet düzeylerini ölçmek amacıyla yönelttiğimiz yeterince paranız olsa yine bu yurttan kalmak ister misiniz, sorusuna verilen cevaplara baktığımızda toplamda % 61.1 oranla “evet”, %37.8 oranla “hayır” cevabı verilmiştir. Bu soruya verilen cevabı, cinsiyet değişkenine göre ele aldığımızda anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Tablo 24. Yurttan kalmayı isteme nedenleri (%)

n=57	Kız	Erkek	Toplam
Eğitim alabiliyorum.	65.7	58.2	61.1
Ortamı iyi, güvenli ve rahat	34.3	41.8	38.9

Aynı şekilde bu soruya “evet” cevabı verenlerin, bu cevabı verme sebeplerine baktığımızda erkek ve kız çocuklarının toplamda % 61.1 oranla eğitim alabilmelerini, %38.9 oranla da yurt ortamının iyi, güvenli ve rahat olmasını sebep olarak ortaya koyduklarını görmekteyiz. Ayrıca, “evet” cevabı verenlerin sebeplerine cinsiyet değişkenini göz önünde tutarak baktığımızda, cinsiyetlerarası anlamlı bir farklılaşma olmadığını görmekteyiz.

Tablo 25. Yurttan kalmayı istememe nedenleri (%)

n=32	Kız	Erkek	Toplam
Ailemle yaşamak isterdim	27.3	33.3	31.3
Ortamı,rahat güvenli huzurlu değil	18.2	38.1	31.3
Yurt çalışanlarının kuralcı ve sıkıcı	27.3	9.5	15.6
Diğer (toplumun bakış açısı, ihtiyacı olanlar..)	27.3	19.0	21.9

Yeterince paranız olsa yine bu yurttan kalmak ister misiniz sorusuna “hayır” cevabı verenlerin, bu cevabı verme sebeplerine baktığımızda ise ailemle yaşamak isterim, yurt ortamı rahat, güvenli, huzurlu değil, yurt çalışanları kuralcı ve sıkıcı, toplumun yurttaki çocuklara bakış açısı olumlu değil ...vb. gibi sebepler öne sürdüklerini görmekteyiz. Bu

cevapların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına baktığımızda ise erkek ve kız çocuklar arasında belirgin bir farklılaşmanın var olduğunu görmekteyiz.

Kız çocukları aileleriyle yaşama isteği konusunda erkek çocuklarıyla neredeyse hemfikirdir. Ancak; erkek çocukları yurt ortamını rahat, güvenli ve huzurlu bulmadıklarını % 38.1 gibi bir oranla ifade ederken, kız çocuklarında bu oran % 18.2'dir. Bunun yanı sıra cinsiyet değişkeninin farklılık gösterdiği diğer önemli bir nokta, kız çocuklarının %27.3 ile yurt kurallarını sıkıcı ve katı bulurken bu oranın erkek çocuklarında %9.5'te kalmasıdır.

Bu durumun sebeplerine göz attığımızda, erkek çocuklarının bulunduğu yurt binasının başlıbaşına ayrı bir binadan oluşmasının önemli bir rolü olduğu açıklık kazanmaktadır. Erkek çocuklarının en fazla istediği tesis olan spor salonu kız çocuklarına ait yurt binasının bulunduğu kampüs alanındadır. Ayrıca; erkek çocuklarının kızlardan sayıca fazla olması ve yurt odalarında kız çocukları, üçer kişilik odalarda kalırken, bu binadaki çocukların 4-5 kişilik odalarda kalması yurt ortamını rahat, güvenli ve huzurlu bulmamalarına neden olmaktadır.

Ayrıca yapılan saha çalışması verilerinden elde edilen sonuçlara göre, kız çocuklarıyla karşılaştırıldığında erkek çocuklarının, yurt kurallarıyla ilgili dikkat çekici bir sıkıntıları yoktur.

Oysa, kız çocukları %27.3 gibi bir oranla yurt kurallarının onlar üzerinde baskı yarattığını, kendilerini psikolojik anlamda sıkıntıya soktuğunu ortaya koymuştur. Yapılan anketler esnasında kız çocukları, birbirinden farklı şekillerde içinde buldukları durumdan duydukları sıkıntıyı dile getirmişlerdir.

Yurtta kalan kız çocuklarından biri yaşadığı sıkıntıyı “Kafayı yiycem burada. Özgür olalım. Tamam, yiyeceğimiz, giyeceğimiz herşeyimiz var ama dışarı çıkamıyoruz.” diye ifade ederken bir diğeri “Burada çok sıkılıyorum, çok üstüme geliyorlar. Kaçma rekoru kırdım 31 kez” diye ifade etmiştir.

Bu durumun sebeplerinden en önemlisi, erkek çocuklarının kaldığı yurttaki yöneticinin ve beraberinde çalışan personelin yurttaki çocuklar ile birebir, samimi ve sürekli bir şekilde iletişim halinde olması, yurt kurallarının kız çocuklarının kaldığı yurt ile karşılaştırıldığında daha esnek olmasıdır.

Haftaiçi ders etüt saatlerinden sonra televizyon izleme kısıtlamasının olmaması, yurda girişlerin akşam 9'a kadar olması, çarşı izni diye bir kısıtlamanın olmaması, bisiklet sürmenin yasak olmaması, cep telefonu kullanabilmeleri, internet kullanma kısıtlamalarının olmaması, giyim tarzlarına karışılmaması erkek çocuklarının yurt kuralları hakkında olumsuz fikir beyan etmelerini engellemiştir.

Oysa, kız çocuklarının kaldığı yurttaki akşam 6'dan sonra giriş-çıkışın yasak olması, çarşıya sadece hafta sonları gidebilmeleri, bisiklet sürmenin yasak olması, cep telefonu kullanmanın yasak olması, internetin sadece hafta sonu belirli bir zaman sınırlaması ile kullanılması, giyim tarzlarına ve kullandıkları aksesuarlara müdahale edilmesi, bu çocukların yurt kuralları hakkında olumsuz fikir beyan etmelerine sebep olmuştur.

Tablo 26. Devletin yurttaki kalan çocuklar için yapması gereken şeylerin cinsiyete göre öncelik sırası(%)

Devletin yurttaki kalan çocuklar için yapması gereken en önemli 3 şey nedir?		Kız	Erkek	Toplam
1.Öncelik n=89	Yurttaki sıkı kurallar gevşetilmeli	26.5	5.5	13.5
	Eğitim, yiyecek, içecek, harçlık gibi hizmetler iyileştirilmeli	2.9	29.1	19.1
2. Öncelik n=74	Yurttaki spor alanları oluşturulmalı	57.7	89.6	78.4
3. Öncelik n=53	Sos faal. alanları ve kablolu iletişim ağlarımızın oluşturulması	31.6	38.2	35.8

Cinsiyet değişkeni ile yurttaki yapılması gereken en önemli üç şey arasında sırasıyla 0,01; 0,01; 0,00 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır.

Devletin yurttaki kalan çocuklar için yapması gereken en önemli üç şeyi sıralamaları istendiğinde kız çocukları, %26.5 ile yurttaki sıkı kuralların gevşetilmesini talep ettiklerini ifade etmişlerdir. %57.7 ile spor alanlarının tesisini ve son olarak %31.6 gibi bir oranla yurda sosyal faaliyet alanlarının yapılmasını, kablolu iletişim ağının kurulmasını yani cep telefonu kullanımı yasağının kaldırılmasını, internet ağının her zaman erişilebilir hale getirilmesini talep etmişlerdir.

Yurttaki kalan kız çocuklarının, birinci sıraya yurt kurallarının gevşetilmesi isteğini koymuş olmasının, erkek çocuklarının ise böyle bir talepte bulunmamasının temel sebebi bir önceki tablodan da anlaşıldığı üzere, kız yetiştirme yurdunda erkek yetiştirme yurduna oranla daha fazla ve katı kuralın varlığıdır. Bu kurallardan bazıları, cep telefonu kullanımının ve bisiklet sürmenin yasak olması, yurda giriş-çıkış saatlerinin neredeyse okul bitiş saatleriyle eş zamanlı olması, hafta içi resmi bir kurumla işi olmadıkça çarşı izninin olmaması, sadece haftasonları akşam altıya kadar çarşı izni kullanabilmeleri, haftaiçi televizyon izlemenin yasak olmasıdır. Foucault'nun "Hapishanenin Doğuşu" isimli eserinde bahsettiği Panopticonu hatırlatan yetiştirme yurdu kuralları, özellikle kız çocukları üzerinde disiplin kurabilmek, her anlarını gözetleyip, denetim altında tutabilmek amacıyla oluşturulmuştur.

Yurt yöneticisi ve personeli, her ne kadar kız çocuklarıyla ancak bu şekilde baş edebildiklerini ve bu önlemlerin yurt hayatını kolaylaştırmaya yönelik önlemler olduklarını ifade etseler de aslında bu veriler bize yukarıdaki bulgularda olduğu gibi bu kuralların da erkek egemen toplum değerleriyle şekillenmiş olduğunu göstermektedir.

Kadınların, dünyaya geliş amacı, annelik gibi "kutsal" bir işleve hizmet etmektir, dolayısıyla ruh ve bedenlerinin temiz, "kirlenmemiş", sevgi, özveri dolu olması gereklidir. Bu temiz bedenlerin namuslarının korunması ise karşı cinsle iletişim yollarının yani internet, cep telefonu, yüzyüze görüşme kanallarının kapatılması ile mümkündür. Burada aile reisi yani "tabi olunan" devlettir, yurttaki kalan kız ve erkek çocukları ise devlete "tabi olan"lardır. Bu sebeple kuralları devlet koyar ve onu temsil edenler uygular.

Aynı bulguları Foucaultcu bir bakış açısıyla analiz edecek olursak; toplumsal alanı, erkek egemen değerler vasıtasıyla düzenlenen, herkesin bir diğerinin gözetleyicisi olduğu büyük bir sistem olarak tanımlayabiliriz. Yurt ise özellikle kız çocukları için iktidarın kendini bütünüyle hissettirdiği, bireylerin her anından haberdar olunan, toplumsal alanın bir uzantısı olarak erkek egemen toplum değerleriyle şekillenmiş bir kurum olarak tanımlanabilir

Yurt çocuklarının her birinin erkek egemen toplum değerleriyle şekillenmiş kendi vicdanı, kendi polisi olmakla beraber onları ayrıca disipline edecek yurt kuralları ve bu kuralları uygulayacak iktidar güçleri mevcuttur. Bireylerin tüm günleri saati saatine parçalara ayrılmış ve bu saatlerde nerede olmaları, ne yapmaları gerektiği önceden belirlenmiştir. Böylece hareket anlamında pasifize edilen bireyler, istedik davranıştan farklı bir davranış sergilediklerinde, örneğin iktidarı temsil eden yurt çalışanına saygısız davrandığı, cep telefonu ile dışarıyla iletişime geçtiği veya giyim-kuşamıyla iktidarın tanımladığı “ahlak” kavramıyla çeliştiğinde hareketlerini “normal”leştirmek amacıyla fiziki güç kullanmak da dahil olmak üzere farklı yöntemlerle “disipline” edilebilir.

Bunların yanı sıra, kız çocukları, erkek çocuklarına kıyasla iki kat daha fazla disipline edilmelidir çünkü; “refah devleti” anlayışı çerçevesinde gelecekte var olacak çekirdek ailelerin, piyasaya ekonomik anlamda eklemenecek olan erkek aile reislerinin ve ihtiyaçlarının yeniden üretimi bu kimselerin sorumluluğu altındadır. Ahlaki anlamda “namus”larının korunmuş, bedenlerinin kirletilmemiş olmasından da iktidarı temsilen yurt sorumludur ve bu emanet bedenlerin evlenene kadar korunması gerekmektedir. Bu sebeple kız çocuklarının kaldıkları yurt kuralları, erkek çocukların kaldıkları yurt kurallarından daha sıkı ve katıdır.

Kız çocuklarının erkek çocuklarından farklı olarak, ikinci sıraya spor yapacak alanların çoğaltılması talebini yerleştirmiş olmasının temel sebebi ise bu çocukların yurdun içinde bulunduğu kampüs alanı dışında sosyalleşememesi, bu sebeple kampüs alanı içerisinde yapılmasını istedikleri alanlarda zamanlarını spor faaliyetleriyle değerlendirmek istemeleridir.

Oysa erkek çocuklarının verdikleri cevaplara baktığımızda birinci sıraya %29.1 gibi bir oranla eğitim, yiyecek, giyecek ve harçlık gibi hizmetlerin iyileştirilmesi gerekliliğini koymuş olduklarını görmekteyiz. Bunun ardı sıra, %89.6 oranla ikinci sıraya yurtda var olan spor alanlarına yenilerinin eklenmesi gerektiğini, %38.2 gibi bir oranla üçüncü sıraya da sosyal faaliyet alanları ve kablolu iletişim altyapısının oluşturulması gerekliliğini koymuşlardır.

Bu tercih sırasının oluşturulmasında rol oynayan temel nedenlere bakacak olursak; ilk olarak şunu söyleyebiliriz ki erkek çocukları, yurdun dışındaki alanlarda sosyalleşmektedirler. Bu sebeple, giyim ve harçlık gibi hizmetlerin iyileştirilmesi talebi onlar için öncelikli sırada yer almaktadır.

İkinci tercihleri olan spor alanlarının oluşturulması talebi, içinde futbol sahasının ışıklandırılmasını, sahanın üstünün kapatılmasını, bahçeye havuz yapılmasını barındırmaktadır. Bu talepler, erkek kültürünü içinde taşıyan ve yeniden üretilmesine zemin hazırlayan alanlardan biri olan futbolun bu çocukların önceliklerinden olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, kız çocuklarının giyiminin sözlü uyarılarla bir düzen içerisine oturtulduğu, yurtda bahçeye yüzme havuz yapılma olasılığının olmaması ancak erkek çocuklarının bulunduğu yurt bahçesine havuz inşasının başlaması bize cinsiyet bazında uygulamaların birbirinden farklılaştığını göstermektedir.

Oysa 1960'larla beraber güçlenen feminist hareketin son dönem taleplerinden biri olan "eşit haklar politikası" kadının da en az erkek kadar zeki, güçlü, rasyonel olduğunu dolayısıyla kendini savunamayacak durumda, aciz olduğu iddialarının geçersiz olduğunu savunmaktadır. Buna göre kız çocuklarının haberleşme, yurdun dışında sosyalleşme, kılık kıyafetinde özgür seçim yapabilme hakları vardır ve bu haklarından kız çocukları yararlanabilmelidir.

Tablo 27. Çok paranız olsa nerede yaşamak istersiniz?

n=90	%	Kız	Erkek	Toplam
Eskişehir		40.0	43.6	43.7
İstanbul		14.3	12.7	13.8
Akdeniz Böl.		8.6	12.7	6.9
İç Anadolu		8.6	5.5	11.5
Ege		8.6	3.6	5.7
Marmara		2.9	9.1	6.9
D.Anadolu		2.9	7.8	2.3
Diğer		11.4	1.3	9.2

Yurtta kalan çocuklara yeterince paranız olsa yine yurttta kalmak ister misiniz sorusunun yanı sıra çok paranız olsa nerede yaşamak istersiniz diye bir soru da yöneltilmiştir. Bu soruyla amaçlanan ellerinde imkan olduğu takdirde hangi şehirde yaşamak istediklerini öğrenmektir.

Bu soruya verilen yanıtlar, toplamda %43.7 gibi bir oranla cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermeden, en iyi, aynı zamanda tek bildikleri ve kendilerini güvende hissettikleri bir yer olan Eskişehir olmuştur. Eskişehir'den sonra erkek ve kız çocuklarının en fazla yerleşmeyi düşündükleri şehir ise İstanbul'dur. İstanbul'un büyük ve iş imkanlarının fazla olması bu şehre yerleşmek isteyen çocukların belirttikleri başlıca sebeplerdir. İstanbul'dan sonra gelen en fazla yerleşmeyi istedikleri bölge ise Akdeniz'dir. Bu bölgeyi tercih etmelerinde de cinsiyete göre anlamlı bir farklılık

mevcut değildir. Akdeniz Bölgesi'nin tercih edilmesinin temel nedeni ise yaz tatillerinde kampa götürülen çocukların bu bölgeyi tanımaları ve eğlenceli bulmalarıdır.

Geriye kalan bölgelerin tercih edilme sebepleri ise çocuklardan bir kısmının ya daha önce bu bölgede bulunan yurttaki kalmış olmaları ya da ailelerinden bazı kimselerin bu bölgelerde yaşıyor olmalarıdır.

Yurttaki kalan çocukların sosyal ilişki ağlarının kısıtlı olması ve var olan akrabalık ilişkilerinden bihaber olmaları, onları ellerinde hali hazırda var olan ilişki ağını canlı tutmaya itmektedir.

Dolayısıyla, bu bulgular bize yurttaki kalan çocukların, Eskişehir başta olmak üzere yurttaki arkadaşlarından ve yurt personelinin oluşturdukları sosyal ilişki ağını tesis ettikleri şehirleri yerleşmek için tercih ettiklerini göstermektedir.

Tablo 28. Çok paranız olsa kiminle yaşamak istersiniz? (%)

n=89	%	Kız	Erkek	Toplam
Ailemle		50.0	58.2	55.1
Kendi başıma		2.9	16.4	11.2
Arkadaşımla		26.5	3.6	12.4
Kardeşimle		14.7	14.5	14.6
Sevgilimle		5.9	7.3	6.7

Çok paranız olduğunda kiminle yaşamak istersiniz sorusuna verilen cevaplara baktığımızda ise hem kız hem de erkek çocuklarının birinci tercihinin aileleriyle beraber yaşamak olduğunu görmekteyiz. Ancak aileden sonra en fazla tercih kız çocukları

tarafından %26.5 ile arkadaş için yapılmışken, erkek çocukları, kızlardan farklı olarak kendi başlarına yaşamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Kız çocukları yurttaki kurdukları arkadaşlık bağına sonraki yaşamlarına da aktarmayı planlamaktadır. Çünkü; bu bağ, sahip oldukları güvenilirdir ve geçmişi olan tek bağıdır.

Erkek egemen toplum sisteminin kendini yeniden üretmek için kurguladığı rol beklentileri, önyargı ve cinsiyet söylemleri etkisinde kalan kızlar da kendilerinin aciz, güçsüz olduğuna ve tek başlarına hayatlarını sürdüremeyecekleri düşüncesine inanmaktadırlar. Dolayısıyla, erkek çocukları %16.4 ile kendi başlarına yaşayabilecekleri inancını taşırken kız çocuklarında bu oran %2.9'da kalmıştır.

Tablo 29. Yurttaki kalan çocukların boş zaman faaliyetleri

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Yurtda içerisinde bireysel olarak yapılan boş zaman faaliyetleri	45.7	9.1	23.3
Yurtda dışında bireysel olarak yapılan boş zaman faaliyetleri	20.0	49.1	37.8
Grupla beraber yapılan boş zaman faaliyetleri	17.1	34.5	27.8
Kendi eğitimine dönük aktivitelerle uğraşanlar	11.4	7.3	8.9
Diğer	5.7	0.0	2.2

Kız ve erkek çocuklarının boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin sorduğumuz soruya erkek ve kız çocukları yurt sınırları içerisinde müzik dinleyerek, şiir yazarak, kitap okuyarak, enstrüman çalarak, resim yaparak, temizlik yaparak..vb. aktivitelerle uğraşarak zaman geçirdiklerini ifade ederek yanıt vermişlerdir. Bunun yanı sıra, yurtda dışında çarşıya giderek, kahveye giderek, internet kafede oyun oynayarak veya arkadaşlarıyla futbol, voleybol oynayıp, sohbet ederek de zamanlarını değerlendirmektedirler.

Boş zaman aktivitelerinin kız ve erkek çocuklara göre farklılık gösterip göstermediğine baktığımızda ise iki grup arasında belirgin bir farklılık olduğunu görmekteyiz. Kız

çocuklarının %45.7'si yurdun içerisinde bireysel olarak, %17.1'i de grup arkadaşlarıyla beraber boş zaman aktiviteleriyle zamanlarını değerlendirmektedir.

Oysa erkek çocukları boş zamanlarını %49.1 oranla yurdun dışında bireysel olarak değerlendirirken, %34.5'i de grup arkadaşlarıyla yurdun içinde veya dışında yapılabilen boşzaman aktiviteleriyle zamanlarını değerlendirmektedirler.

Kız ve erkek çocuklarla yapılan görüşmelerde boş zamanlarınızda ne yaparsınız sorusuna kız çocuklarından biri “Eliši örürüm.” bir diğeri de “Makyaj yaparım.” cevabı vermiştir. Kız çocuklarının cevaplarından farklı olarak erkek çocuklardan biri “Geziyorum mesela ES ES maçı vardı oraya gidiyorum. Ablamın yanına gidiyorum. Okuldaki arkadaşlarımla top oynuyoruz, geziyoruz, tozuyoruz.” cevabı bir diğeri ise “Gezerim, dolaşırım, çarşıya internete giderim.” cevabını vermişlerdir. Bu cevaplar bize çocukların cinsiyete göre farklılaşan toplumsal rol beklentilerini farkında bile olmadan nasıl yerine getirdiklerini göstermektedir.

Tablo 30. Örneklemin yurttaki odasından, görevlilerden ve öğretmenlerden memnuniyet düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişki (%)

n=90	Oda			Yurt görevlileri			Yurt öğretmenleri		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
Memnun	65.7	85.4	77.8	88.5	90.9	90.0	60.0	90.9	78.9
Şöyle böyle	17.1	14.5	15.6	11.4	9.1	10.0	31.4	7.3	16.7
Hiç memnun değil	17.2	0.0	6.6	0.0	0.0	0.0	8.6	1.8	4.4

Tablo 31. Örneklemin yurt yöneticisi, okul ortamı ve arkadaşlarından memnuniyet düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişki (%)

	Yurt yöneticileri n=90			Okul ortamı n=77			Okul arkadaş n=76		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
Memnun	88.6	10.0	95.6	43.3	72.4	61.1	43.3	65.3	56.6
Şöyle böyle	8.6	0.0	3.3	33.3	17.0	23.4	26.7	28.3	27.6
Hiç memnun değil	0.0	0.0	0.0	13.4	10.7	15.6	30.0	6.5	15.8

Tablo 32. Örneklemin okul öğretmenleri ve yöneticileri ile cinsiyet arasındaki ilişki (%)

n=90	Okul Öğretmenlerin=76			Okul Yöneticileri n=76		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
Memnun	60.0	78.3	71.0	70.0	71.8	71.0
Şöyle böyle	26.7	13.0	18.4	3.3	13.0	9.2
Hiç memnun değil	13.3	8.7	10.5	23.3	10.9	15.8

Kurumda kalan çocukların içerisinde sosyalleştikleri iki önemli kurum olan okul ve yurttan, buradaki arkadaşları ve personelden memnuniyet düzeylerini öğrenmek için geliştirilen memnuniyet ölçeğinden elde edilen verilere baktığımızda kız ve erkek çocuklarının genel olarak birbirlerinden farklılaştığını görmekteyiz.

Erkek çocukların odalarını, yurt görevlilerini, yöneticisini, okul ortamını, okuldaki arkadaşlarını ve öğretmenlerini değerlendirirken “memnun” şikkını daha fazla tercih

ettiklerini görmekteyiz. Özellikle yurt yöneticisinden memnuniyet konusunda erkek çocuklar %100'ü "memnun" seçeneğini işaretleyerek memnuniyet düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu sonuçların elde edilmesinde temel sebep olarak, erkek çocuklarının kız çocuklara göre çevreyle iletişime geçerken daha rahat olmalarını, okulda ve yurtda kız çocuklara göre daha serbest davranabilmelerini ve yurt içi iletişim kanallarının açık olmasını gösterebiliriz.

Oysa kız çocukları yurda gelme sebepleriyle de(cinsel istismar, aile içi şiddet) ilişkili olarak çevreyle iletişimlerinde daha çekingen, okulda ve yurtda hareketleri daha kısıtlı davranmaktadır.

Bunun yanı sıra, okul içi ve yurt içi iletişim kanallarının istendik düzeyde açık olmaması ve görüşmeler esnasında sıklıkla dile getirdikleri üzere psikolojik desteğin eksikliği sebebiyle kız çocuklarının memnuniyet düzeyi erkeklere oranla düşük seviyede kalmıştır.

4.1.5. Örneklemin Sosyal İlişki Ağı ve Kendisine İlişkin Ekonomik Düzey Algısı

Çocukların yurt veya okul dışında herhangi bir sosyal ilişki ağı içerisinde olup olmadığını öğrenmek, kendilerini ekonomik olarak toplumun neresinde konumlandıklarıyla ilgili bilgi almak amacıyla kendilerine aşağıda yer alan sorular sorulmuştur.

Tablo 33. Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda ilk kime gidersiniz? (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Kanbağı olan bir kimseye	66.7	75.0	72.6
Tanıdık bir kimseye	33.3	18.2	22.6
Yurtgörevlisine	0.0	6.8	4.8

Erkek ve kız çocuklarının içerisinde buldukları toplumsal ilişki ağını ortaya çıkarabilmek amacıyla sorduğumuz herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda yardım alabileceğiniz bir kimse var mıdır sorusuna toplamda % 65.6 ile “evet” %35.4 ile de “hayır” cevabı verilmiştir.

Erkek çocukların kız çocuklara göre sosyal ilişki ağları daha kuvvetli görünmektedir. Akrabalarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz sorusuna verilen cevaplarla paralellik gösteren bu veriler, erkek çocuklarının hem kan bağı olan hem de kan bağı olmayan kimseler tarafından daha fazla desteklendiğini göstermektedir.

Bu farklılığı kız çocuklarının cinsel istismar ya da ebeveynlerinin yaptığı yüz kızartıcı işler sebebiyle yurtda bulunması ve süreci etkileyen erkek egemen toplum değerleri yaratmaktadır. Bu tür olaylarda kız çocukları olayın mağduru bile olsa, toplumsal alanda mağdur kabul edilmemektedir. Bu nedenle kız çocukları aileleriyle birlikte yaşadığı dönemde bile toplum tarafından yalnız bırakılmaktadır.

Erkek çocuklarının yurda gelmelerinin sebeplerini ise çoğunlukla anne veya babanın vefatı, herhangi birinin evi terk etmesi veya ailenin içinde bulunduğu yoksulluk oluşturmaktadır.

Dolayısıyla toplumsal alanda daha çok “mağdur” durumda olan bu çocuklar ya ailelerinden bir kimse tarafından ya da tanıdık bir kimse tarafından desteklenmektedir.

Tablo 34. Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda ilk hangi kuruma gidirsiniz? (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Yurt ya da Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne	73.7	65.7	68.5
Belediye	0.0	2.9	1.9
Valilik	10.5	25.7	20.4
Diğer (Dernek, işyeri,okul)	15.8	5.7	9.3

Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda yardım alabileceğiniz bir kurum var mıdır diye yöneltilen soruya toplamda %58.9 oranında “evet” % 41.1 oranında ise “hayır” cevabı verilmiştir.

Bu soruya verilen cevap, cinsiyet değişkenine göre ele alındığında anlamlı bir farklılık arz etmemektedir. Bunun yanı sıra, kız ve erkek çocukların yardıma ihtiyaçları olduğunda gidecekleri ilk yer onları koruması altında tutup, ihtiyaçlarını karşılayan ve hayatta kalmalarını sağlayan yurt ya da yurdun bağlı olduğu kuruluş olan Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'dür. İkinci sırada ise hem erkek hem de kız çocuklar için valilik yer almaktadır.

Hem erkek hem de kız çocuklar için ikinci sırada başvurulacak yerin valilik olmasının sebebi sorulduğunda ise, çocuklar, Vali'nin bayram sabahlarında gelip bayram harçlığını tek tek vermesini göstermiştir. Kurulan bu iletişim sayesinde Vali, çocukların kendisinden yardım alabileceği, herhangi bir sorunu olduğunda gidip yardım isteyebileceği bir kimse halini almıştır.

Elimizdeki bu bulgulara göre herhangi bir yardıma ihtiyacı olduğunda kurumda kalan çocukların yine bu kurumdan ve devleti temsil eden valilikten başka gidebilecekleri bir yer yoktur.

Bu sonuç da bize teorik tartışmalarda sürekli sözü edilen sosyal politika harcamalarının toplumun belirli kesimleri için ne kadar yüksek derecede hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 35. Örneklemin kendine ilişkin ekonomik düzey algısı ve cinsiyet arasındaki ilişki (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Okul/iş arkadaşlarının durumu benden iyidir.	17.1	25.5	22.2
Okul/iş arkadaşlarının durumu benimle aynıdır.	25.7	27.3	26.7
Okul/iş arkadaşlarının durumu benden kötüdür.	57.1	41.8	47.8
Fikrim yok.	0.0	5.5	3.3

Kurumda kalan çocukların kendilerini ekonomik olarak toplumsal hayatın neresinde gördüğüne ilişkin sorulan soruya verdikleri yanıtlara baktığımızda kurumda kalan çocukların toplamda %47.8 gibi bir oranla okul ve iş arkadaşlarının içerisinde bulunduğu ekonomik durumun, kendi ekonomik durumundan daha kötü olduğu ifadesini seçtiklerini görmekteyiz.

Bunun yanı sıra okul ve iş arkadaşlarının ekonomik durumunu kendininkiyle aynı kabul eden kız ve erkek çocuklarının oranı ise % 26.7' dir.

Bu iki veri bize yurttan kalan çocukların kendi ekonomik durumları ile okuldaki arkadaşlarınınkini kıyasladıklarını, bunu yaparken özellikle kendilerine devlet tarafından verilen aylık 40 ytl, okul tarafından verilen üç aylık 120 ytl ve Vali tarafından bayramlarda verilen 20 ytl'lik harçlıkları hesapladıklarını göstermektedir.

Kendileriyle yapılan görüşmeler esnasında arkadaşlarının ceplerinde harçlık olmadığını, kendilerinin gibi hesaplarında birikmiş paralarının olmadığını ifade etmişlerdir.

Ancak; yurtların bulunduğu mevkiinin şehrin kenarında yer almasının ve bu mevkiide yerleşen toplumsal kesimin ekonomik olarak şehrin alt-gelir grubu kimselerinden oluşmasının bu sonuçlara ulaşılmasında etkisi büyüktür. Bu alt-gelir grubu kimselerin çocuklarının gittiği okullarda eğitim gören örneklem grubu, aslında bu karşılaştırmayı yaparken kendini toplumun ekonomik olarak alt gelir düzeyine sahip kesimiyle karşılaştırmaktadır. Dolayısıyla kendi ekonomik durumları bu kesimin çocuklarının ekonomik durumundan daha iyi gözükmetedir.

4.1.6. Örneklemin Geleceğe İlişkin Planları, Yüksek Öğrenim ve Meslek Edinme ile İlgili Düşünceleri

Tez çalışmasının bu bölümündeki tablolar, yurttan kalan çocukların gelecekle ilgili planlarını, geleceğe dair umutlarını, yapmak istedikleri meslekleri, aile kurmayı isteyip istemediklerini ve yüksek öğrenime dair plan yapıp yapmadıklarını yansıtmaktadır. Bu bilgiler, yakın zamanda toplumun içine katılacak olan bu çocukların psikolojik durumlarını da ortaya koyması sebebiyle önemlidir.

Örneklemin gelecek planları, yapmak istediği meslek ve yüksek öğrenim hakkında ne düşündüğü sorulmuştur.

Tablo 36. Örneklemin geleceğe ilişkin planları

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Ailemin yanına gideceğim.	34.3	21.8	26.7
Tek başıma yaşayacağım.	42.9	43.6	43.3
Evlenip, aile kuracağım.	8.6	10.9	10.0
Kardeş veya arkadaşım ile yaşayacağım.	14.3	20.0	17.8
Bilmiyorum.	0.0	3.6	2.2

Birçoğu kurumda uzun yıllardır kalan bu çocukların kurumdan ayrıldıktan sonra ne yapacakları sorusuna verdikleri yanıtlara baktığımızda kız ve erkek çocuklarının toplamda % 43.3 oranla tek başına ev tutup yaşamayı planladıkları ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra % 26.7' lik bir kısmı ise ailesinin yanına gidip yaşamayı, %17.8'i ise kardeş veya arkadaşıyla yaşamayı planlamaktadır. Bu çocukların % 10.0'u ise kurumdan ayrıldığı gibi evlenip kendine yeni bir aile kurmayı düşündüğünü ifade etmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya koymayan bu sonuçlar, bize aslında çocukların yüksek bir oranla tek başına yaşamayı hedeflediklerini, yurttaki kalabalık yaşamın aksine daha yalnız bir yaşamı tercih ettiklerini göstermektedir. Aynı zamanda bu çocukların hayata atıldığında kendi başlarına yaşayabilecekleri inancı taşıdıklarını da bu sonuçlardan çıkarabiliriz.

Geleceğe ilişkin planlarını öğrenmeye yönelik sorduğumuz üniversite okumak ister misiniz sorusuna verdikleri cevaplara baktığımızda %77.8 ile “evet”, %21.1 ile de “hayır” cevabı verildiğini görmekteyiz. Kız çocuklarının geleceğini güvence altına alma isteği erkek çocuklarından daha fazladır. Bunun sebebi ise geçmişte kendilerinin veya annelerinin yaşadıkları kötü hayat deneyimleridir. Bu çocukların eğitimden başka hayata tutunmalarını sağlayacak bir çözüm yolu yoktur.

Tablo 37. Örneklemün üniversite okumayı isteme nedenleri

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Gelecekte hem ek. hem sos.alanda iyi bir yerde olmak için	83.3	90.2	87.3
Yurtta kalmaya devam etmek için	0.0	2.4	1.4
Özgür bir ortamı olduğu için	10.0	4.9	7.0
Diğer	6.7	2.4	4.2

Çocuklar, üniversite öğrenimi görmek istemelerinin temel sebebi olarak toplumda sosyo-ekonomik yönden avantajlı bir konuma sahip olma arzularını göstermişlerdir.

Tablo 38. Örneklemün üniversite okumayı istememe nedenleri (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Üniversite kazanamayacağı için	20.0	38.5	33.3
Para kazanmak için	60.0	30.8	38.9
Gereksiz zaman harcamamak için	20.0	30.8	27.8

Üniversite okumayı istemeyen %21.1'lik kesim ise üniversite kazanamayacağını, kısa yoldan para kazanması gerektiğini ve üniversiteyi gereksiz zaman harcamak olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Tablo 39. Örneklemün gelecekte yapmak istediği meslek ile cinsiyet arasındaki ilişki (%)

n=88	Kız	Erkek	Toplam
Eğitim alanında	48.6	18.9	30.7
Sağlık alanında	14.3	11.3	12.5
Askeriye veya emniyette	17.1	26.4	22.7
Teknik alanda	0.0	18.9	11.4
Serbest meslek	11.4	11.3	11.4
Diğer	8.6	13.2	11.4

Gelecekte çalışmak istedikleri mesleki alanlara baktığımızda %30.7 ile eğitim alanını, %22.7 ile askeriye veya emniyeti, %12.5 ile sağlık alanını tercih ettiklerini görmekteyiz. Bunun yanı sıra, %11.4 ile teknik alan bilgisi gerektiren meslekleri, %11.4 ile serbest meslekleri (tüccar, fırıncı, muhasebeci, kuaför, avukat) ve %11.4 ile diğer (şarkıcı, hostes, halkla ilişkiler uzmanı, futbolcu) meslekleri tercih etmişlerdir.

Cinsiyet değişkenine göre sonuçları tekrar ele aldığımızda kız çocuklarının %48.6 ile toplumda kadınlar için daha uygun kabul edilen, cinsiyet rollerini de içinde barındıran öğretmenlik mesleğini tercih ettiğini görmekteyiz.

Bu mesleği neden seçtiğini kız çocuklarından bir tanesi “Öğretmenlik çünkü; çocuklara eğitim vermek için, çocukları seviyorum.” diye ifade etmiş ve çocuk sevgisine vurgu yapmıştır. Bir diğeri “Hemşire olmayı istiyorum. Ben çocukları, yaşlıları sevdiğim için. Onlara bakmak istiyorum.” ifadesiyle özveriye, “Anasınıfı öğretmeni, kolay bir şeyde ondan. Benim için güzel. Çocuklarla ilgilenmeyi seviyorum.” ifadesiyle bir diğeri kız çocuğu da mesleğin kolay yapılabilir yönüne vurgu yapmıştır.

Erkeklerin kızlardan farklı olarak % 26.4 ile “güç” ve gücün bir simgesi olan “silah”ın ve dolayısıyla “otorite”nin yan yana olduğu askerlik ve polisliği birinci sıraya yerleştirdiğini görmekteyiz.

Erkek çocuklardan bir tanesi neden bu mesleğe yöneldiğini şöyle ifade etmektedir. “Subay olmak isterim. Askeriyede, savaşmayı seviyorum. Askerlerimi savaştırım düşmanla. Pkk’ yla savaştırım.” Bir diğeri ise “Polis olmak istiyorum. Polisliği, adam vurmaya seviyorum. Bir de kurtarmaya seviyorum.” diye meslek seçiminin hangi temele oturduğunu belirtiyor.

Bunun yanı sıra erkek çocuklarının % 18.9 ile yine toplum tarafından erkek için uygun görülen ve yeteneklerini bu yönde geliştirmesini beklediği, içinde cinsiyet rollerini de barındıran teknik alan mesleklere yöneldiklerini görmekteyiz.

“Elektrikçi olacam heralde. Otomasyoncu olmayı planlıyorum. Bilgisayar başında yapıyosun. Ayda 2 milyarımı alırım.” diyerek meslek seçimini teknik bilgi gerektiren bir işten yana kullanan bu erkek çocuk, zekasını, teknik alanda kullanıp, para kazanarak toplumun ondan beklentilerini gerçekleştirmeyi planlamaktadır.

Tablo 40. Türkiye’de iyi bir meslek edinebilmek için gerekli olan destek kaynaklarına ilişkin düşünceler (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Eğitim ve aile	54.3	30.9	40.0
Eğitim ve devlet	22.9	32.7	28.9
Eğitim ve iyi mevkilere gelmiş tanıdık bir kimse	11.4	12.7	12.2
Devlet ve iyi mevkilere gelmiş tanıdık bir kimse	0.0	7.3	4.4
Aile ve devlet	8.6	14.5	12.2
Aile ve iyi mevkilere gelmiş tanıdık bir kimse	2.9	1.8	2.2

Kurumda kalan çocuklara Türkiye’de meslek edinmek için gerekli olan en önemli iki şeyin ne olduğu sorulduğunda, yönelttiğimiz soruya %40.0 gibi bir oranla “eğitim ve aile” ikilisini göstermişlerdir.

Bunun yanı sıra % 28.9 oranlık bir kısım çocuk ise en önemli iki şey olarak “eğitim ve devlet”e işaret etmişlerdir. Bu durum bize toplumda iyi bir meslek edinmek için kullanılan “adam kayırmacılık” yönteminin henüz bu çocuklar tarafından itibar görmediğini, bunun yerine şu anda koruması altında buldukları devlete ve toplumda sınıf atlamanın meşru bir aracı olan eğitime daha fazla değer verdiklerini ortaya koymuştur.

Bunun yanı sıra kendilerinin sahip olmadığı “aile” yi de insanların toplumda iyi bir yere gelmesini sağlayacak önemli bir destek olarak kabul etmektedirler.

4.1.7 . Kurumda Bulunma Sebebinin Sorumluları

Birçoğu aileyi bir çocuğun arkasındaki en önemli destek olarak gösteren çocuklara yetiştirme yurduna geliş sebepleri, kendilerinin yurda bırakılmalarından sorumlu olan aile üyeleri veya yakınlarıyla ilgili sorular yöneltmiştir.

Tablo 41. Bu kurumda bulunmaktan annem sorumludur.(%)

n=85	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen	37.1	41.8	40.0
Kısmen	5.7	16.4	12.2
Sorumlu değil	51.4	36.4	42.2
Bilmiyor	5.7	3.6	4.4
Cevap yok	0.0	1.8	1.1

Kız çocukları kurumda bulunmasından sorumlu kişi olarak %37.1 oranla annesini sorumlu tutmaktadır. Erkek çocuklar da ise bu oran % 41.8'dir. Annelerinin şiddet, yoksulluk ..vb. sebeplerden evden kaçmış olması veya sebep belirtmeden çocuklarını yurda bırakmış olması bu çocukların belleklerinde derin izler bırakmıştır. Bu sebeple %40 oranla annelerini suçlamaktadırlar.

Tablo 42. Bu kurumda bulunmaktan babam sorumludur. (%)

n=85	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen	48.6	36.4	41.1
Kısmen	5.7	14.5	11.1
Sorumlu değil	43.6	31.4	42.2
Bilmiyor	2.9	3.6	3.3
Cevap yok	2.9	1.8	2.2

Kız çocukları % 48.6, erkek çocukları ise %36.4 oranla yurttan kalmalarından sorumlu kimse olarak babalarını göstermişlerdir. Babalarını evdeki şiddetin veya yoksulluğun sebebi olarak gören çocuklar ise yurda bırakılmalarından babalarını sorumlu tutmaktadırlar.

Tablo 43. Bu kurumda bulunmaktan annem ve babam sorumludur. (%)

n=86	%	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen		22.9	30.9	27.8
Kısmen		40.0	40.0	40.0
Sorumlu değil		31.4	25.5	27.8
Bilmiyor		5.7	3.6	4.4
Cevap yok		0.0	0.0	4.4

Anne ve babasını aynı anda yurttan bulunmasından sorumlu tutan çocukların oranlarına baktığımızda hem erkek çocuklarının hem de kız çocuklarının %40.0 ile kısmen annesini kısmen de babasını içinde bulunduğu durumun sebebi olarak kabul ettiğini görmekteyiz. Anne ve babalarıyla beraber yaşadıkları dönemden örnekler vererek içinde bulunduğu durumu anlamlandırmaya çalışan çocuklar, yoksulluk, işsizlik, fiziksel ve duygusal şiddet olaylarını anlatmışlardır. Ancak; anlattıkları olayların sonucu olarak yurda bırakılmış olmalarını bir haksızlık olarak kabul etmektedirler. Bu haksızlığın sorumluları ise, kısmen anneleri kısmen babalarıdır. Babalarının iş bulamamış olması, annelerinin ise şiddete ve yoksulluğa daha fazla katlanmamış olması, başka bir erkeğe veya kendi ailesinin yanına gitmiş olması çocukların bu kimseleri kısmen sorumlu tutmalarına neden olmuştur.

Tablo 44. Bu kurumda bulunmaktan devlet sorumludur.(%)

n=87	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen	11.4	9.1	10.0
Kısmen	5.7	3.6	4.4
Sorumlu değil	80.0	83.6	82.2
Bilmiyor	97.1	96.4	3.3
Cevap yok	2.9	3.6	3.3

Yukarıdaki tabloya bakarak kız ve erkek çocuklarının yurtda bulunmalarının sebebi olarak devleti görmediğini söyleyebiliriz.

Tablo 45. Bu kurumda bulunmaktan toplum sorumludur.(%)

n=88	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen	25.7	23.6	24.4
Kısmen	11.4	9.1	10.0
Sorumlu değil	60.0	65.5	63.3
Bilmiyor	2.6	1.8	2.2
Cevap yok	0.0	0.0	2.2

Kurumda bulunmasının sebebi olarak toplumu gösteren kız çocuklarının oranı %25.7, erkek çocuklarının oranı ise %23.6'dır. Yapılan görüşmelerde bu durumun sebebi sorulduğunda etraftaki komşuların, akrabaların, tanıdık kimselerin bu çocukların yurda bırakılma sürecinde aktif rol aldıkları öğrenilmiştir. Dolayısıyla, çocuklar toplum

derken, kendilerinin yurda bırakılmaları sürecinde önyak olan kimseleri kastetmektedirler.

Tablo 46. Bu kurumda bulunmamdan kendim sorumluyum.(%)

n=86	Kız	Erkek	Toplam
Tamamen	22.9	9.1	14.4
Kısmen	0.0	5.5	3.3
Sorumlu değil	74.3	80.0	77.8
Bilmiyor	2.9	5.5	4.4
Cevap yok	0.0	0.0	4.4

Kısaca toparlayacak olursak, kurumda bulunmalarından kimi sorumlu tuttıklarına ilişkin yöneltilen soruya kızlar tamamen sorumlu olarak %37.1 ile annelerini, %48.6 ile babalarını, %22.9 ile her ikisini, %11.4 ile devleti, %25.7 ile toplumu, %22.9 ile de kendilerini gördüklerini ifade etmişlerdir.

Erkek çocuklar ise bu kurumda bulunmalarından tamamen sorumlu olarak %41.8 ile annelerini, %36.4 ile babalarını, %30.9 ile hem annelerini hem babalarını, %9.1 ile devleti, %23.6 ile toplumu, %9.1 ile kendilerini gördüklerini ifade etmişlerdir.

Anne veya babalarını kurumda bulunmasından sorumlu tutan çocuklara neden yurda bırakıldıkları sorulduğunda, bırakılma sebeplerinin açlık sınırında yoksulluk, aile içi şiddet, aile içi cinsel istismar ve yüksek derecede çocuk ihmali olduğu ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk sebebiyle yurda bırakılan kız çocuklarından bir tanesi “Eskişehir’den burada çalışan bir görevli vardı, aynı mahallede oturuyorduk. Babama söyledi, çok iyi bakarlar dedi, kendin bakamıyorsun dedi. Yiyecek ekmeğimiz yoktu.” şeklinde yurda bırakılma sürecini anlatmıştır.

Bir diğeri,

“Annem babam beraber. Babam bize bakamadı, babam hapisteydi 8 yaşındayken beri adam psikopat. Bir adamın kulağını kesti, adam yaralama. 45 gün kaldı hapishanede. Şimdi evde. Anneme de bazen kızdığında döver. Yurda verilmeyi ben istemeyecektim, sizin gibi bir kadın verdi. O bizim akrabamız.”

diyerek aile içi şiddetin yurda bırakılmasında önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir.

Aile içi cinsel istismara maruz kalan bir kız çocuğu ise olanları şöyle ifade etmiştir:

“Babam sorumlu. Zaten ağabeylerim engelliydi. Annemi kız evlat doğursun diye dövüyordu. Ağabeylerime tecavüz ediyordu ama kız çocuğu da istemiş ben doğmuşum. Bana da yapınca (cinsel taciz) verdiler yurda. Aslında (babamı) zehirleyip öldürmeyi düşünüyorduk. Polise haber verdi annem, dedem kızdı haber verdi diye. Aslında ben gitmek istemiyordum, her istediğinde gidip geleceksin dediler, babamdan korumak için aldılar. Akrabalarım da öyle dediler. Ben de kabul ettim.”

Bir diğerk erkek çocuğu ise “Devlet fakirlikten sorumlu” diyerek, yurtda bulunmasının sorumlusu olarak devleti göstermiştir.

Yurda bırakılan çocukların ailelerinin temel özelliklerine baktığımızda aile reisi kabul edilen babanın işgücü piyasasında süreklilik arz eden bir yer edinmemiş olduğunu, annelerinin ise ev hanımı olduğunu görmekteyiz. Annelerin çoğunlukla yoksulluk sebebiyle şiddete maruz kalıp, evi terk ettiğini, çocuk sayısının %91.1 oranla 1-6 arası olduğunu, içerisinde buldukları toplumsal ilişki ağının kuvvetli olmadığını anket verilerinden yola çıkarak ifade edebiliriz. Genel olarak eğitim ve gelir seviyelerinin oldukça düşük seviyede olduğunu, yerleşim yerlerinin ise fiziksel koşullar açısından sağlıklı bir yaşam için gerekli olan standartları taşımadığını da yapılan derinlemesine görüşmelere dayanarak söyleyebiliriz. Dolayısıyla “refah devleti” söylemleri bu tip aileler için teorik düzlemde kalmış, hayata geçirilememiştir.

Parsons’ın yapısal-işlevselci yaklaşımına göre 1950’li yılların endüstri toplumları için işlevsel bir araç olan çekirdek ailede erkek, ekmeği kazanan, kadın ise evi düzenleyen,

çocukların bakımını üstlenen kişiydi. Bu cinsiyete dayalı rol paylaşımı ise, ailenin sürekliliğini, çocukların toplumsallaşmasını, erkek ve kadının birbirini tamamlayarak bütünleşmiş, uyumlu bir yapı oluşturmasını sağlamaktaydı. Böylece işgücü piyasası hem erkeğin emekgücünden hem de kadının işgücünün yeniden üretimini sağlayan ücretsiz emeğinden yararlanabilmekteydi.

Ancak; ekolojik aile modelinin de ortaya koyduğu üzere aile durağan, sabit bir oluşum değildir ve etrafında gelişen ekonomik, toplumsal, siyasal süreçlerden etkilenir ve dönüşüm geçirir(Umberson, Slaten; 2000).

Kadınların da emek piyasasında yer almaya başlamasıyla artan özgürlükleri ve gelişkin refah devleti politikalarının desteğiyle Batı'da boşanmalar 1940'dan bu yana artış göstermiş, hatta boşanmış aile sayısı bu yıla kıyasla iki katına, tek ebeveynli aile sayısı ise üç katına çıkmıştır(Waldman, 1983).

Bunun yanı sıra neoliberal politikalarla beraber 1980'li yıllar, refah devletinin gücünü yitirmesine ve "aile" kurumunun Parsons'un tanımıyla özdeşleşen işlevsel özelliğinin öneminin anlaşılmasına sebep olmuştur.

Batı'daki gelişkin refah devleti politikaları sonrası artan boşanma oranlarını, bu sistemin yasalar çerçevesinde boşanmayı kolaylaştırmasına ve kadına boşanma sonrası verilen desteğe bağlayan Murray'in aksine üzerinde çalışma yaptığımız örneklem, alt sınıfa ait Türkiye'deki boşanmaların farklı dinamikler sebebiyle yaşandığını ortaya koymuştur.

Moraes'in(2000) Wilson'a atıfta bulunarak çalışmasında ortaya koyduğu gibi yoksulluk ve yoksulluğun alt-sınıflar üzerindeki yıkıcı etkisi, enformel sektörde çalışma koşullarının zorluğu, bu insanlar üzerindeki stresi tetiklemekte ve aile içi çocuğa ve kadına yönelen şiddeti artırmaktadır.

Wilson'u destekler nitelikte işgücü piyasası özellikleri taşıyan Türkiye, Esping-Andersen'in Batı'daki devletlerin refah rejimleri tipolojisinden farklı özellikler taşıyan,

gelişmekte olan ülkelerdeki refah rejimlerini kapsayan Güney Avrupa Modeli'yle daha fazla tutarlılık göstermektedir.

Buna göre işgücü piyasasında enformel sektör özellikleri yoğunluktadır. Bireylerin sosyal güvenceleri devlet tarafından değil mensubu oldukları geniş aileler tarafından sağlanmaktadır. Ancak, son dönem ortaya çıkan “yeni yoksulluk” diye ifade edilen yoksulluk biçiminde geniş ailelerin de desteği azalmıştır.

Örneklelimizi ele aldığımız da bu kimselerin aile reislerinin %77.8 ile enformel sektörde çalıştığını, %14.3'ünün ise herhangi bir işte çalışmadığını dolayısıyla, çalışma koşulları sebebiyle üzerlerinde yoğun bir stres olduğunu fakat, aynı zamanda geniş aile desteğinden de yoksun olduklarını söyleyebiliriz. Örneklelimizin de ortaya koyduğu üzere var olan bu koşullar boşanmayla sonuçlanmış ve çocukların büyük bir bölümü bir süreliğine de olsa tek-ebeveynli ailelerde yaşamışlardır.(Vogel, 2003).

Çalışmalar (Hartley, 2004; Thomas, 2007) gösteriyor ki tek ebeveynli aileler, çift-ebeveynli ailelerden ekonomik olarak dört kat daha yoksul durumdadır. Etnisite, cinsiyet, eğitim, medeni hal, yaş ve barınma durumu tek-ebeveynli aileleri etkileyen faktörlerdir(Amato, 2000).

Ayrıca; eğer ebeveyn kadın ise bu durumda çocuk bakımı da genellikle anneye kalmakta ve baba sorumsuz davranmaktadır(Umberson, 2000). Bununla beraber kadın, düşük kalite çalışma koşulları, düşük ücret, uzun çalışma saatleri, ağır iş yükü ile baş etmek durumundadır. Bu durumdaki anne, uzun çalışma saatleri sebebiyle evinden erken çıkmakta, çocuğunu başka bir kadına emanet etmekte, onun psikolojik, kişisel gelişimine destek olamamakta, aynı zamanda ev işlerinden de sorumlu tutulmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi ülkelerde boşanmış kadınlara herhangi bir devlet desteğinin olmaması, bu kimselerin ailelerinin veya belirli kimselerin yardımlarıyla yaşamalarına sebep olmaktadır. Örneğin kendisiyle derinlemesine görüşme yapılan bir erkek çocuğu annesinin boşanma sonrası içinde bulunduğu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“Dedem anneme bakmaya başlamış, tabii bizden ayrılınca, bir de dayılarım var subay, astsubay, onlar da sevmiyor bizi. Onlar da bakıyor tabii, yardım ediyor. O da kendisi çalışıyor, kardeşimi de götürüyormuş çalışmaya beraber, yaşıyor.”

Buna rağmen, tek başlarına aile geçindirmeye çabalayan kadınların, yeterince beslenemediklerini ve evlerinin sağlıklı bir altyapıya sahip olmadığını, öncesinde de yüksek öğretim görmemiş olmalarının sınıf atlamalarını olanaksız hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bununla beraber bu kadınların toplum tarafından, çift ebeveynli ailelerde çocuk büyüten, çalışmayan annelerle kıyaslandıkları da yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur(Waldfogel, 1998; Darst, 2006; Cheng, 2007;).

Sonuç olarak; bu durumla baş edemezlerse ikinci bir evlilik yapmak zorunda kalmaktadırlar. Örnekleminizin % 49.4’ünün sınırlı bir bölümünün ilk eşleriyle, çoğunluğunun ise ikinci bir kişiyle evli olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu kimselerin herhangi bir sosyal güvencesinin, gelirin ve desteğinin olmamasının onları tekrar evlenmeye yönelttiğini söyleyebiliriz.

4.1.8 Örneklemin Yoksulluk İle İlgili Düşünceleri

Bu bölümde yoksulluğun tanımı, kimlerin yoksul olarak nitelenebileceği, yoksulluğun sebepleri ve yoksulluktan kurtulmanın yollarına ilişkin çocuklara açık- uçlu soruların yanı sıra likhert ölçeğine göre düzenlenmiş sorular yöneltilmiştir.

Tablo 47. Sizce fakir kime denir?(%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Maddi-manevi hiçbirşeyi olmayana	11.4	10.9	11.1
Maddi olarak hiçbirşeyi olmayana	82.9	85.5	84.4
Diğer	5.7	3.6	4.4

Kurumda kalan çocukların yoksulluk algısına yönelik sorduğumuz sorulara verdikleri yanıtlara baktığımızda bu çocukların maddi olarak hiçbir şeyi olmayan kimseleri %84.4 oranla yoksul olarak tanımladıklarını görmekteyiz.

Evi olmayan, arabası olmayan, yiyecek ekmeği, cebinde parası olmayan kimseler bu çocuklara göre fakirdir. Bu durumu çocuklardan biri şöyle ifade etmiştir “İşi olmayan, evi olmayan, ailesine bakamayan, ona buna muhtaç olana denir.”

Ayrıca çocukların % 11.1’lik bir kısmı ise maddi-manevi hiçbirşeyi olmayan kimseleri fakir olarak tanımlamıştır. Ahlakı iyi olmayan, kalbinde sevgi bulunmayan ya da toplumda hor görülen, küçümsenen aynı zamanda parası olmayan kimseler bu çocuklara göre fakir olan kimselerdir. Fakirleri bu kapsamda değerlendiren biri “Fakir, parası olmayan, yoksul, ruhsuz, parası da ruhu da yok, her şeyini kaybetmiş hayattan bir beklentisi yok. Onlar ölüyorlar.” diyerek “onlar” diye tabir ettiği kesimden kendini ayırmıştır.

Kendilerini fakir mi zengin mi olarak gördüklerini sorduğumuzda ise bir kısmı, kendilerini ne iyi ne kötü olarak gördüklerini, “orta karar” diye tabir edilebileceklerini ifade etmişlerdir.

Bir kısmı ise fakir olmadıklarını, ceplerinde paralarının, yiyeceklerinin, giyeceklerinin olduğunu, devletin onlara baktığını ifade etmişlerdir. Kendisini oldukça iyi bir durumda gören çocuklardan bir tanesi “Fakir parası olmayana, evi olmayana, aç açıkta kalana. Ben ortayım. Bana göre kendim zenginim. Her ihtiyacımı karşılıyorum.” diye içinde bulunduğu durumdan memnuniyetini belirtmiştir. Bir diğeri “Bence fakir, ihtiyaçlarını, ev masraflarını karşılayamayana denir. Ben ne zenginim ne de fakir.” diyerek “orta” da olduğunu ifade etmiştir. Bir diğeri çocuk ise yoksulluğa farklı bir anlam getirmiş, “Fakir, yoksullara denir. Yoksul, anasız babasız. Ben yoksulum.” diyerek yoksulluğa içinde bulunduğu ailevi duruma uyumlu bir anlam yüklemiştir.

Bu cevapları cinsiyet değişkenine göre ele aldığımızda ise anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Tablo 48. Sizce zengin kime denir? (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Maddi olanakları iyi durumda olan kimse	74.3	83.6	80.0
Maddi olanakları iyi, manevi değerleri kötü durumda olan kimse	14.3	9.1	11.1
Maddi, manevi iyi durumda olan kimse	11.4	7.3	8.9

Fakir kimdir sorusunun ardı sıra yönelttiğimiz zengin kimdir sorusuna ise %80.0 oranla maddi olanakları iyi durumda olan kimse diye tanımlamalar gelmiştir. Bunlardan bir tanesi zengini, “parası çok olan lüks bir evi olan, araba, şirketi, fabrikası, mağazası.” diye tanımlamış, bir diğeri “zengin, istediğini alabilen, parası yeten, devlete karşı güçlü olan, bazı işadamları var o kadar şey yapıyorlar cezaevine girmiyorlar” diye başka bir boyut katarak betimlemiştir.

Diğer taraftan % 11.1 ile maddi olanakları iyi, manevi değerleri kötü durumda olan kimse diye tanımlanan zengin insan için “Çakallara denir, kimse durduk yere zengin olamaz. Uyuşturucu ya da hırsızlıktır.” ifadesi kullanan bir çocuğun yanı sıra “Parası pulu olan, kendini beğenmiş, hava atan, kişidir. Çok gıcık kaparım. Zenginsen zenginliğini bilecen.” diyerek zengin insanlara karşı beslediği olumsuz duyguları dile getiren bir diğer çocuğu örnek diye verebiliriz. Ayrıca zengin insanların içinde buldukları ilişki ağlarına bakarak “Parası olana, güçlü olana, bakan arkadaşı olana(zengin denir), ihaleleri sana aktaracak başka yolu yok.” diye tanım yapan bir diğer çocuk, toplumda dezavantajlı konumda bulunan insanların avantajlı durumda bulunan zengin kimseler hakkında ne düşündüklerini ifade etmiştir.

Tabii bu çocukların yanı sıra %8.9 oranla zenginler hakkında iyimser düşünceler besleyen ve zenginleri hem maddi hem de manevi durumu iyi olan kimse diye

tanımlayan çocuklar da mevcuttur. Örneğin bir çocuk, “Zengin parası olan ama gönlü de zengin olabilir.” diyerek zihnindeki zengin tanımını dile getirmiştir.

Tablo 49. Yoksulluğun sebebine ilişkin düşünceler (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Yapısal sebeplerdir.	62.9	52.7	56.7
Bireysel sebeplerdir.	34.3	38.2	36.7
Kader, alınyazısıdır.	2.9	1.8	2.2
Diğer	0.0	7.3	4.4

Kurumda kalan çocukların gözünde yoksulluğun sebebinin ne olduğunu öğrenmek amaçlı yönelttiğimiz açık uçlu “Yoksulluğun sebebi sizce nedir.” sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda % 56.7 oranla işsizlik, eğitimsizlik gibi yapısal sebeplere, %36.7 oranla tembellik, sorumsuzluk gibi bireysel sebeplere, %2.2 oranla da kader, alınyazısı gibi rasyonel olmayan sebeplere işaret edilmiştir.

Dolayısıyla kurumda kalan çocukların yoksulluğun sebeplerine ilişkin gözlemlerinin azımsanmayacak derecede isabetli olduğunu söyleyebiliriz.

Yoksulluğun sebebini yapısal sebeplere dayandıran çocuklardan biri “Hayat şartları öyle olduğu için. Babası okutamamıştır. Eğitim almamıştır. Zenginler kendi keselerini dolduruyorlar, devlet elinden tutmuyor, zenginler kendileri yiyip içip yatıyorlar.” diyerek var olan şartların yoksul insanların önünde engel oluşturduğunu ifade etmiştir. Bir diğeri tamamen devleti ve şu andaki hükümet politikalarını suçlayarak “Bir kere devletin %100 hata %200 sorumluluğu var. Tayyip’in %1000 hatası. Millet de çalışmıyor, çalışacaklar.” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 50. Yoksulluğun sebebi ile ilgili ifadelere ilişkin düşünceler

(E:Erkek, K: Kız, T:Toplam)

n=90	Katılıyorum.			Katılmıyorum.			Fikrim yok.		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T
Yoksulluğun sebebi, kişinin tembel olmasıdır.	65.7	60.0	62.2	31.4	32.7	32.2	2.9	7.3	5.6
Yoksulluğun sebebi, kişinin ailesidir.	45.7	38.2	41.1	48.6	56.4	53.3	5.7	5.5	5.6
Yoksulluğun sebebi, siyasilerdir/hükümetlerdir.	31.4	14.5	21.1	48.6	67.3	60.0	20.0	18.2	18.9
Yoksulluğun sebebi, devlettir.	14.3	10.9	12.2	82.9	85.5	84.4	2.9	3.6	3.3
Yoksulluğun sebebi, zenginlerdir.	31.4	23.6	26.7	60.0	69.1	65.6	8.6	7.3	7.8
Yoksulluğun sebebi, kaderdir, alinyazısıdır.	60.0	36.4	45.6	25.7	38.2	33.3	14.3	25.5	21.1

“Diğer” cevabını veren kız oranı %2.9, erkek oranı ise %7.3’tür.

Yoksulluğun sebebiyle ilgili yukarıdaki açık uçlu soruya ek olarak bir de üç seçenekli bir likert ölçeği oluşturulmuştur. Bu ölçeğe göre yoksulluğun sebebi aşağıdakilerden hangisidir sorusuna “katılıyorum, katılmıyorum, fikrim yok” cevaplarını vermeleri beklenen çocuklar, “Yoksulluğun sebebi kişinin tembel olmasıdır” ifadesine % 62.2 ile “katılıyorum” cevabı vermişlerdir.

“Yoksulluğun sebebi devlettir” ifadesine ise %84.4 gibi dikkat çekici bir oranla “Yoksulluğun sebebi zenginlerdir.” ifadesine ise %65.6 oranla “katılmıyorum” cevabı vermişlerdir.

Cinsiyet değişkenine göre cevapları ele aldığımızda ise %31.4 ile kızların yoksulluğun sebebini siyasi partilere yüklerken, erkeklerde bu oranın %14.5 ‘te kaldığını görmekteyiz. Aynı şekilde, kız çocukları %60.0 gibi bir oranla yoksulluğun sebebini kader ve alinyazısına yüklerken, erkek çocuklarında bu oranın %36.4’te kaldığını görmekteyiz. Ancak; kıkare testiyle cinsiyet değişkenine göre verilen cevapların anlamlı

bir farklılaşma gösterip göstermediğine bakıldığında değişkenler arası anlamlı bir farklılaşma kaydedilmemiştir.

Tablo 51. Yoksulluktan kurtulmanın yollarına ilişkin düşünceler(%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Bireysel çabayla diyenler.	82.9	94.5	90.0
Bir kimseden veya kurumdan yardım alarak diyenler.	8.6	3.6	1.8
Allah'ın yardımıyla diyenler.	9.0	5.6	4.4

Kurumda kalan çocukların yoksulluktan kurtulmanın çaresini ne olarak gördüklerine ilişkin sorulan soruya verdikleri yanıtlara baktığımızda % 90.0 oranla bireysel çabayı gösterdiklerini görmekteyiz. Bunun sebebi ise bir kimseden veya bir kurumdan yardım alarak yaşamayı ahlaklı bir davranış olarak görmemeleridir. Soruya cevap verirken beden dilleri, mimikleri ve yaptıkları açıklamalarla herhangi bir yerden yardım almayı, güçsüzlük, acizlik, ve insanlık gururuna yakışmayan bir davranış olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu cevaplar aynı zamanda liberal yaklaşımın, bağımlılık yaklaşımının devletten yardım alan kesimleri tanımlamalarının tersine bir tablo ortaya koymuştur. Refah devleti tartışmalarında liberal yaklaşım taraftarlarının iddia ettiği üzere yoksul bireylerin çalışma isteğinden yoksun, tembelliğe yatkın, devlet yardımlarına “bağımlı” bireyler olmadıklarını, yoksulluktan kurtulmanın çaresi olarak çalışmayı, bireysel çabayı öncelikli kabul ettiklerini göstermektedir.

Tablo 52. Yoksulluktan kurtulmanın yollarına ilişkin düşünceleri (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Kişinin kendi çalışma azmine ve gayretine bağlıdır.	65.7	63.6	64.4
Kişinin ailesinin yardımına bağlıdır.	2.9	1.8	2.2
Devletin yardımına bağlıdır.	0.0	1.8	1.1
Zenginlerin yardımına bağlıdır.	2.9	0.0	1.1
Allah'ın yardımına bağlıdır.	28.6	32.7	31.1

Yukarıdaki açık uçlu soruya ek olarak altı seçenektan oluşan ve yoksulluğun sebebine ilişkin en önemli iki sebebi belirtmelerini istediğimiz çocukların verdikleri cevaplara baktığımızda yoksulluktan kurtulmanın yolunu yine kişinin kendi çalışması ve gayretine bağlayan kız ve erkek çocuklarının % 64.4 oranında olduğunu görmekteyiz. Kişinin kendi çalışmasının yanı sıra en önemli ikinci şey olarak ise % 31.1 ile Allah'ın yardımının önemi ifade edilmiştir.

Tablo 53. Yurttta yaşama ilişkin öncelikli şeyler ve cinsiyetle arasındaki ilişki (%)

Yurttta yaşamakla ilgili sevdiğim üç şey		Kız	Erkek	Toplam
1.Öncelik n=90	Arkadaşlarım	48.6	45.5	46.7
2.Öncelik n=82	Yurdun psiko-sosyal ihtiyaçlarımı karşılaması ve güven vermesi	24.2	26.5	25.6
3.Öncelik n=60	Yurttta temel ihtiyaçlarımın karşılanması	25.0	16.7	20.0
	Yurdun sosyal ortamı, etkinlikleri	38.9	16.7	30.0

İçinde yaşadıkları kuruma ilişkin yönelttiğimiz soruya verdikleri yanıtlara baktığımızda hem kız hem de erkek çocuklarının en sevdiklerini söyledikleri ilk şey arkadaşlarıdır. Arkadaşlık ilişkisi bu çocukların içinde yer aldıkları tek samimi ilişkidir ve bu sebeple sonuçlar üzerinde etkili olmuştur.

İkinci olarak en sevdikleri şey ise yurttaki sevgi, saygı, arkadaşlık..vb.ortamıdır. Bu ortamın psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşıladığını ve kendilerine güven duygusu verdiğini de eklemişlerdir.

Üçüncü şey olarak ise kız çocukları, % 25.0 ile yurttta temel ihtiyaçlarının karşılanmasını gösterirken, %38.9 ile erkek çocuklar yurdun sosyal ortamını, etkinliklerini göstermişlerdir.

Yurtta yaşamakla ilgili en sevmedikleri üç şeyi sıralamaları istendiğinde kız çocukları en sevmedikleri şeyin yurt kurallarının sıklığı olduğunu ifade etmişlerdir. Kız çocukları ikinci sırada en sevmedikleri şey olarak ise arkadaşlarının psiko-sosyal davranış bozukluklarından kaynaklanan birbirlerine küfür etmeleri, bağırması, hocalara ve arkadaşlarına saygısız davranmaları, yurttan kaçmaları..vb. davranışlarını göstermişlerdir. Bunların ardısıra rahatsız olduklarını ifade ettikleri diğer bir şey ise yurttan çalışan personelin kendilerine karşı olan tavırlarıdır.

Aynı soruyu erkek çocuklarına yönelttiğimizde ise erkekler, büyük çocukların küçük çocuklara karşı olan tavırlarını yani büyük çocukların küçük çocuklara iş yaptırmalarını, onlara şiddet uygulamalarını, paralarını almalarını en önemli rahatsızlıkları olarak ifade etmişlerdir. Bu önemli rahatsızlığın yanı sıra, yurttan beraber kaldıkları arkadaşlarının psiko-sosyal davranış bozukluklarından kaynaklanan saygısız tavırlarını, hırsızlık yapmalarını sıralamışlardır.

4.1.9. Yurtta Yapılması İstenen Değişiklikler, Aileye İlişkin Algı ve Toplumsal Dışlanmışlık Hissi

Yetiştirme yurdunda kalan çocukların yurt, okul, arkadaş ortamı gibi buldukları ortamda nelerden rahatsız olduklarını ve aileye ilişkin algılarını ölçebilmek için kendilerine aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

Tablo 54. Siz yönetici olsaydınız yurttan ilk değiştireceğiniz şey ne olurdu?

n=85	Kız	Erkek	Toplam
Yurdun fiziki özelliklerini	20.6	35.3	29.4
Yurt kurallarını	41.2	5.9	20.0
Çocukların kötü alışkanlıklarını	17.6	39.2	30.6
Yurt çalışanlarına yönelik	14.7	17.6	12.9
Hiçbir değişiklik yapmak istemeyenler	5.9	0.0	5.9
Diğer	0.0	2.0	1.2

Yurtta kalan çocukların eğer yurdun yöneticisi olsalardı ilk değiştirecekleri şey ne olurdu sorusuna verdikleri cevaplara baktığımızda kız ve erkek çocukların birbirlerinden farklı cevaplar verdiklerini görmekteyiz.

Kız çocukları her fırsatta dile getirdikleri erken uyuma, yurda giriş-çıkış saatlerinin kısıtlayıcı olması, giyim kuşama müdahale edilmesi, bisiklet sürmenin yasak olması, Tv izleme ve internet kullanmanın sınırlı olması...vb. yurt kurallarını %41.2 oranla değiştireceklerini ifade etmişlerdir. Erkek çocuklar ise önceliği %39.2 oranla çocukların hırsızlık, bağrışma, saygısız davranma, büyük çocukların küçük çocuklara şiddet uygulaması, arkadaşları tarafından haklarının yenmesi, gibi kötü alışkanlıklarını değiştirmeye vereceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 55. Kurumla ilgili bir şikayeti olduğunda izlediği yollar(%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Kimseye söylemem.	8.6	18.2	14.4
Sadece samimi olduğum birkaç arkadaşına söylerim.	14.3	14.5	14.4
Sadece samimi olduğum birkaç görevliye söylerim.	2.9	3.6	3.3
Yurt yöneticisine veya il müdürüne söylerim.	68.6	60.0	63.3
Diğer	5.7	3.6	4.4

Kurum içi iletişim kanallarının açık olup olmadığını öğrenmeye yönelik sorduğumuz “kurumla ilgili bir şikayetiniz olduğunda ne yaparsınız” sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda hem kız hem erkek çocukların ilk gidecekleri yerin yurt yöneticisi olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize yurt yöneticilerinin ve il müdürünün çocuklara yakın davrandıklarını ve aradaki iletişim kanalının açık olduğunu göstermektedir.

Tablo 56. Aile ilgili tanımlamalar (%)

n=85	Kız	Erkek	Toplam
Birkaç kişiden oluşan topluluktur diye tanımlayanlar	54.5	69.2	63.5
Çocuklarına maddi-manevi destek olandır.	36.4	28.8	31.8
Aile, yurttur.	9.1	1.9	4.7

Kurumda kalan çocukların bir zamanlar içinde yaşadığı veya hiç yaşamadığı bir kurum olan aile ile ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla sorduğumuz açık uçlu “aile nedir?” sorusuna verdikleri cevaba baktığımızda çocuklar bu kurumu, yüksek oranla hiçbir değer atfetmeden birkaç kişiden oluşan topluluktur diye tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra %31.8 oran ile aileyi çocuklarına maddi-manevi destek olan bir kurum olarak tanımlamışlardır.

Tablo 57. Aile toplumun temelidir. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Katılıyorum	88.6	89.1	88.9
Kısmen katılıyorum	2.9	5.5	4.4
Katılmıyorum	8.6	5.5	6.7
Fikrim yok	0.0	0.0	0.0

Yukarıdaki açık uçlu soruya ek olarak sorduğumuz likert ölçekli soruya verilen cevaplara baktığımızda “Aile, toplumun temelidir.” ifadesi hem kız hem erkek çocuklar tarafından %88.9 oranla kabul görmüştür. Refah devleti tartışmalarında da toplumun temel taşı olarak nitelenen “aile” kurumu, bu çocukların hayatlarında kendinden beklenen işlevi yerine getirememiştir. Bunun sebebi ise refah devleti uygulamalarının

zayıf olduğu ülkelerde aile kurumunun kendini koruyamamış olması ve temelin sarsılmış olmasıdır. Buna rağmen aileye ilişkin düşünceler, varolan gerçekliği değil, idealize edilmiş bir kurumu işaret etmektedir.

Tablo 58. Aile dayanışma demektir.

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Katılıyorum	94.3	89.1	91.1
Kısmen katılıyorum	0.0	1.8	1.1
Katılmıyorum	5.7	9.1	7.8
Fikrim yok	0.0	0.0	0.0

Ayrıca “Aile dayanışma demektir.” ifadesi de %91.1 ile her iki grup tarafından yüksek kabul görmüştür. Her ne kadar kendi aileleri bir dayanışma ağı sağlayamamış olsa da bu çocukların zihinlerindeki aile imajı olumludur ve olması gerekeni yansıtmaktadır. Kendilerini sağlam bir zemin üzerinde görmeyen, devletin sağladığı imkanların belli bir yaş sınırıyla kısıtlanmış olduğunun farkında olan bu çocuklar yurttaki kardeşleri varsa harçlıklarını kardeşlerinin harçlıklarıyla birleştirmekte, biriktirmekte, büyük çocuklar, kardeşleri için anne, baba rolünü üstlenerek onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Böylece, zihinlerindeki aile mitini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

Tablo 59. Aile bireyin sığınabileceği en güvenli limandır. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Katılıyorum	54.3	67.3	62.2
Kısmen katılıyorum	20.0	16.4	17.8
Katılmıyorum	25.7	16.4	20.0
Fikrim yok	0.0	0.0	0.0

Bunun yanı sıra, “Aile bireyin sığınabileceği en güvenli limandır” ifadesine %62.2 oranla hem kız hem de erkek çocuklar onay vermiştir. Bu çocukların %37.8’i için ise “güvenli” kelimesi kendi ailelerinde uğradıkları duygusal, fiziksel şiddet, cinsel istismar, terk edilmişlik göz önüne alındığında geçerli değildir.

Tablo 60. Aile şiddetin yaygın olduğu bir kurumdur. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Katılıyorum	51.4	32.7	40.0
Kısmen katılıyorum	28.6	16.4	21.1
Katılmıyorum	20.0	47.3	36.7
Fikrim yok	0.0	3.6	2.2

“Aile şiddetin yaygın olduğu bir kurumdur.” ifadesine gelince kızlar %51.4 ile “katılıyorum” cevabı verirken erkeklerin %47.3’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, erkek egemen toplum yapısını da gözönüne aldığımızda kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

Tablo 61. Dayak cennetten çıkmadır. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Katılıyorum	5.7	12.7	10.0
Kısmen katılıyorum	5.7	10.9	8.9
Katılmıyorum	88.6	72.7	78.9
Fikrim yok	0.0	3.6	2.2

Son olarak “Dayak cennetten çıkmadır.” ifadesine verilen cevaplara baktığımızda %78.9 oranla “katılmıyorum” cevabı verildiğini görmekteyiz. Yüksek oranda ailede şiddet görmüş olan veya ailelerinin parçalanmasında şiddetin önemli rolü olan bu çocuklar, şiddeti tasvip etmemekte, olmaması gereken bir davranış normu olarak kabul etmektedirler. Yaşadıkları şiddete örnek olarak derinlemesine görüşme yapılan çocuklardan bir tanesi şu olayı anlatmıştır.

“En son dövdüğünde zaten kömürlüğümüz vardı, bizim evin dışında, orada da belediyeden aldığımız kömürler duruyordu, ben de nedense dışarı çıktım. Ses çıkarmaya çalışan biri var ama sesi çıkmıyor gibiydi. Bir gittim kömürlüğe, annem yerde kanlar içinde babam çıkmış üstüne dövüyor, en son eline büyük bir kömür parçasını aldı, kafasına çakacaktı, ben annemin üstüne yattım, abim geldi sesime, annemde bunu fırsat bilip karakola kaçtı...”

Böylece, her ne kadar içerisinde var oldukları aile yapıları onlar için koruma, kollama işlevini yerine getirememiş olsa da böyle bir aileye olan özlemleri sebebiyle kız ve erkek çocuklarının zihinlerindeki “aile” kavramının olumlu olduğunu görmekteyiz. Bu çocuklar, kendi ailelerinden bağımsız olarak aileyi imgelemlerinde olumlu kurgulamışlardır.

Tablo 62. En yakın hissedilen kurum ve cinsiyet ilişkisi (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Devlet	17.1	20.0	18.9
Aile	11.4	20.0	16.7
Okul	8.6	0.0	3.3
Yurt	51.4	56.4	54.4
Diğer	11.4	3.6	6.6

Kurumda kalan çocuklardan kendilerine en yakın hissettikleri kurumu söylemeleri istendiğinde kız çocukları %51.4 ile erkek çocukları ise %56.4 ile ihtiyaçlarını

karşılamanın yurda işaret etmişlerdir. Yurt, bu çocuklar için “aile”nin işlevini yerine getiren yani beslenme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan, beraber yurttan kaldığı arkadaşlarıyla bir aileymişçesine kader birlikteliği yaptığı, herhangi bir sorunla karşılaştığında ona yardım edebilecek kimselerin bulunduğu, eğitim hayatını devam ettirmesine imkan veren, hayata kalmasını sağlayan önemli bir yerdir. Yurt ve devleti aynı şey kabul eden çocukları da göz önüne aldığımızda %70 oranla bu çocukların kendilerine en yakın hissettikleri kurumun ne onları burada yaşamaya mahkum etmiş olan aileleri, ne de kendilerini zaman zaman dışlanmış olarak hissettikleri okuldur. Bu çocuklar için kendileri gibi terk edilmiş olan çocukların bulunduğu yer olan yurt, aynı zamanda kendilerine en yakın hissettikleri kurumdur.

Tablo 63. Yurttan kaldığım için okuldaki arkadaşlarım beni dışlamaktadır. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Her zaman	8.6	0.0	3.3
Çoğu zaman	0.0	5.5	3.3
Bazen	22.9	10.9	15.6
Nadiren	11.4	5.5	7.8
Hiç	57.1	78.2	70.0
Fikrim yok	0.0	0.0	0.0

Kurumda kalan çocukların kendilerini toplumsal alanın neresinde gördüklerine ilişkin yönelttiğimiz soruya verdikleri cevaplara baktığımızda kızların %42.9’u “her zaman”, “bazen”, “nadiren” diye toplamda en az bir kez toplum tarafından sosyo- kültürel anlamda dışlandığını ifade ettiğini görmekteyiz. %57.1’i ise okul arkadaşları tarafından dışlandığını düşünmediğini ifade etmiştir.

Erkek çocukların ise %21.9’u “çoğu zaman”, “bazen”, “nadiren” diye cevaplar vererek dışlandıklarını düşünseler de %78.2’si okul arkadaşları tarafından dışlanmadığını düşünmektedir.

Tablo 64. Yurttta kaldığım için okuldaki öğretmenlerim beni dışlamaktadır. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Her zaman	3.0	0.0	1.2
Bazen	12.1	1.9	5.9
Nadiren	3.0	3.8	3.5
Hiç	81.8	94.2	89.4

Öğretmenleri ve yurt çalışanları tarafından kendilerinin dışlanıp dışlanmadığını sorduğumuzda ise hem kız hem de erkek çocukları yüksek oranlarla dışlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Devlet olarak kabul ettikleri yurt çalışanlarının yanı sıra, çocukların gözünde devleti temsil eden kimseler okuldaki müdürleri ve öğretmenleridir. Yurttta kalan çocukların içinde buldukları durumu yakından takip eden okul müdürleri ve öğretmenleri yurtlara zaman zaman ziyaretler yapmakta ve öğrencilerinin durumundan, yurda gelme sebeplerinden yüksek oranlarla haberdar olmaktadır. Devletin görevi, bu kimseleri dışlamaktan çok onları gözetim altında tutmak, yaptıklarından haberdar olmak ve disipline etmektir. Gittikleri okullara gelen öğrencilerin de sosyo-ekonomik yönden bu kimselerden pek parlak olmadığı göz önünde tutulduğunda çocukların neden kendilerini dışlanmış hissetmedikleri, öğretmenlerin veya okul müdürlerinin bu çocukları neden dışlamadığı açıklık kazanmaktadır.

Tablo 65. Yurttta kaldığım için yurt çalışanları beni dışlamaktadır. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Bazen	2.9	1.8	2.2
Nadiren	0.0	1.8	1.1
Hiç	97.1	94.5	95.6
Fikrim yok.	0.0	1.8	1.1

Yurt çalışanları, yurt müdürü ve memurları hariç, kurumda yarı zamanlı çalışan ve kurumda uzun saatler kalmayan, asıl meslekleri sosyal hizmet uzmanlığı değil öğretmenlik, hemşirelik, sivil havacılık olan insanlardır. Bu kimselerin çalışma saatleri kısıtlıdır. Bu çalışanların yanı sıra yurtda uzun süreli çalışan temizlikçiler, aşçılar düşük ücretli, esnek istihdam koşullarında taşeron firma adına çalışan insanlardır. Bu insanların kültürel ve sosyo-ekonomik koşulları çocukların içinde buldukları durumdan çok farklı değildir. Dolayısıyla “adil dünya teorisi”ne inanabilecek ve bu çocukları içinde buldukları durumdan sorumlu tutarak onları dışlayacak kadar farklı koşullar içerisinde yaşamamaktadırlar. Dışlama veya dışlanma sürecin muhatapları arasında sosyo-ekonomik, kültürel mesafe gerektirir ancak böylesi bir durumda çocuklarında ifade ettikleri üzere söz konusu değildir.

Tablo 66. Kendimi sahipsiz ve yalnız hissediyorum. (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Her zaman	20.0	9.1	13.3
Çoğu zaman	2.9	3.6	3.3
Bazen	34.3	12.7	21.2
Nadiren	8.6	7.3	7.8
Hiç	34.3	65.5	53.3
Fikrim yok	0.0	1.8	1.1

Kendinizi yalnız hissediyor musunuz sorusuna ise farklı seviyelerde de olsa kız çocuklarının %65.7’si “evet” cevabı vermiş, %34.3’ü ise “hayır” diyerek kendini hayatta yalnız hissetmediğini ifade etmiştir.

Erkek çocukları, toplamda %32.7 oranla kendini farklı seviyelerde yalnız hissettiğini, %65.5 ile ise herhangi bir yalnızlık hissetmediğini dile getirmiştir. Yurt çalışanları, yurttaki arkadaşları ve kardeşleri çocukların kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlamaktadır.

Tablo 67. Etrafındaki insanlar söz ve hareketleriyle önyargılı davranmaktadır.

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Her zaman	20.0	5.5	11.1
Çoğu zaman	5.7	3.6	4.4
Bazen	48.6	34.5	40.0
Nadiren	11.4	12.7	12.2
Hiç	14.3	36.4	27.8
Fikrim yok	0.0	7.3	4.4

Toplumsal ilişkilerinin ne kadar sağlıklı olduğunu, etraflarındaki insanların onlara karşı olan tavırlarında bir farklılaşma sezip sezmediklerini sorduğumuzda kız çocuklarının % 85.7'si, erkek çocuklarının ise %66.3'ü etraflarındaki insanların onlar hakkında önyargılı davrandığını düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Bu ifadeyi ayrıntılandırmaları istendiğinde ise, kız çocuklarından bir tanesi

“Okuldaki arkadaşlarım benim yiyeceğimden almıyorlar. Okuldakiler “yurtluyum” diye, onları döveceğimden korkuyorlar. Yurttaki çocukları toplarsın gelirsın diyorlar. Okulda para toplanacak mesela, benden almıyorlar. Niye almıyorlar, benim de param var.”

diyerek dışlandığını ifade ederken, bir erkek çocuğu ise aşağıdaki olayı örnek vermiştir.

“Konuşmuyorlar, muhabbet etmiyorlar. Ne annem var ne babam. Yani içlerinden, arkamdan konuştuklarını duyuyorum içinden değil de dışından konuş diyorum. O da yaramazsın, iyi çocuk değilsin diyor şeytanisin, beni rezil ediyosun okulda diyorlar. Bir daha sınıfıma gelme diyor”.

Somut olarak yaşanan bu olayların yanı sıra, çocukların hiçbir olay yaşanmadan dışlandığını hissettiği veya düşündüğü zamanlar da olmaktadır. Bu duruma örnek olarak bir erkek çocuğu “Tipimden anlıyorlar, yurttan kaldığımı, nasıl anlıyorlar bilmiyorum.” derken bir diğeri “ya, mesela bir arkadaşımın evine gittiğimde, annesi sanki ayaklarımın pis kokmasından şüpheleniyor. Tahmin ediyorum öyle diyordur.” demektedir.

Bu kimseler her ne kadar kendi sosyal ilişkilerini tesis etmeye çalışsa da “yurt çocuğu” diye etiketlenmiş olmaları onları toplumun dışına itmekte, ilişkilerinde açıkça dışlanmasalar da kendilerini toplumsal alandan “dışlanmış” hissetmelerine sebep olmaktadır.

4.1.10 Örneklemin Gelecek İle İlgili Planları, Evlilik ve Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceleri

Son bölümde çocuklara geleceğe dair umutları, evlilik, aile kurmak, çocuk sahibi olma istekleri üzerine sorular yöneltilmiştir. Yurttan kalan çocukların aile, evlilik gibi kurumlara güven duyup duymadıkları bu sorularla ölçülmeye çalışılmaktadır.

Bu sorulardan birincisi gelecekte evlenmeyi düşünüp düşünmediklerine dair olan sorudur. Gelecekte evlenmeyi düşünüp düşünmediklerine ilişkin yöneltilen soruya kız çocuklarının % 54.3’ü “evet” cevabı verirken, erkek çocuklarında bu oran %67.3’tür.

Tablo 68. Neden evlenmek/evlenmemek istiyorsunuz? (%)

n=90 %		Kız	Erkek	Toplam
Evet	Aile kurmak için	47.4	50.0	49.1
	Çocuk yapmak için	5.3	8.8	7.5
	Tek kalmamak için	47.4	35.3	39.6
	Diğer	0.0	5.9	3.8
Hayır	Maddi duruma bağlı	33.3	28.6	31.0
	Yalnız yaşamak için	13.3	50.0	31.0
	Şiddet olur	26.7	14.3	20.7
	Karşı cinsi sevmiyorum	13.3	0.0	6.9
	Diğer	13.3	7.1	10.3

Gelecekte evlenmeyi düşünen çocukların evlenme sebeplerine baktığımızda şu anda içinde var olmadıkları bir aileyi gelecekte kurmak istediklerini, soylarının devamı için evliliğin gerekli olduğunu veya tek kalmamak için evlenmek istediklerini görmekteyiz. Evlilik konusunda da erkek egemen toplum değerlerinin çocukların karar verme süreçleri üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Örneğin erkek çocuklardan bir tanesi “Bilmiyorum. Çoluk çocuğa, bir tane erkek, bir tane kız çocuk olsun. Ailem ister. Soyumun devam etmesi için.” diye evlenme gerekçesi sunarken bir diğeri “Aile, çocuklar aile ortamı, hanım bakar, çocuklara. Ben de giderim işe akşam gelirim, bakkaldan bir şeyler alırım eksik varsa.” diyerek evlilikten beklentilerini cinsiyet rollerinin paylaşımını da yaparak ifade etmiştir.

Bu soruya “hayır” cevabı verenlerin evlenmemek için belirttikleri sebeplere gelince, erkek çocuklarla kız çocuklarının sebeplerinin birbirinden farklılaştığını görmekteyiz.

Erkek çocuklar %50.0 ile yalnız yaşamak için evlenmeyeceklerini ifade ederken, kız çocuklarının %33.3’ü maddi duruma bağlı olarak evlenip evlenmeyeceklerine karar

vereceklerini belirtmişlerdir. Eğer kendi maddi durumları iyi olursa evleneceklerini, eğer iyi olmazsa evlenmeyeceklerini eklemişlerdir.

Evlenmeyi düşünmeyen çocukların tek başına yaşamak istiyorum ifadelerinin altında yatan esas gerekçelerine baktığımızda aslında bu çocukların kendilerine evlenecek kadar güvenmediklerini görmekteyiz. Çocuklardan biri “param varsa evleneyim yoksa evlenmem. Çoluk çocuğa bakabilirsen evlenirim. Aç kalırsa günah ya yetimhane de sürünür.” diyerek geleceğe dönük korkularını dile getirirken bir diğeri “çocuğa bakamam abla. Yurda bırakmak zorunda kalırım ondan. Bakabilirsem evlenirim, zengin olursam evlenirim.” ifadesiyle neden tek başına yaşamak istediğini dile getirmiştir.

Evlenmemek için sundukları diğere sebeplere de baktığımızda şiddet, karşı cinsten hoşlanmama gibi yurttan önceki yaşamlarında şahit oldukları problemleri ekonomik yoksunluk sebebiyle tekrar yaşamak istemediklerini, evlilik fikrinin bu çocukları tedirgin ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra kız çocuklarının da karar verme süreçleri üzerinde etken olan erkek egemen toplum değerlerini, ifadelerinden okuyabilmekteyiz.

Mesela kız çocuklardan biri “Kötü olacağını düşünüyorum. Erkek bazen aldatır, başka kadının yanına gider, bizi dışarıya atar, çocuğuma kötülük yapar.” ifadesiyle aile içi şiddetten ürktüğünü, bir diğeri ise “Evlenmeyi, sevmiyorum., erkekler kötü, evlendiğimizde dövüyorlar, hepsi döver.” ifadesiyle hem aile içi şiddeti hem de bu sebeple karşı cins hakkındaki olumsuz duygularını dile getirmiştir. Bir diğeri ise yukarıdaki ifadelerde üzeri kapalı bir şekilde dile getirilen erkek egemen toplum değerlerini nasıl içselleştirdiğini açıkça ortaya koymuş “evlenince boşu boşuna evleniyor. Belki çocuk kötü çıkacak gitti namusum. Okumuşları iyi ama %95’i kötüdür.” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 69. Örneklemin bir evlilikte ne olması gerektiği ile ilgili düşünceleri (%)

Evlilikte olması gereken en önemli 3 şey nedir?		Kız	Erkek	Toplam
1.Koşul	Maddi olanakların iyi olması n=90	80.0	45.5	62.2
2. Koşul	Sevgi, saygıya dayanan bir ilişki n=88	48.6	41.5	44.3
3. Koşul	Birarada olmak n=76	32.3	22.2	26.3
4. Koşul	Şiddet olmaması n=76	22.6	24.4	23.7

Eğer evlenirlerse bu evliliğin yürümesi için en gerekli üç şeyi sıralamaları istendiğinde kız çocukları % 80.0 ile maddi olanakların önemine vurgu yaparken, erkek çocuklarda bu oran % 45.5'te kalmıştır. Maddi olanakların yanı sıra sevgi ve saygıya dayanan bir ilişkinin gerekliliği kız ve erkek çocuklar tarafından neredeyse aynı derecede önemsenmiş ve ikinci sıraya yerleştirilmiştir. Bu iki şeyin yanı sıra kız çocukları üçüncü olarak çiftlerin bir arada olmasına, beraber zaman geçirmelerinin gerekliliğine parmak basarken, erkek çocuklar aile içi şiddetin olmamasına, tarafların birbirlerine şefkatli yaklaşmasının gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Tabii bu bulgularda da öncekileri destekler nitelikte erkek egemen toplum değerleri göze çarpmaktadır.

Erkek çocuklardan bir tanesi evlilik için gereken en önemli şeyleri sıralarken şu ifadeleri kullanmıştır. “Fakir olmamız lazım, benim sevdiğim kız evi temizler, ben de çalışırım ekmek parası çıkar güzel güzel yeriz. Sevgi lazım.”. Diğer taraftan bir kız çocuğu da “Kavga etmemek, kızın kocasının gözüne girmesi, her istediğini yapması, bir de mutluluk lazım.” ifadesiyle bir önceki söylemin uzantısıymışçasına erkek egemen toplum değerlerini nasıl içselleştirdiğini yansıtmaktadır

Tablo 70. Çocuğunu büyütürken dikkat edilmesi gereken hususlar ile cinsiyet arasındaki ilişki (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Sağlık, beslenme, giyim	29.4	38.2	34.8
Eğitim	8.8	29.1	21.3
Gelişim dönemi	2.9	3.6	3.4
Davranış, terbiye	47.1	25.5	33.7
Sevgi alması ve güvenliği	11.8	3.6	6.7

İleriki yaşamlarında çocuk sahibi olmayı isteyip istemedikleri sorulduğunda ise kızların % 77.1'i erkeklerin ise 89.1'i "evet" cevabı vermiştir.

Çocuklarını büyütürken kız çocukları % 47.1 ile en fazla dikkat edecekleri şeyin çocuklarının davranış ve terbiyesi olduğunu ifade ederken, erkek çocukları %38.2 ile en fazla çocuklarının sağlığına, beslenmesine ve giyimine yani temel ihtiyaçlarına dikkat edeceklerini ifade etmişlerdir.

Kız çocukları erkeklerden farklı olarak ikinci sıraya % 29.4 oranla sağlık, beslenme, giyim gibi ihtiyaçlarını yerleştirmiş, sonrasında da %11.8 oranla çocukların sevgiyle büyümesine ve güven duygusuyla gelişmelerine dikkat edeceklerini dile getirmişlerdir.

Erkek çocukları ise % 29.1 ile eğitime, % 25.5 ile çocuklarının davranış ve terbiyesine önem vereceklerini belirtmişlerdir.

Örneklemin yetiştirme yurdunda büyürken sevgi ihtiyacının karşılanmamış olması, bu çocukların sevgiyi elzem bir gereklilik olduğu gerçeğini gözden kaçırmamasına neden olmuştur. Bu sebeple kendi çocuklarını büyütürken sevgi alması gerekliliğine vurgu yapmamışlardır.

Tablo 71. Büyük bir miktar paranız olsaydı ne yapardınız? (%)

n=89	Kız	Erkek	Toplam
Bireysel ihtiyaçlarına öncelik veren	60.0	60.0	60.0
Yurtlara bağış yapanlar	22.9	14.5	17.8
İhtiyacı olan kimselere verenler	17.1	23.6	21.1
Diğer	0.0	1.8	1.1

Büyük bir miktar paranız olsaydı ne yaparsınız sorusuna verilen cevaplara baktığımızda erkek ve kız çocuklarının eşit oranda kendi, bireysel ihtiyaçlarına önem verdiğini görmekteyiz. Bu çocuklar, % 60.0 oranla önce kendilerine ev, araba alacaklarını daha sonra ise yurtlara bağış yapacaklarını veya ihtiyacı olan kimselere el uzatacaklarını ifade etmişlerdir.

Sosyo- ekonomik durumları kötü ailelerden gelen çocukların, önceliği kendilerini hayatta güvende hissetmelerini sağlayacak ev, araba gibi mülklere vermeleri, bu çocukların yaşları düşünüldüğünde şu anda kendilerini güvensiz bir zeminde kabul ettiklerini bizlere göstermektedir.

Tablo 72 Geleceğe ilişkin düşünceler (%)

n=90	Kız	Erkek	Toplam
Şöyle böyle	31.4	38.2	41.1
Karanlık	45.7	38.2	41.1
Parlak	17.1	12.7	14.4
Fikrim yok.	5.7	10.9	8.9

Kendi geleceklerine ilişkin algılarını ifade etmelerini istediğimiz kız çocuklarının % 45.7'si, erkek çocukların ise %38.2'si kendi geleceklerini karanlık gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra kız çocuklarının % 31.4'lük bir kısmı, erkek çocuklarının ise %38.2'lik bir kısmı kendi geleceklerini “şöyle böyle” diye gördüklerini belirtmişlerdir.

Ayrıca, kız çocuklarının % 17.1'i, erkek çocuklarının ise %12.7'si geleceklerini “parlak” gördüklerini ifade etmişlerdir.

Konu üzerine Pinkerton (2006) tarafından yapılan bir çalışma, günümüzde küreselleşme ile beraber genç insanların geleceğe dönük bir belirsizlik duygusu içerisinde hapsediğini, bu durumun koruma altında yaşayan gençler söz konusu olduğunda iki katı arttığını ortaya koymuştur. Oysa bu insanlara duygusal, fiziksel destek verilmeli, geleceğe dönük yol gösterilmelidir(Pinkerton, 2007).

Tüm bu bulgulara dayanarak yurtda kalan çocukların geleceğe dönük umutlarının yüksek olmadığını, gelecekle ilgili kaygılarının olduğunu, belirsizlik içerisinde yaşadıklarını söyleyebiliriz.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürlüğü'ne bağlı Eskişehir Erkek ve Kız Yetiştirme Yurtlarında kalan çocukların genel bir profili çizilmiş ve aile, devlet, toplum, yoksulluk, toplumsal dışlanma, sosyal ve ekonomik ilişki ve destek ağları gibi belli başlı toplumsal kurum ve olgular hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Kurumun ve kurumda kalan çocukların şu anda içerisinde bulunduğu durumu etraflıca değerlendirebilmek, kurumun Osmanlı'dan bu yana geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümü gözden geçirmekle mümkündür. Bu sebeple Osmanlı'da Çocuk Esirgeme Kurumuna ve refah devleti uygulaması olarak tabir edilebilecek uygulamalara, Meşrutiyet öncesi ve sonrası diye iki ayrı bölümde değinilmiş, sonrasında Türkiye'deki refah devleti gelişimi, 1980 öncesi ve sonrası diye iki ayrı bölümde incelenmiştir.

Türkiye'nin refah devleti uygulamalarındaki başarı veya başarısızlığını değerlendirebilmek için küresel çapta refah devleti uygulamalarına, refah devleti olgusu ve gelişim tarihine yer verilmiş, dünya üzerindeki farklı refah devleti uygulamaları, bu uygulamaların küreselleşme ile dönüşümü ele alınmıştır.

Her ne kadar üzerinde kesinlikle uzlaşılmış bir tanımı olmasa da en fazla referans verilen tanımlardan bir tanesi Briggs'in tanımıdır. Briggs(1999), refah devletini “piyasa güçlerini en az üç alanda yönlendirmek için örgütlü kamu gücünün (politika ve yönetim vasıtasıyla) etkin bir şekilde kullanıldığı devlet tipidir.” diye tanımlamaktadır. Bu alanlardan birincisi; kişilere ve ailelere varlıklarının piyasa değerini dikkate almaksızın, minimum düzeyde bir gelir garanti etmek, ikincisi kişilerin ve ailelerin hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi belirli sosyal risklerin üstesinden gelmesini sağlayarak, kişisel ve ailesel sorunlara yol açacak olan güvensizliğin yayılmasını azaltmaktır. Üçüncüsü ise genel kabul görmüş sosyal hizmetler çerçevesinde statü ve sınıf farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara var olan en iyi standartları sağlamaktır”.

İşte tam da bu noktada Türkiye'deki refah devleti uygulamalarına bakabilmemiz için SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Eskişehir Kız-Erkek Yetiştirme Yurtları seçilmiştir.

Burada kalan çocukların ailelerine minimum gelir sağlanıp sağlanmadığı, bu kimselerin hayattaki risklere karşı ne kadar donanımlı veya güvencede oldukları, statü ve sınıf farkı gözetilmeden sosyal hizmetlerden ne derece faydalandıkları hakkında çalışma gerçekleştirilmiştir. Tahmin edildiği üzere Türkiye, en azından bu kurumda yapılan çalışma sonuçlarına göre refah devleti uygulamalarında yetersiz bir görüntü sergilemektedir. Türkiye'yi dünya üzerindeki farklı refah devletleriyle karşılaştırma olanağı sağlayan Esping-Andersen'in refah rejimi tipolojisinde yer alan Kuzey Avrupa Refah Rejimiyle karşılaştırdığımızda Türkiye'nin oldukça yetersiz, bireyi hayattaki risklere karşı savunmasız bırakan bir refah rejimi yapısı arzettiği görmekteyiz. Bunun yanı sıra çocukların yapılan çalışma esnasında ailelerine herhangi bir gelir desteğinin yapılmadığını ifade etmesi ve eğer gerçekten gelir desteğine veya maddi bir yardıma muhtaç durumdaysa toplum içinde damgalanmayı göze alarak bunu beyan etmesi gerektiğini belirtmesi ise bize Türkiye'deki refah rejiminin Anglo-Sakson refah rejimiyle örtüşen bir tarafını göstermektedir. Bununla beraber kurumda kalan çocukların annelerinin piyasada istihdamının çok düşük oranlarda olduğunun gözlemlenmesi ve aile reisi olarak babalarının kabul edilip piyasada enformel sektörde bile olsa istihdamının desteklenmesi ise Türkiye'deki refah rejiminin Muhafazakar Refah Rejimi ile uyuşan tarafıdır. Bununla beraber muhafazakarların son dönem tartışmaların da refah devleti yardımlarının kesilmesi gerektiği çünkü; bu yardımların kadınlar için boşanmayı cazip hale getirdiği, tekebeveynli ailelerde yetişen çocukların tembelliğe eğilimli olduğu ve bağımlı yaşadığı gibi iddiaları mevcuttur. Boşanmış kadının "refah kültürü" diye bir olgudan haberdar dahi olmayıp, yaşamda kalma mücadelesi verdiği Türkiye'de ise bu iddialar geçerlilik arzetmemektedir.

Tabii bu modellerle kısmi olarak uyuşsa da yapılan çalışmalar, Türkiye'deki sosyo-ekonomik ve siyasal yapının dolayısıyla sosyal politika uygulamalarının Batı'daki gelişmiş ülke refah rejimlerinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Esping-Andersen'in çalışmasında ele alınmayan Güney Avrupa modelini ortaya koyan

Ferrera ve Mingione'nin çalışmasından faydalanacak olursak Türkiye'deki piyasa işleyişini ve refah devleti uygulamalarını ve dolayısıyla SHÇEK Müdürlüğü'ne bağlı yurtlarda kalan çocukların içinde buldukları durumu daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirebiliriz.

Güney Avrupa refah rejimi tipi ile Türkiye'nin uyuşan özelliklerine baktığımızda Güney Avrupa refah rejiminde olduğu gibi Türkiye'de de tarımda istihdamın yüksek oranlarda seyrettiğini, kadının göç sonrası kentte formel sektöre kayamadığını, enformel sektörün piyasada ağırlıklı bir hacme sahip olduğunu görmekteyiz. Herhangi bir sosyal güvenlik sistemiyle güvence altına alınmamış nüfusun %55 gibi yüksek bir oranda olduğu, evrensel sağlık sigortası gibi bir hizmetin sözkonusu bile olmadığı durumları da bu özelliklere ekleyebiliriz. Çalışmayı yürütmek üzere seçilen Eskişehir Erkek- Kız Yetiştirme Yurtlarındaki çocukların da profiline bakıldığında Türkiye'nin daha çok iddia edildiği üzere Güney Avrupa Rejimi özelliklerine yakın özellikler taşıdığını görmekteyiz.

Devlet tarafından koruma altına alınan bu çocukların geldikleri sosyo-ekonomik altyapının, onların hayatta tutunabilmesini sağlayamayacak kadar zayıf, güçsüz olduğu öngörülmüştür. Çalışmanın bulguları da bu tahmini doğrulamış, geldikleri ailelerin eğitim ve gelir düzeyinin oldukça alt seviyede olduğunu, bu kimselerin neredeyse tamamının enformel sektörde istihdam edildiğini ortaya koymuştur. Yasal olmayan işlerin yani dolandırıcılık, hırsızlık, uyuşturucu ticareti gibi suç teşkil eden bu istihdam biçimlerinin yanı sıra birçoğu, toplum tarafından kabul edilmeyen, kadın ticareti, dilencilik gibi işlerin de enformel sektörde yer alan bu kesim tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra işsiz olan kimseler de azımsanmayacak derecede fazladır. Ayrıca, örneklemin anne ve babası içerisinde yüksek öğretim görmüş bir kişi bile olmadığı gibi, ortaöğretimi tamamlamış, formel sektörde yer alan toplamda beş kişi vardır.

Çalışma SHÇEK'te barınan bu çocukların hanehalkı sayısının fazla olduğu ve bir evden birden fazla çocuğun yetiştirme yurdunda kaldığı tahminiyle yola çıkmış, sonuçlar da tahminin geçerliliğini ortaya koymuştur. Örneklem grubumuzun beşte dördünün en

azından bir kardeşinin daha yurttta kaldığı araştırma sonrası bulgular da ortaya çıkmıştır. Bu durum da bize örneklem grubumuz kadar evrenimizin de sosyo-ekonomik altyapısının en az bu çocukların ki kadar zayıf olduğunu göstermektedir. Devletin koruması altında olan bu çocukların beşte dördü, beş seneden uzun bir zamandır bu kurumda barınmakta ve kendi ihtiyaçlarını sosyal politika harcamaları bütçesi sayesinde asgari düzeyde de olsa karşılayabilmektedir.

Medyada yer alan birçok haber ve Türkiye’de sosyal politika harcamalarına ayrılan yetersiz bütçe göz önünde tutulduğunda çocukların devlete dair algılarının olumsuz olacağı tahmin edilmiş olmasına rağmen çalışma bulguları farklı bir gerçeği ortaya çıkarmıştır.

Yurttta kalan çocuklar, devleti işlevsel yönüyle ele alarak ona olumlu anlamlar atfetmiştir. Devlet, bu çocuklar için refah devleti tartışmalarında liberal yaklaşımın öne sürdüğü gibi gereksiz harcamalarda bulunan bir otorite değil, bilakis, çocukların birebir tanımıyla yiyecek, içecek, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan, onları gözetip, kollayan ve yönetendir. Ancak; şunu da belirtmekte fayda var ki, devletle ilgili tanımlamalarında var olan yapının devamına yönelik isteklerini dile getirmelerinin yanı sıra, birçok iyileştirme de çocuklar tarafından talep edilmiştir. Bu iyileştirmeler temel ihtiyaçlarına dönük olmanın yanı sıra, sosyal ihtiyaçlarını da içermektedir. Ayrıca, ihtiyaçlarını belirtirken, cinsiyete göre farklılaşmalar gözlemlenmiş, tahmin edildiği üzere kız çocukları sosyal hayatlarıyla ilgili daha fazla özgürlük taleplerini dile getirmişlerdir. Erkek çocuklarının bulunduğu yurdun çocuklara daha yakın, samimi, içten bir yöneticisinin ve personelinin olması ise kurumda kalan çocukların sadece fiziksel ihtiyaçlarının olmadığını aynı zamanda psikolojik desteğe, ilgiye de gereksinim duyduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum bize, verilen hizmetin kısılmasının bir yana, arttırılması gerektiğini göstermiştir.

Dünyada ve Türkiye’de değişen, dönüşen ekonomik koşulların iyiye gitmesinin ve piyasa sisteminin kendini daha da güçlü kılmasının çözüm yolu olarak devlete “yük” olan kurumların özelleştirilmesini gösteren liberal yaklaşıma göre bireyler eğer yeterince çalışırlarsa kendilerini ekonomik ve sosyal yönden güçlü kılabilirler.

Ekonomik “kriz” gibi piyasanın çözümsüzlükle karşılaştığı anlarda ise ortada kalan kimselere devlet yerine aileleri yardım edebilir, dolayısıyla aile bağlarının korunması ve evliliklerin devamı esastır.

Ancak; örneklem grubunun, içinde bulunduğu durumu göz önüne aldığımızda herhangi bir aileden yoksun olan bu kimselerin arkalarında onları güçlü kılacak bir geleneksel dayanışma ağının olmadığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra, tahmin edileceği üzere, bu kimselerin içinde buldukları ekonomik dayanışma ağı oldukça güçsüzdür çünkü; ekonomik olarak cüzi miktarlarda devletten yardım alan bu çocukların en önemli ekonomik kaynakları kendileri gibi yurttan kalan kimsesiz, hayata karşı savunmasız ve güçsüz kardeşleri ve arkadaşlarıdır. Kimsesiz olmaları sosyal olarak toplumun içinde olmadıklarının, dışlandıklarının da göstergesidir. Sonuç olarak var olan bu kurumların özelleştirilmesi veya ortadan kaldırılması, kelimenin tam anlamıyla sosyo-ekonomik yönden donanımsız olan bu çocukları ortada bırakacaktır.

Çalışmanın öngörülemeyen bir diğer bulgusu da ekonomik yönden rahat olduklarını varsaymaları istendiğinde çocukların yurttan kalmaya devam etmeyeceklerini ifade etmeleri beklenirken, çocukların ekonomik olarak bir problemleri olmasa bile yine yurttan kalmayı tercih edeceklerini ifade etmiş olmalarıdır. Bunun sebebi ise devleti “aile”lerinin yerine koymuş olmaları, arkalarında sosyal bir ilişki biçimi olarak herhangi bir dayanışma ağının olmamasıdır. Yurt onlar için güvenli, huzurlu ve geleceğe dönük eğitimlerini tamamlamalarını sağlayan bir kurumdur.

Bu bulguyu destekleyen bir diğer bulgu da herhangi bir yardıma ihtiyaçları olduğunda gidecekleri ilk kurumun aileleri, okulları değil, çok yüksek bir oranla yurt ya da yurdun bağlı olduğu Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün olmasıdır. Bu sonuçlar bize çocukların hayata tutunabilmek, hayatlarını devam ettirebilmek için onlara barınacak bir yer sağlayan, temel ihtiyaçlarını karşılayan bu kurumun hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın kesin olan bir tarafı var ki o da “yoksulluk” ve “yoksul” tanımlamaları her ne kadar muğlak olsa da bu çocukların geldikleri aileler mutlak ve göreceli yoksulluk

ölçütleriyle ölçüldüğünde de Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Yoksulluk tartışmalarında karşımıza çıkan birbirinden farklı yoksulluk yaklaşımına göre örneklemimizi değerlendirdiğimizde bağımlılık yaklaşımının iddia ettiği üzere yoksul insanların tembellikleri sebebiyle yoksul olması ve bu durumun “yoksulluk kültürü” aktarımıyla çocuklarına da bulaşması gibi bir durum söz konusu değildir. Zira, bu çocuklara göre yoksulluktan kurtulmanın yolu, devlet veya bir kimsenin yardımı değil bireysel çaba yani çalışmaktır. Ayrıca eğitim ve aile desteği Türkiye’de iyi bir meslek edinebilmek için en önemli iki unsur olarak sıralanmıştır. Dolayısıyla, bu kimseler, sosyal hareketlilikten tembellikleri yüzünden değil olsa olsa yapısal sebeplerden ötürü mahrum kalabilirler ifadesi çalışma sonucu elde edilen bulgular sayesinde doğrulanmıştır.

Marksist yaklaşımın var olan sistemin eşitsiz olması ve yoksulluğun sınıfsal bir özellik taşımasına vurgusunu haklı kılan çalışma, bu çocukların geldikleri sosyo-ekonomik yapı ve şu anda içinde buldukları dezavantajlı durumun onların hayatlarına yön verirken de zorlanacaklarını ortaya koymaktadır. Şüphesiz sadece “sınıf çatışması” ile açıklanamayacak olan yoksulluk, Dyswelfare yaklaşımının vurguladığı üzere aynı zamanda birbirinden farklı olgusal sebeplere dayanmaktadır. Dyswelfare yaklaşımına göre yoksulluk, endüstriyel, siyasal, ekonomik dönüşümler sonucu ortaya çıkar ve insanlar yoksullaşır. Sonrasında eğitim ve hukuk gibi alanlarda ayrımcılığa maruz kalan bu kimseler, düşük eğitim ve sağlık koşulları içerisinde yaşar ve “sınıfsız” diye tabir edilen toplumsal kesimi oluşturur. Çocuklarla yapılan görüşmelerde anlattıkları yoksulluk deneyimleri, Türkiye’nin 1980’li yıllarla hızlanan liberal politikaları ve küreselleşme ile birlikte ele alındığında, Dyswelfare yaklaşımının haklılığını yani, yapısal sebeplerin de en az sınıfsal sebepler kadar bu çocukların şu anki hayatları üzerinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Siyasal, ekonomik, toplumsal alanda yaşanan dönüşümden etkilenen bu çocukların birçok zorluk yaşamakla birlikte toplum tarafından tümüyle marjinalleştirilmeleri, çalışma sonrası elde edilen bulgulara göre sözkonusu değildir. İçerisinde sosyalleştikleri okul ve yurttaki insanların onları dışladıklarını düşünmeyen bu çocuklar, toplum tarafından “yurt çocuğu” etiketiyle adlandırıldıklarını kimi zaman deneyimlemiş, kimi

zaman ise sadece hissetmiş olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak; bu çocuklar aynı zamanda devletin koruması altında temel ihtiyaçlarını karşılamakta, toplumun bazı kesimleri tarafından da “koruyucu aile” sistemiyle desteklenmekte, devlete ait eğitim ve sağlık kurumlarından rahatlıkla faydalanabilmektedirler.

Bununla beraber her ne kadar “marjinalleşmiş” olmasalar da bu çocukların “sosyal sermaye” lerinin güçlü olmadığını yapılan araştırma bulguları ortaya koymuştur. Putnam (1993)’ın daha çok toplumsal bazda kavramsallaştırdığı “sosyal sermaye” yani ortak bir zemin üzerinde ulusal, uluslar arası hareket edebilirlikten yola çıktığımızda Türkiye’nin sosyal politika uygulamalarında ne kadar donanımsız olduğu çalışmanın bir boyutudur.

Çalışmanın esas konusu olan çocukların “sosyal sermaye” sine baktığımızda ise çocukların durumunun Türkiye’nin içinde bulunduğu durumdan farklı olmadığını görmekteyiz. Bourdieu’nun sosyal sermaye derken kastettiği bireyin ekonomik düzeyinin, sosyal ilişkilerinin ve eğitim alanında somutlaşan kültürel birikimlerinin onun toplumdaki statüsünü yükseltebilmesi durumu bu çocuklar için geçerli değildir. Örneklemimizi oluşturan çocukların, devletin AKP iktidarına kadar “aylık” diye adlandırıp üç ayda bir verdiği cüzi miktardaki harçlıklarından ve yurttaki arkadaşlarından çok acil ihtiyaçları için aldığı bozuk para niteliğindeki borçlardan başka bir ekonomik kaynağı mevcut değildir. Sosyal sermaye yani; bireyin toplumsal statüsünü yükseltecek, ona destek verecek, toplumda yer edinmiş, güçlü insanlardan oluşan bir toplumsal ilişki ağı da bu çocuklar için çok uzak bir ihtimaldir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre bu çocukların tanıdığı, toplumsal statüsü en yüksek kişi Eskişehir Valisi, ondan sonra gelen kişiler ise Sosyal Hizmetler İl Müdürü ve Yurt Müdürü’dür. Oysa, güçlü bir sosyal sermaye ağının tesisi, çocukları içinde buldukları durumdan kurtaracak, gelecekte enformel sektör yerine formel sektörde yer edinmelerine kapı açacak olan çözüm yollarından biridir. Ancak; bu çocukların “sosyal sermaye” tesis etmek için bile devletten başka dayanağı yoktur. Son olarak bu çocukların, alınan eğitim sonrası diploma ve sertifika gibi belgelerde somutlaşan “kültürel sermaye” lerine bakacak olursak; bu yönden de oldukça zayıf oldukları çalışma sonrası ortaya çıkmıştır. Yurdun bulunduğu bölgenin şehrin kenar semtlerinden

ettiğimiz sınırlı verilerden yola çıkarak bu kimselerin en azından bir kısmının “sınıfaltı” diye tabir edilen toplumsal kesimin özelliklerini taşıdığını da ifade edebiliriz. Aynı şekilde Türkiye’deki üniter devlet yapısı her ne kadar “toplumsal dışlanmışlık” kavramı üzerinden giderek, korunmasız durumda olan kimselerin sorumluluğunu bir süreliğine üstlense de yurttan kalan çocuklar da dahil olmak üzere bu kimselerin topluma sağlıklı ve sürekli bir şekilde entegrasyonu konusunda yaptığı faaliyetler yetersizdir.

Tüm bu nedenlerle, yurttan kalan çocuklara geleceklerine dair ne düşündükleri sorulduğunda, çoğunun yalnız kalmamak için bir aile kurmak istediğini ve bu noktadan kendini var etmeye çalıştığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra, geleceğe dönük sistemli ve güvenilir bir gelecek vaad etmeyen devlet yapısı sebebiyle, çocuklar kendi geleceklerini yüksek oranla “şöyle böyle” ve “karanlık” diye tabir etmişlerdir. Çocukların kendilerini ne kadar kaygan bir zemin üzerinde hissettiğini ortaya koyan diğer bir bulgu da örneklemin, çok parası olduğunda yüksek oranda ev alacağına veya parayı bankaya yatıracağına dair olan ifadeleridir. Kısacası devletin ona sağlayamayacağını bildiği geleceğe dönük hayat güvencesini kendi kendine sağlama stratejileri geliştirmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışma, zaman kısıtlaması ve araştırmanın kolay yapılabilirliğini arttırmak için sadece Eskişehir Erkek Kız Yetiştirme Yurtları’nda kalan çocuklarla yapılmıştır. Sonraki çalışmaların İstanbul gibi daha büyük bir kentte ve/veya SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün bulunduğu Ankara’da yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca çalışma kapsamının SHÇEK’te daha önce kalmış çocukları da içerecek şekilde genişletilmesi, bizlere çocukların kurumdan ayrıldıktan sonraki hayatları ve topluma entegrasyonu süreci hakkında bilgi vermesi sebebiyle aydınlatıcı olacaktır.

Çalışma, sadece kurumda kalan çocuklarla gerçekleştirilmiş, bu çocukların tutum ve davranışlarını sürekli gözlemleyen okul ve yurt personelinin kapsamı dışında bırakmıştır. Kurumda araştırma yapacak olan araştırmacıların çocukların dışarıdan nasıl algılandıklarına eğilmesi yararlı olacaktır.

Bunlara ek olarak, SHÇEK'in kapılarını açtığı yurttan kalan çocukların yanı sıra, sokak çocukları ve 16 yaş altı enformel sektörde istihdam edilen çocuklar üzerine yapılacak olan çalışmalar, karşılaştırma yapma olanağı vermesi sebebiyle önem arz etmektedir.

EK

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANKET FORMU

1- Cinsiyet :

2- Yaş :

3- Doğduğu Şehir.....(Birim (Köy (Kasaba (İlçe (Merkez

4-

	Evli	Bekar	Boşanmış	Dul	Şehir	Meslek
Annem						
Babam						

5- Okula gidiyor musunuz? (Evet (Hayır

5-a) Evet ise kaçınıcı sınıfa gidiyorsunuz?

6- Ücretli olarak herhangi bir yerde çalışıyor musunuz? (Evet (Hayır

6-a) Evet ise çalıştığınız işyerinde sigortanız var mı?

b) Bu işyerinden aldığınız aylık ne kadardır?

7- Daha önce mesleki eğitim veren herhangi bir kursa katıldınız mı?

(Evet (Hayır

7. a) Evet ise hangi kursa, ne kadar süreyle katıldınız?

8- Kaç kardeşiniz var?

9- Kardeşleriniz nerede barınmaktadır? (Ev (Yurt

9-a) Kardeşlerinizle ne kadar sıklıkta görüşüyorsunuz?

10- Bu yurda gelmeden önce nerede barınmaktaydınız?

Şehir..... (Ev (Yurt (Diğer.....

10- a) Ev ise (Kira (Kendilerine ait

(Gecekondu (Apartman Dairesi (Diğer.....

11- Kaç yıldır Çocuk Esirgeme Yurdunda kalıyorsunuz?

12- Devlet nedir?

13- Size göre devletin çocuk esirgeme yurtlarında kalan çocuklar için yapması gereken en önemli 3 şey nedir?

a).....

b).....

c).....

14- Size göre devletin yoksullar için yapması gereken en önemli 3 şey nedir?

a).....

b).....

c).....

15- Aşağıdaki ifadelerden hangisine katılıyorsunuz?

a) Devlet, muhtaç durumda olan tüm vatandaşlarına yardım edebilir.

b) Devlet, muhtaç durumda olan vatandaşlarından bir kısmına yardım edebilir.

c) Devlet, muhtaç durumda olan hiç kimseye yardım edemez.

d) Fikrim yok.

16- Aşağıdaki ifadelerden hangisine katılıyorsunuz?

a) Devlet, herkese adaletli davranır.

b) Devlet, genellikle güçlü olan kimselere karşı adaletli davranır.

c) Devlet, genellikle güçsüz olan kimselere karşı adaletli davranır.

d) Devlet hiç kimseye karşı adaletli davranmaz.

e) Fikrim yok.

17- Yurtta tanıştığınız arkadaşlarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz? () Evet () Hayır

17-a)Evet ise yardımın miktarı nedir?

18- Anne- babanızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz?

() Evet () Hayır

18-a)Evet ise yardımın miktarı nedir?

19- Kardeşlerinizden herhangi bir maddi destek alıyor musunuz veya kardeşlerinize destek veriyor musunuz? () Evet () Hayır

19-a)Evet ise yardımın miktarı nedir?

20- Akrabalarınızdan herhangi bir maddi destek alıyor musunuz? () Evet () Hayır
20-a)Evet ise yardımın miktarı nedir?

21- Siz herhangi bir kimseye maddi destek veriyor musunuz? () Evet () Hayır
21-a)Evet ise yardımın miktarı nedir?

22- Yeterince paranız olsa yine de bu yurttta kalmak ister misiniz? () Evet () Hayır
Neden?

23- Çok paranız olsa nerede ve kiminle yaşamak istersiniz?

- a) Ailemle
- b) Kendi başıma
- c) Arkadaşımla
- d) Diğer.....

24- Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?

25-

	Çok memnunum	Memnunum	Şöyle böyle	Memnun değilim	Hiç memnun değilim	Fikrim yok
Kaldığınız odadan memnun musunuz?						
Yurtta çalışan görevlilerden (yemekhane, temizlik görevlileri, bekçi...vs) memnun musunuz?						
Yurtta çalışan öğretmenlerinizden memnun musunuz?						
Yurtta çalışan yöneticilerden memnun musunuz?						
Okul ortamınızdan memnun musunuz?						
Okuldaki arkadaşlarınızdan memnun musunuz?						
Okuldaki öğretmenlerinizden memnun musunuz?						
Okuldaki yöneticiler/müdürlerden memnun musunuz?						
Çalıştığınız işyerinden memnun musunuz?						
Çalışma arkadaşlarınızdan						

memnun musunuz?						
İşvereninizden memnun musunuz?						
Aldığınız ücretten memnun musunuz?						

26- Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda yardım alabileceğiniz bir kimseniz var mıdır?

Evet Hayır

26-a) Evet ise yardım almak için ilk önce kime gidersiniz? Neden?

27- Herhangi bir yardıma ihtiyacınız olduğunda yardım alabileceğiniz bir kurum var mıdır?

Evet Hayır

27-a) Evet ise yardım almak için ilk önce hangi kuruma başvurursunuz? Neden?

28- Kendinizi etrafınızdaki insanlarla (okula gidiyorsanız okuldaki arkadaşlarınızla, çalışıyorsanız işyerindeki arkadaşlarınızla) karşılaştırdığınızda ekonomik düzey olarak neredesiniz?

a) Okul / iş arkadaşlarımın durumu benden iyidir.

b) Okul / iş arkadaşlarımın durumu benimle aynıdır.

c) Okul/ iş arkadaşlarımın durumu benim durumumdan kötüdür.

d) Fikrim yok.

29- Kurumdan ayrıldıktan sonra ne yapmayı planlıyorsunuz? Neden?

30- Üniversite okumayı istiyor musunuz? Neden?

Evet Hayır

31- Gelecekte hangi işi yapmayı istersiniz? Neden?

32- Türkiye’de meslek edinmekle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisine en fazla katılıyorsunuz. Lütfen aşağıdaki ifadelerden en önemli iki tanesini belirtiniz.

İyi bir meslek edinmek için eğitim almak gereklidir.

İyi bir meslek edinmek için aile desteği gereklidir.

İyi bir meslek edinmek için önemli mevkilere gelmiş tanınmış, güçlü bir kimse gereklidir.

İyi bir meslek edinmek için devlet yardımı gereklidir.

33- Bu kurumda bulunmanızdan aşağıdakiler ne kadar sorumludur?

	Tamamen Sorumlu	Kısmen Sorumlu	Sorumlu Değil
Annem			
Babam			
Annem ve babam			
Devlet			
Toplum			
Ben/ Kendim			

34- Size göre yoksul/ fakir kime denir?

35- Size göre zengin kime denir?

36- Size göre yoksulluğun sebebi nedir?

37- Aşağıdaki ifadelerden hangilerine katılıyorsunuz?

	Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok
Yoksulluğun sebebi kişinin tembel olmasıdır.			
Yoksulluğun sebebi kişinin ailesidir.			
Yoksulluğun sebebi siyasilerdir/hükümetlerdir.			
Yoksulluğun sebebi devlettir.			
Yoksulluğun sebebi zenginlerdir.			
Yoksulluğun sebebi kaderdir, alınyazısıdır.			

Diğer.....
.....

38- Size göre bir kimse yoksulluktan nasıl kurtulabilir?

39- Size göre kişinin yoksulluktan kurtulması aşağıdakilerden en çok hangisine bağlıdır?

- () Kişinin kendi çalışma azmine ve gayretine bağlıdır.
 () Kişinin ailesinin yardımına bağlıdır.
 () Devletin yardımına bağlıdır.
 () Zenginlerin yardımına bağlıdır.
 () Allah'ın yardımına bağlıdır.
 () Diğer.....

40- Yurttta yaşamakla ilgili en sevdiğiniz üç şey nedir?

41- Yurttta yaşamakla ilgili en sevmediğiniz üç şey nedir?

42- Bu yurdun yöneticisi olsaydınız ilk değiştireceğiniz şey ne olurdu?

43- Kurumla ilgili bir şikayetiniz olduğunda ne yaparsınız?

- a) Kimseye söylemem.
 b) Sadece samimi olduğum birkaç arkadaşına söylerim.
 c) Sadece samimi olduğum birkaç görevliye söylerim.
 d) Yurt yöneticisine söylerim.
 e) Diğer.....

44- Sizce aile nedir?

45- Aşağıdaki ifadelerden hangisine katılıyorsunuz?

	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok
Aile toplumun temelidir.				
Aile dayanışma demektir				
Aile bireyin sığınabileceği en güvenli limandır.				
Aile şiddetin yaygın olduğu bir kurumdur.				
Dayak cennetten çıkmadır.				

46- Aşağıdaki kurumlardan en fazla hangisini kendinize yakın hissediyorsunuz?

- a) Devlet
- b) Aile
- c) Okul
- d) Yurt
- e) Diğer.....

47-

	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiç	Fikrim yok
Okuldaki/ İşyerindeki arkadaşlarım SHÇEK'te kaldığım için beni dışlamaktadır.						
Öğretmenlerim/ İşverenim SHÇEK'te kaldığım için beni dışlamaktadır.						
Yurtta çalışan insanlar SHÇEK'te kaldığım için beni dışlamaktadırlar.						
Kendimi sahipsiz ve kimsesiz hissediyorum.						
Etrafımdaki insanların bana karşı hem sözleriyle hem de hareketleriyle önyargılı davrandıklarını düşünüyorum.						

48- Gelecekte evlenmeyi düşünüyor musunuz? Neden?

Evet Hayır.

49- Size göre bir evliliğin uzun süre yürümesi için en gerekli üç şey nedir?

50- Evlenirseniz çocuk sahibi olmak ister misiniz? Evet Hayır.

50- a) Evet ise çocuğunuzu büyütürken en fazla dikkat edeceğiniz şey nedir?

51- Büyük bir miktar paranız olsaydı ne yapardınız?

52- Kendi geleceğinizi nasıl görüyorsunuz?

- a) Parlak
- b) Karanlık
- c) Şöyle böyle
- d) Fikrim yok.

53- Eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mıdır?

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alcock, Pete. **Understanding Poverty**. Der.: Jo Campling. İkinci basım. Hampshire : Macmillan,1997.
- Allen, Tim ve Alan Thomas. **Poverty and Development into the 21st Century**. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Altan, Ömer Zühtü. **Sosyal Politika Dersleri**. İkinci basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2006.
- Boratav, Korkut. **100 Soruda Gelir Dağılımı**. Üçüncü Basım. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder. **Sosyal Politika Yazıları : Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu** . Der.:Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İngilizceden çevirenler: Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban. Birinci basım. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006.
- Chossudovsky, Michel. **Yoksulluğun Küreselleşmesi : IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**. İngilizceden çeviren: Neşenur Domaniç. Birinci basım. İstanbul: Çiviyazıları, 1999.
- Cliff, Alcock. **Introducing Social Policy**. Der.: Sarah Payne, Michael Sullivan. Harlow : Prentice Hall, 2000.
- Dansuk, Ercan. **Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo ekonomik Yapılarla İlişkisi**. Ankara: Dpt, 1997.
- Devine, Pat. **The 1970’s and after: The Political economy of inflation and the crisis of social democrarcy**. Soundings Publications, 2006.
- DiNitto, Diana M. **Social Welfare : Politics and Public Policy**. Beşinci basım. Boston : Allyn and Bacon, 2000.

- Drake, Robert F. **“Conclusions,” The Principles of Social Policy** . Hampshire, England : Palgrave, 2001.
- Emerson, S. M. **Social Care and Social Exclusion: A Comparative Study of Older People’s Care in Europe** Der.: Tim Blackman, Sally Broudhurst, Janet Convery. Hampshire, England : Palgrave, 2001.
- Erdut, Zeki. **Küreselleşme Bağlamında Uluslar arası Sosyal Politika ve Türkiye.** İkinci basım. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003.
- Esping, Gosta ve Andersen. **The Three Worlds of Welfare Capitalism.** Cambridge : Polity Press, 1990..
- Foucault, Michelle. **Cinselliğin Tarihi.** İngilizceden çeviren: Hülya Tufan. İkinci basım. İstanbul : AFA Yayınları, 1993-
- Foucault, Michelle. **Hapishanenin Doğuşu : Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak.** İngilizceden Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay. İkinci basım. Ankara : İmge Kitabevi, 2000.
- Giddens, Anthony. **Sosyoloji.** Birinci basım. Ankara: Ayraç yayınevi, 2000.
- Güven, H. Sami. **Sosyal Politikanın Temelleri.** İkinci basım. Bursa : Ezgi Kitabevi, 1997.
- Güven, H.Sami. **Toplum Politikası Yazıları.** Birinci basım. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, 1996.
- Güven, H.Sami. **Türkiye’de Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politikalar.** Birinci basım. Bursa : Ezgi Kitabevi Yayınları, 1996
- Handler, Joel. F. **The Poverty of Welfare Reform.** New Haven: Yale University Press, 1995.
- Hill, Michael J., Malden, Mass .**Social Policy in the Modern World : A Comparative Text.** Blackwell, 2006.

- Işık, Oğuz ve Melih Pınarcıklıoğlu. **Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Jordan, Bill. **A Theory of Poverty and Social Exclusion.** Cambridge, UK : Polity Press, 1996.
- Jordan, Bill. **Globalization and the Fragmentation of Welfare States.** Cambridge, UK : Polity Press, 1996.
- Jordan, Bill. **Social Policy for the Twenty-first Century : New Perspectives, Big Issues.** Cambridge : Polity Press, 2006.
- Koray, Meryem. **Sosyal Politika.** Birinci basım. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.
- Lewis, Oscar. **Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty.** New York: Mentor Book, 1959.
- Mantrophe, Jill. **Social Policy in a Changing Society.** Florence: Routledge, 1998.
- Midgley, James, Martin B. Tracy ve Michelle Livermore. **The Handbook of Social Policy. Thousand Oaks :** Sage Publications, 2000.
- Mishra, Ramesh. **Globalization and the Welfare State.** Der.: E. Elgar: Cheltenham, 1999.
- Morris, Lydia. **Dangerous Classes.** Routledge, 1993.
- Mullard, Maurice ve Paul Spicker. **Social Policy in a Changing Society.** London : Routledge, 1998.
- Noddings, Nel. **Starting at Home : Caring and Social Policy.** Berkeley : University of California Press, 2002.
- Pascall, Gillian. **Social Policy : A New Feminist Analysis.** İkinci basım. London : Routledge, 1997.
- Patricia, Kennett. **Comparative Social Policy : Theory and Research.** Buckingham : Open University Press, 2001.

Sönmez Mustafa. **100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma**. İstanbul : İletişim, 2002.

Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü : Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler** .Üçüncü basım. İstanbul : İletişim, 2003.

Talas, Cahit. **Toplumsal Politika**. İkinci basım. Ankara : İmge Kitabevi, 1990.

Talas, Cahit. **Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**. Birinci basım. Ankara : Bilgi Yayınevi, 1992.

Yeldan, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**. Altıncı Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Makaleler

Akyüz, Yılmaz. “Küreselleşme, Kutuplaşma ve Kalkınma” , **İktisat Dergisi**: Ağustos 2001.

Amato, Paul R. “Diversity Within Single- Parent Families” **Handbook of Family Diversity**. New York: Oxford University Press, 2000.

Aybar, Sedat ve Costas Lapavitsas. “Türkiye'nin Son Krizi: Serbest Piyasa Otoritaryanizmine Doğru Bir Adım Daha mı?”, İngilizceden Çeviren: Sermin Sarıca Marangoz. **İktisat Dergisi**: Ağustos 2001

Baker, David. “The Increase of Single Parent Families: An Examination of Causes”, **Policy Sciences** 32, 2: Haziran 1999.

Barusch, Amanda Smith. “The Future Of Social Welfare and Social Work,” **Foundations of Social Policy : Social Justice, Public Programs, and the Social Work Profession**. Itasca, Ill. : F.E. Peacock, 2002.

Bollmer, Julie.”Interpersonal Aspects of Just World Hypothesis”, **Advanced Social Phscology**, Bahar 1998.

- Boratav, Korkut ve Sedat Işık. “Bağımsızlık ve Küreselleşme”, Der.: Onur Kovancı, **Çalışma Ortamı Dergisi** 65 : Kasım – Aralık 2002.
- Boratav, Korkut. “Yoksulluk Kavramı Üzerine Notlar”, **Toplum ve Hekim** 19, 1: Ocak – Şubat 2004.
- Bossert, Walter, “Deprivation and Social Exclusion”, **Economica** 74: 296, Ekim 2007.
- Buğra, Ayşe. “Türkiye’de Sosyal Politika,” **Toplum ve Bilim** 106: 2006.
- Carlson, Judith. “Theoretical Principles and Concepts,” **Introducing Social Policy**. Der.: Cliff Alcock: Prentice Hall, 2000.
- Carlson, Judith. “Contemporary Theoretical Perspectives,” **Introducing Social Policy**. Der.: Cliff Alcock: Prentice Hall, 2000.
- Cherlin, Andrew J. “Going to Extremes: Family Structure, Children’s Well-Being, and Social Science”, **Demography** 36, 4: Ekim 1999.
- Cornia, Andrea Giovanni. “Inequality, Growth and Poverty: An Overview of Changes Over the Last Two Decades,” **Inequality, Growth and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization**. Der.: Andrea Giovanni Cornia. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Çalışkan, Koray. “Kapital ve Disiplin”, **Birikim Dergisi** 90,1996.
- Çınar, Menderes. “İslami Ekonomi ve Refah’ın Adil Ekonomik Düzeni”, **Birikim Dergisi** 59, Mart 1994.
- Dansuk, Ercan. “Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi”, **Yoksulluk**. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, 2003.
- Deacon, Bob. “Küreselleşme ve Sosyal Politika Hakkaniyetli Refah Devletine Karşı”. **Sosyal politika yazıları : Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu** . Der.:Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İngilizceden çevirenler Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban. Birinci basım. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006.

- Dominic, Abrams, Michael A. Hogg ve José M. Marques. "The Social psychology of inclusion and exclusion", **Psychology Press**, New York : 2005.
- Duman, Alper. "Ekonomi Biliminde paradigma değişikliği mi?", *Toplum ve Bilim* 95, Kış 2002-2003.
- Hogg, Michael A. ve José M. Marques. "The Social Psychology of Inclusion and Exclusion" **Psychology Press**, New York : 2005.
- Ferrera, Maurizia. "Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli," **Sosyal politika yazıları : Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu**. Der.:Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İngilizceden çevirenler: Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban. Birinci basım. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006
- Frank, Field, "The Underclass of '97", **New Statesman**; 10, 436. 17 Ocak 1997.
- George, Vic ve Stewart Miller. "2000 and Beyond : A Residual or a Citizens' Welfare State?", **Social Policy Towards 2000**. Der.: Vic George ve Stewart Miller. London: Routledge, 1994.
- Gökbayrak, Şenay. "Avrupa Birliği'nin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak "Sosyal İçerme Politikaları", **Çalışma Ortamı Dergisi** 80, Mayıs-Haziran 2005
- Gökbayrak, Şenay. "Enformel Sektörde Sosyal Koruma Modelleri", **Mülkiye Dergisi** 239, Mayıs 2003.
- Görenel, Zeki. "Türkiye'nin Neo Öyküsü", **İktisat Dergisi**, Ekim- Kasım 2001.
- Gürkaynak, Refet S. ve Ali Burak Güven "İktisat ile Toplum Bilimleri: Bir Katolik Evliliğinden Kenar Notları", **Toplum ve Bilim** 95, Kış 2002-2003.
- Güzel, Ali. "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?", **Çalışma ve Toplum** 7, 4: 2005.
- Hafer, Carolyn L. ve Laurent Begue. "Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges", **Psychological Bulletin** 131, 1: 2005.

- Kennett, Patricia. "Globalization, supranationalism and Social Policy". **Comparative social policy : theory and research** . Buckingham : Open University Press, c2001.
- Kesici, Mehmet R. "Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi," **Çalışma ve Toplum** 13, 2: 2007.
- Kurzban, Robert ve Mark R Leary, " Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion," **Psychological Bulletin** 127, 2: 2001.
- Lerner, Gerda. **The Creation of Patriarchy**. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Longman, Phillip. "The Return of Patriarchy", **New America Foundation Foreign Policy** Mart 2006.
- Long, Roderick T. "Beyond Patriarchy: A Libertarian Model of the Family" **Libertarian Nation Foundation**, Bahar 1997.
- Ludwig Von Mises Institute. "Economic Freedom and Interventionism" **Christian Economics**.(tekrar basım) 1 Ağustos 1960.
- Macleavy, Julie, "The Language of Politics and The Politics of Language: Unpacking "Social Exclusion" in New Labour Policy," **Space and Polity** 10,1: Nisan 2006.
- Madra, Yahya M, Ceren Özselçuk ve Kenan Erçel. "Bir Tabu Olarak Ekonomi," **Toplum ve Bilim** 95, Kış 2002-2003.
- Makas, Recep, "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Yeniden Yapılanması Üzerine," **Çalışma ve Toplum** 1, 2004.
- Marshall, T.H. "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf," **Sosyal politika yazıları : Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu**. Der.:Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İngilizceden çevirenler: Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban. Birinci basım. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006.
- Mcbeth, Mike. "Traditional Theories of Welfare", **Introducing Social Policy**. Der.: Cliff Alcock: Prentice Hall, 2000.

- McInnes, Neil. "The Road not Taken: Hayek's Slippery Slope to Serfdom", **The National Interest** 22: Mart 1998.
- Meeks, Daryl. "Police Militarization in Urban Areas: The Obscure War Against The Underclass," **The Black Scholar** 35, 4: Kış 2005.
- Midgley, James ve Michael Sherraden. "The Social Development Perspective in Social Policy" Der.: Viv, George ve Robert M. Page. **Global Social Problems**. Cambridge : Polity, 2004.
- Mingione, Enzo. "Güney Avrupa Refah Modeli ve yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele," **Sosyal politika yazıları : Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu**. Der.:Ayşe Buğra, Çağlar Keyder. İngilizceden çevirenler: Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban. Birinci basım. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006
- Mishra, Ramesh. "The Logic Of Globalization:the changing context Of The Welfare State," **Globalization and the Welfare State**. Der.: E. Elgar: Cheltenham, 1999.
- Mishra, Ramesh. "Social Policy in the Postmodern World," **New perspectives on the welfare state in Europe**. Der.: Catherine Jones. London : Routledge, 1993.
- Mishra, Ramesh. "The Logic of Globalization Revisited," **Globalization and the Welfare State**. Der.: E. Elgar: Cheltenham, 1999.
- Moraes, Sabrina. Joan E. Durrant, Douglas Brownridge ve Grant Reid. "Professionals' decision-making in Cases of Physical Punishment Reported to Child Welfare Authorities: Does Family Poveerty Matter?", **Child and Family Social Work** 11: Kasım 2006.
- Murray, Charles, "Rediscovering the Underclass", **The American Enterprise** 17, 1: Ocak- Şubat 2006.
- Murray, Charles, "The British Underclass: Ten Years Later Commentary", **Public Interest** 145: Güz 2001.
- Murray, Charles. "Underclass: The Crisis Deepens" **Charles Murray and The Underclass: The Developing Debate**. Der.: Lister, Ruth. London: Hartington, 1996.

- Mustafa Sönmez'in Hasan Kirmanoğlu, Ahmet Haşim Köse, Ümit Şenesen ile yaptığı "Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Popülizm" Söyleşisi", **İktisat Dergisi** Ekim-Kasım 2001.
- Neil, Paul. "Pluralist Welfare and Social Policy," **Understanding Poverty** . Der.:Jo Campling. İkinci basım. Hampshire : Macmillan, 1997.
- Özdemir, Ali M. "Üretimin Söylemlerindeki Dönüşüm, Kolektif Hak Kavramı ve Emeğin Hukuku," **Çalışma ve Toplum Dergisi** 9, 2: 2006.
- Özdemir, Süleyman. "Sosyal Refahın Sağlanması Yeni Bir Anlayış: " Refah Karmaşası" ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar", **Sosyal Siyaset Konferansları** 48, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 2004.
- Özdemir, Süleyman. "Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme", **Sosyal Siyaset Konferansları** (Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı) 49, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 2004.
- Peterson, Gary W., Denise Ann Bodman, Kevin R. Bush ve Debra Madden- Derdich. "Gender and Parent-Child Relationships," **Handbook of Family Diversity**. New York: Oxford University Press, 2000.
- Pinkerton, John ve Pat Dolan. "Family Support, Social Capital, Resilience and Adolescent Coping", **Child and Family Social Work** 12: Mayıs 2007.
- Pinkerton, John. "Developing a Global Approach to the Theory and Practice of Young People Leaving State Care" **Child and Family Social Work** 11: February 2006.
- Prideaux, Simon. "Not So New Labour. A Sociological Critique of New Labour's Policy and Practice," **Social Policy and Administration** 40, 3 : Haziran 2006.
- Roberts, Rodney C, "The Underclass Question", **The Black Scholar** Kış/ Bahar 26,1: 1996.
- Sapancalı, Faruk. " Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum** 6, 3: 2005.

- Sarıipek, Doğa B. “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı no: 9, 2. 2006.
- Shaikh, Anwar, John Weeks. “Küreselleşme,3. Dünya ve İktisat Politikaları”, İngilizceden çeviren: Sungur Savran: **İktisat Dergisi**, Nisan 1999.
- Silver, Hillary ve S. M. Miller, “Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage,” **Poverty & Race**. 11, 5: 2002.
- Silver, Hillary ve S. M: Miller, “Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage” **Poverty & Race**. 11: 5, Ekim 2002.
- Silver, Hillary. “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms,” **International Labour Review** 133,5: 6,1994.
- Şenses, Fikret ve Harun Önder. “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar**. Der.: Burak Ülman ve İsmet Akça. İstanbul: Bağlam, 2005.
- Tahsin, Emine. “Dünya Ekonomisinde Üç Aktör”, **İktisat Dergisi**: Ağustos 2001.
- Tahsin, Emine. “Dünya Ekonomisindeki Üç Aktör”, **İktisat Dergisi**. Ağustos 2001.
- Tuncer, Nihal. “Kuzey- Güney Ticareti ve Gelir Bölüşümü” **İktisat Dergisi**. Ekim-Kasım 2001.
- Umberson, Debra ve Ellen Slaten. “Gender and Intergenerational Relationships,” **Handbook of Family Diversity**. New York: Oxford University Press, 2000.
- Vogel, Joachim. “The Family”, **Social Indicators Research** 64, 3: Aralık 2003.
- Wacquant, J. D. Loic, “The War Against The Poor: The Underclass and Anti-Poverty Policy”, **Political Science Quarterly** Bahar 112, 1: 1997.
- Waldfoegel, Jane. “Making Ends Meet: How Single Mothers Survive Welfare and Low-Wage Work”, **Industrial& Labor Relations Review** 51, 3: Nisan 1998.

- Waldman, Elizabeth., Richard W Beatty ve James R Beatty. “Labor Force Statistics From a Family Perspective”, **Monthly Labor Review** 106: Aralık 1983.
- Willis, Robert J. “What have we learned from the Economics of the Family”, **The American Economic Review** 77, 2: Mayıs 1987.
- Wooster, Martin Morse, “Inside The Underclass”, **The American Enterprise** 9,3: Mayıs- Haziran 1998.
- Wooster, Martin Morse, “Hiding The Underclass”, **The American Enterprise** 10, 5 Eylül- Ekim 1999.
- Yavuz, Erdal. “Küresel Süreç ve Türkiye: Bir Gündem Taslağı”, **İktisat Dergisi** Ağustos 2001.
- Yepel del Castillo, Isabel. “A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons from Fr,” **International Labour Review** Geneva: 133: 5,6 1994.
- Yılmaz, Cevdet. “Küreselleşme ve 1980 sonrası Hükümet Programlarında Yoksulluk Söyleminin Gelişimi,” **Yoksulluk**. Der.: Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan. Birinci basım. İstanbul : Deniz Feneri Yayınları, 2003.
- Yılmaz, Gaye. “Küreselleşme Sürecinde Devletin Rolü”, **İktisat Dergisi** Ağustos 2001.
- Zengingönül, Oğul. “Sosyal Politika- Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 4: 5, 2003.

Tez ve Raporlar

- Bugra, Ayse ve Çağlar Keyder. New poverty and the changing welfare regime in Turkey. Ankara, United Nations Development Programme için hazırlanan rapor, 2003.

- Bryan, Pauline, "A Modern Welfare State or Back to the Poor Laws," Campaign for Socialism Toplantısı için sunulan bildiri. Glasgow, 22 Şubat 2007. <http://www.thecitizen.org.uk/> 09.01.2008 02:46
- Cheng, Wan Juo. "Redefining Independence : Voices of Single Mothers on Welfare about Motherhood, Marriage, and Welfare Policy"Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Iowa State Üniversitesi. 2007.
- Dansuk, Ercan. Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo ekonomik Yapılarla İlişkisi. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı 1997.
- Darst, Tanya. "A Content Analysis of Single Parenting Advice Literature" Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Central Missouri Üniversitesi, 2006.
- Ecevit, Yıldız. "Kadın Emegini Değersizleştiren İki Ortak: Ataerkillik ve Kapitalist Piyasa," II.Ulusal Kültür Araştırmaları Sempozyumu'na sunulan bildiri. Van: 5 Eylül 2003.
- Hartley, Gonzalo J. Reyes. "Essays on the Economics of the Family."Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Harvard Üniversitesi Ekonomi Bölümü, 2004.
- Hünler, Arın, "Yoksullukla Mücadele- Yoksulluk Yönetimi Ayırımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu," Türk İdaresinin Güncel Sorunları Seminer Çalışması' na sunulan bildiri Ankara, 2005.
- Kakwani, N. Elene Makonnen ve Jacques van der Gago. "Living Conditions in Developing Countries: Including The Poor". Dünya Bankası ve Uluslar arası Gıda Araştırmaları Enstitüsü Sempozyumu'na sunulan rapor. Der.:Michael Lipton, Jacques van der Gaag. Washington, D.C. : World Bank, 1993.
- Kambarami, Maureen. "Feminity, Sexuality and Culture: Patriarchy and Female Subordination in Zimbabwe," Understanding Human Sexuality Seminerinde sunulan bildiri. Güney Afrika: Eylül 2006.
- Mkanwandire, Thandika. "Social Policy in a Development Context." United Nations Research İnstitute for Social Development için hazırlanan Social Policy and Development Programme Raporu. İsviçre: 7 Haziran 2001.

- Monroe, Sue. "Charles Murray: The Underclass" Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi
School of Education Social Science Resources, Leicester 07.10.2007.
- Polak, Ben ve Jeffrey G. Williamson. "Poverty, Policy and the Industrialization in the
Past Including the Poor." Dünya Bankası ve Uluslar arası Gıda Araştırmaları
Enstitüsü Sempozyumu'na sunulan rapor Der.: Michael Lipton, Jacques van der
Gaag. – Washington, D.C. : World Bank, 1993.
- Rigoni, Kristen K. "Public Perception of the Deserving Poor and Welfare Allocation."
Uzmanlık Tezi. M.A Sosyoloji Bölümü Aralık,1996. <http://proquest.umi.com>
- Saraceno, Chiara, "Social Exclusion. Cultural Roots and Diversities of a Popular
Concept," 2001 childpolicyintl.org 08.09.2007
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. 2006 Yılı Faaliyet Raporu.
Ankara: Mart, 2007. <http://www.sydg.gov.tr/sydtf/> 06.01.2008. 22:23
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Kamuoyu Araştırması Nihai Rapor.
İstanbul: Haziran, 2004. <http://www.sydg.gov.tr/sydtf/> 06.01.2008 01:32
- Thomas, Adam Timothy. "Forgotten Fathers: A Collection of Essays on Low Skilled
Men and Marriage."Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Harvard Üniversitesi, 2007.
- Ying Shum Hoi. "When Poverty Comes with Globalization: How Does Community
Currency Empower Individuals, ?" ISA Sempozyumunda sunulan bildiri. 16 Mart 2004
www.appropriate-economics.org/ 12. 01. 2008. 21:20

İkincil Kaynaklar

- "Briggs, Asa. "The Welfare State at Historical Perspective" , Archives Europeenes de
Sociologie, 2, 2: 1999, s.221-259" (Özdemir, Süleyman. **Refah Devleti ve**

Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme) 'den alıntı, .
<http://www.sosyalsiyaset.com/> 28.11.07. 11:20.

- “C. Jencks. Is The American Underclass Growing? JC.Der.: Jencks & P.E. Peterson. The Urban Class. Washington D. C: The Brookings Institution” Lauren Debra Appelbaum. “**The Influence of the Perceived Deservingness on Policy Decisions Regarding Aid to the Poor**”, Political Phscology 22,3:2001, s.422'deki alıntı.
- “D. C. Smith. The Future of the Underclass. In D. J. Smith. Understanding The Underclass. London: Policy Studies Institute, 1992” Lauren Debra Appelbaum. “**The Influence of the Perceived Deservingness on Policy Decisions Regarding Aid to the Poor**”, Political Phscology 22,3:2001, s.88'deki alıntı.
- “H. J. Gans. The War Against The Poor: The Underclass and Antipoverty Policy. New York: Basic Books” “**The Influence of the Perceived Deservingness on Policy Decisions Regarding Aid to the Poor**”, Lauren Debra Appelbaum. Political Phscology 22,3:2001, s.88'deki alıntı.
- “Higgs, Robert,Nineteen Neglected Consequences of Income Redistribution.The Freeman: 1994” Yılmaz Gündüz. **Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme** www.e-sosder.com Kış, 2006.
- “Oscar Lewis, Culture of Poverty (1968)” Lauren Debra Appelbaum, **The Influence of the Perceived Deservingness on Policy Decisions Regarding Aid to the Poor**. Yale University: 1998 s.17'deki alıntı.
- “Pranab, Chatterjee. Approaches to the Welfare State. Washington D. C.: Nasw Press, 1996, s.22” Özdemir, Süleyman. **Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme**. <http://www.sosyalsiyaset.com> 28.11.07 11:40
- “S. Thomas. From the Culture on Poverty to the Culture of Single Motherhood: The New Poverty Paradigm. Women and Politics, 19, 1994” Kristen K. Rigoni, **Public Perception of the Deserving Poor and Welfare Allocation**.Yayınlanmamış Tez M, A., Department of Sociology, December, 1996. <http://proquest.umi.com> 01.12.08 13:21

“Sen, Amartya, Social Exclusion: Concept, Applicationand Scrutiny, Asian Development Bank, Social Development Papers No: 1.” Onur Sunal. “**Sosyal Dışlanmaya Kuramsal Yaklaşımlar**”, sosyalpolitika.fisek.org.tr 12.09.2007 23:34

“Titmuss, R.. The social division of welfare, In R.Titmus Essay on The Welfare” Gül Acar.

1980 Sonrasında Kamusal Mal ve Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşüm
www.sdu.edu.tr/sempozyum 21.08.2007 11:32

İnternet Kaynakları

Adaman, Fikret ve Çağlar, Keyder. “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” 2006.
www.ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion 10.11.2007 21:23

Akıllıoğlu, Tekin. “Avrupa Sosyal Şartı Üzerine Bazı Gözlemler”(2004).
www.idare.gen.tr/akillioglu-sosyalsart.htm 09.01.2008 02:40

Atay, Asuman. “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye Ve Yoksulluk İlişkisi”
eab.ege.edu.tr 10.11.2007 20:42

Belien, Paul. “On Abortion, The Welfare State, Keynes and Hayek”
www.brusselsjournal.com 01.06.2007 22:39

Bouhours, T. , F. Bryer, “The Role of İnstitutions in Pathways from educational to Social Exclusion: Documenting the Life Course of Marginalised Primary School Children in Queensland” Griffith Üniversitesi, Australia.
<http://www98.griffith.edu.au/dspace/handle/10072/2530> 14. 08.2007 19:10

Çaha, Ömer. Feminizm ve Sivil Toplum. www.siviltoplumplatformu.net 12.06.2008

22:24

- Çoban, Tonguç. “ILO Standartlarına Uymadan Olmaz”(15 Kasım 2004)
<http://www.bianet.org/bianet/kategori/emek/48487/ilo-standartlarina-uymadan-olmaz>
28.11.07. 01:48.
- Deleuze, Gilles. “ Denetim Toplulukları,” Çeviren: Ulus Baker Sociétés de Controle
Lautre Journal, 1992. www.korotonomedy.net. 12. 01. 2008 22:56
- DPT, Beşinci Kalkınma Planı (Ankara: 1974) <http://ekutup.dtp.gov.tr/plan/plan5.pdf>
- Elkartea, Euskal Idazleen. The Crisis and the future of the Welfare State . 1990.
<http://www.idazleak.org/english/extract.php>15.07.2007 22:54
- Ersöz, Halis Yunus. “5272 Sayılı Yasa Öncesinde Türkiye’de Belediyelerin Sosyal
Politika Alanındaki Yeri ve Önemi” <http://www.calisma.org/index.php> 11. 01. 2008
22:44
- Gauhar, Feryal Ali. Poverty, Patriarchy and Population.
<http://www.dawn.com/2004/07/11/op.htm>13.08.2008 21:53
- Iann Gough. Welfare State. İngilizceden Çeviren: Kamil Güngör. New Palgrave of
Dictionary of Economics Sayı no: 4, 1987. <http://canaktan.org/politika> 20.10.07
10:32
- Kanuha, Val Kalei. Colonization and Violence Against Women.
<http://www.apiahf.org/apidvinstitute/CriticalIssues/kanuha.htm> 20.06.2008 20.45
- Karakaş, Işıl. “Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematığı: Teorik ve Pratik
Sorunlar” www.anayasa.gov.tr - 10.01.2008 02:52
- Kenar, Necdet. “Kayıtdışı Ekonomi ve İstihdam”, www.tisk.org.tr/yayinlar 11.06.2008
13:58
- Koray, Meltem. “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği,” 2002.
<http://www.tusiad.org.tr> 01.12.2008 01:47
- Koray, Meryem. “Küreselleşme Karşısında Avrupa Refah Devleti ve Öneçikan
Tartışmalar”, 2006. <http://www.kuyレル.com/tr> 12.01.2008 01:09

Koyuncu, Murat ve Fikret Şenses. Kısa Dönem Krizlerin Sosyo- Ekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri. www.ceterisparibus.net/turkiye/kriz.htm 11.10.07, 10:38

Kurt, Mustafa. Michel Foucault ve İktidar Çözümlemesi. <http://bilgitoplumu.blogspot.com> 29.08.2007 13:29

Lockhart, A. Louise Hoppins. The Deserving and Undeserving Poor in Neoliberal Alberta: Welfare Recipients and the Disabled. Alberta: 2004. <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=10&did=845768261&SrchMode=1&sid=1&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1199745055&clientId=41947> 09.01.2008 00:46

Marcuzzo, Maria Cristina. Keynes and The Welfare State. Dipartimento di Scienze Economiche, Universita di Roma, “La Sapienza”- cristina.marcuzzo@uniroma1.it 12.10.2007 23:56

Reich, Robert B. Scientist and Thinkers. <http://ekonomi.name/akimlar-ve-teoriler/keynes-ci-ekonomi.html> 11.10.07 20:12

Tekin Akgeyik ve diğerleri. İstanbul’da Enformel Çalışma: Eminönü’ndeki İşportacılarla İlişkin Bir Araştırma. www.sosyalsiyaset.com/documents/halis_yunus_ersoz.htm 11.06.2008 14:05

Theobald, Hildegard. Social Exclusion and Care for the Elderly: Theoretical Concepts and Changing Realities in European Welfare States. February, 2005. www.socsci.aau.dk - 11.01.2008 00:36

Yeldan, Erinç. “Türkiye Ekonomisi’ nde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi,” Ankara: Mart, 2004. <http://www.bilkent.edu.tr> 07.01.2008 01:12

Gazeteler

Dean, Malcolm, "Poverty and Social Exclusion: Outsiders' Chance," **The Guardian**. (1 Ekim 1997)

Lister, Ruth, "Society: Social Exclusion: First Steps to a Fairer Society "Inclusion" is our Buzz Word and Highest Aim..." **The Guardian**. (9 Haziran 1999)

McInnes, Neil, "The Road not Taken: Hayek's Slippery Slope to Serfdom," **The National Interest** (22, Mart 1998).

Moher, Jennifer L. **Reforming Social Policy: Changing Perspectives on Sustainable Human Development**. Ottawa: 2000.
<http://site.ebrary.com/lib/anadolu/Doc?id=10137771&ppg=124> 10.09.07 18:30

Nicholas, Timmins, "Reform of Welfare State "Evolution Rather Than Revolution" **Financial Times**. (6 Ekim 1998)